

**A DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁGI
TÉRSÉGI FEJLESZTÉSI TANÁCS
2024. ÉVI MONITORING BESZÁMOLÓJA**

2025. január 15.

Tartalomjegyzék

0. BEVEZETÉS	4
I. TERÜLETFEJLESZTÉSI FELADATOK.....	4
I.1. SZAKMAI KAPCSOLATRENDSZER	4
I.2. CSATÁRI BÁLINT SZAKDOLGOZAT ÉS DIPLOMAMUNKA PÁLYÁZAT	4
II. TÉRSÉGFEJLESZTÉS	5
II.1. A TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ ELKÉSZÍTÉSÉNEK FOLYAMATA	5
III. A DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG TÁRSADALMI, GAZDASÁGI, KÖRNYEZETI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE	6
III.1. A KÜLSŐ KÖRNYEZET VIZSGÁLATA	6
III.1.1. A Homokhátság fejlődésének, társadalmi, gazdasági és környezeti helyzetének azonosítása nemzetközi és hazai szinten.....	6
III.1.2. Nagytérségi összefüggések	8
III.2. A HOMOKHÁTSÁG ADOTTSÁGAINAK ÉS BELSŐ ERŐFORRÁSAINAK TERÜLETI ELEMZÉSE	
10	
III.2.1. A természeti és épített környezet vizsgálata.....	10
III.2.2. A térszerkezet alakulása, a területfelhasználás változásai.....	22
III.2.3. Közlekedési és kommunális infrastruktúra.....	27
III.2.4. Gazdasági helyzet és trendek.....	31
III.2.5. Társadalmi környezet és változása.....	43
III.2.6. A települések intézményellátottsága.....	53
III.2.7. Települések jellemző lakásviszonyai.....	58
III.2.8. Településhálózati adottságok.....	62
III.2.9. A táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása.....	64

Ábrajegyzék

1. ábra: A Homokhátság jövőjét befolyásoló problémátényezők a környezet-gazdaság-társadalom hármasszögletének összefüggésrendszerében.....	8
2. ábra: A DTkH-t átszelő és érintő nemzetközileg fontos közlekedési folyosók.....	9
3. ábra: A KNP Homokhátságot érintő területi egységei	11
4. ábra: Átlagos talajvízszint változás a DTkH térségében (1387. sz. talajvízkút, 1931-2013)	14
5. ábra: Hőhullámos napok száma Magyarországon (napi középhőmérséklet > 25°C) az 1980-2009-es időszakban, rácsponthoz tartozó trendbecslés alapján	20
6. ábra: Éves hőmérséklet és csapadék változása 1991 és 2019 között.....	21
7. ábra: A Homokhátság felszínborítása és annak változása 1990-2018 között.....	23
8. ábra: A mesterséges felszínek változása 1990 és 2018 között.....	24
9. ábra: A mezőgazdasági felszínek kiterjedésének változása 1990-2018 között	25
10. ábra: Az erdőterületek változása 1990 és 2018 között	26
11. ábra: A vizek és vizenyős területek kiterjedésének változása 1990 és 2018 között.....	26
12. ábra: Az ezer főre jutó társas vállalkozások száma, és 250 vagy több főt foglalkoztató nagyvállalatok száma a Homokhátságon	32

13. ábra: A 2014-2020 tervezési időszak GINOP forrásainak megoszlása a támogatás célja szerint ...	39
14. ábra: Ipari parkkal rendelkező városok, és az egy főre jutó GINOP támogatások	40
15. ábra: Időskorú eltartottsági ráta, 2021	45
16. ábra: A 2021-es lakónépesség az 1990 százalékában (bal), a legmagasabb népszámláláskori népesség időpontja (jobb).....	46
17. ábra: A nyilvántartott álláskeresők aránya a munkavállalási korú népességhez képest 2022.12. ...	48
18. ábra: Egy állandó lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem, ezer forintban (2021)	52
19. ábra: Helyben elérhető alapszolgáltatások száma.....	54
20. ábra: Komplex szolgáltatáselérhetőségi helyzetkép	54
21. ábra: Szociális alapszolgáltatások nappali ellátásban.....	55
22. ábra: Szociális ellátás elhelyezéssel.....	56
23. ábra: A lakásállomány megoszlása építési időszak szerint a DTKH területén.....	58
24. ábra: Lakásállomány-változás a Duna-Tisza közti Homokhátság településein 2011 és 2021 között	59
25. ábra: Lakásállomány megoszlása a DTKH településein alapterület méretkategóriák szerint	62
26. ábra: A 10 legnagyobb népességnövekménnyel és veszteséggel rendelkező település a DTKH területén 1990-2021 között.....	63

O. BEVEZETÉS

A Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanács (a továbbiakban: Térségi Fejlesztési Tanács) a Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád és Pest Vármegye Önkormányzatai által 2013-ban életre hívott szervezet. A munkaszervezeti feladatok ellátásával a Bács-Kiskun Vármegyei Önkormányzati Hivatalt bízták meg.

A Térségi Fejlesztési Tanács koordinálja az érintett vármegyei önkormányzatoknak és egyéb, a Térségi Fejlesztési Tanács munkájában résztvevő szervezeteknek a Homokhátság vízutánpótlása érdekében végzett tevékenységét.

A területi monitoring rendszerről szóló 37/2010. (II.26.) Korm. rendeletben foglaltak alapján a Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanács az alábbiak szerint ad tájékoztatást a 2024. évi területfejlesztési tevékenységéről, pályázati aktivitásáról, projektmenedzsment feladatok ellátásában vállalt szerepéről, a nemzetközi munkáról, szakmai kapcsolatairól, a térségfejlesztés során ellátott koordinációról, az elkészített vagy módosított területfejlesztési és szakpolitikai dokumentumokról és a területi monitoring feladatokról, eredményekről.

I. TERÜLETFEJLESZTÉSI FELADATOK

I.1. Szakmai kapcsolatrendszer

A 2024. évben a Térségi Fejlesztési Tanács a szervezeti és működési szabályzatában foglaltaknak megfelelően három ülést tartott 2024. január 25. napján, 2024. május 9. napján és 2024. november 7. napján, melyek során a Tanács működéséhez közvetlenül kapcsolódó döntések mellett a szakmai tevékenységéhez kötődő tájékoztatások, előadások is napirendi pontra kerültek:

- Farkas Jenő Zsolt „A Duna-Tisza közti Homokhátság Területfejlesztési Konceptiója és Programja” elnevezésű dokumentumot elkészítő Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont munkacsoportjának tagja a Homokhátság helyzetét és a prioritásokat mutatta be előadásában.
- Az Országos Vízügyi Főigazgatóság főigazgató-helyettese tájékoztatót tartott az Országos Vízügyi Főigazgatóság Homokhátsági fejlesztési céljairól és megvalósulásáról.

I.2. Csatári Bálint szakdolgozat és diplomamunka pályázat

A 2023-as évhez hasonlóan a természetes vízmegtartó megoldások ösztönzése és fontosságának tudatosítása érdekében a Térségi Fejlesztési Tanács 2024-ben is meghirdette a Csatári Bálint szakdolgozat és diplomamunka pályázatot alapszakos és mesterszakos hallgatók számára.

A pályázati felhívásra olyan Tudományos Diákköri Konferencia felhívásra benyújtott dolgozatokat, szakdolgozatokat, valamint diplomamunkákat várt a Tanács, amelyek a vízvisszatartás, illetve a vízpótlás problematikájának megoldására irányultak, támogatva a fenntartható területi-, települési, vízügyi-, agrár-, vagy természetvédelmi tervezést.

A pályázathoz kapcsolódóan az alábbi intézményekkel áll folyamatos együttműködésben a Térségi Fejlesztési Tanács:

- Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Szent István Campus
- Nemzeti Közszolgálati Egyetem Víz tudományi Kar
- Neumann János Egyetem Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar
- Szegedi Tudományegyetem, Földrajzi és Földtudományi Intézet.

A pályázat beadási határideje 2024. július 12. napja volt, az eredményhirdetés pedig 2024. november 13-án történt meg a **Csatári Bálint Emlékkonferencia** és a hozzá kapcsolódó **Éghajlatváltózási Platform** (szakmai beszélgetés) keretében.

Első helyezést Jüngling Regina, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Víz tudományi Karának pályázója ért el. „Öntözési célú precíziós csapadékvíz gyűjtési módok vizsgálata” című pályaművét egy előadás keretében ismertette a Konferencia résztvevőivel.

Az említett Éghajlatváltózási Platform központi témája volt a fenntartható tanyavilág és a természetes vízmegtartó megoldások ösztönzése és fontosságának tudatosítása a térségben, levezető elnöke Dobozi Eszter klím szakértő volt, a meghívott szakemberek pedig a Konferencia meghívott előadói, úgymint

- Pintér János a Szegedi Tudományegyetem doktorandusz hallgatója, előadásának témája „A Homokhátság tanyasias vidékének alkalmazkodása” volt.
- Dr. Kozák Péter az Alsó-Tisza vidéki Vízügyi Igazgatóság igazgatója, előadásnak témája a „Homokhátság aszály sújtotta területeinek kihívásai és megoldási lehetőségei” volt.
- Nagy Tamás az Alsó-Duna völgyi Vízügyi Igazgatóság munkatársa, előadásának témája „A Duna-Tisza közti homokhátság ADUVIZIG működési területére eső részének talajvízkészletét érintő mennyiségi problémák értékelése” volt.
- Dobozi Eszter klím szakértő előadásának témája „A Klímastratégia újragondolása” volt.

II. TÉRSÉGFEJLESZTÉS

II.1. A Területfejlesztési Konceptió elkészítésének folyamata

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény előírta a térségi fejlesztési tanácsok számára, hogy országos fejlesztési és területfejlesztési koncepcióval összhangban ki kell dolgoznia a térség területfejlesztési koncepcióját és programját. E rendelkezésre figyelemmel kezdődött meg a Térségi Fejlesztési Tanács megbízásából a dokumentum szakértők általi kidolgozása még 2022-ben, figyelemmel a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól szóló 218/2009. (X.6.) Korm. rendeletben (a továbbiakban: Korm.rendelet) foglaltakra is.

A fentiek alapján a Térségi Fejlesztési Tanács megbízásából készülő „**A Duna-Tisza közti Homokhátság Területfejlesztési Konceptiója és Programja**” elnevezésű (a továbbiakban: Területfejlesztési Konceptió) dokumentumot a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont állította össze. Ennek részeként elkészült Helyzetelemző, helyzetértékelő részt a partnerségi tervvel, valamint a Javalattevő fázis (a területfejlesztési koncepció fejlesztési

irányainak elkészítése) társadalmi egyeztetésre szánt változatát a Térségi Fejlesztési Tanács a 12/2023.(V.18.) határozatával fogadta el. A beérkezett releváns javaslatok alapján átdolgozott változat 2023. augusztus 21-ére készült el.

A második véleményezési fázisban további részdokumentumokként 2023. december 1-i határidő betartásával elkészült a Duna-Tisza közti Homokhátsági Területfejlesztési Konceptió és Program egybefűzött Stratégiai és Operatív programrésze és a hozzá kapcsolódó Területi hatásvizsgálat. Ezen dokumentumok társadalmi egyeztetésre bocsátható változatának megvitatására a 2024. év első tanácsülésének egyik napirendi pontjaként került sor, melynek eredményeképpen a Tanács 7/2024. (I.25.) DTKHTFT határozatával fogadta el a Duna-Tisza közti Homokhátság Területfejlesztési Konceptiója és Programja javaslattevő fázisaként elkészült Stratégiai és Operatív programrész, illetve Területi hatásvizsgálat elnevezésű dokumentum társadalmi egyeztetési változatát.

A véleményezésre feljogosított szervezeteknek a vélemények és észrevételek megadására a Korm. rendelet alapján biztosított volt a 45 napos időtartam. Ezen idő alatt beérkezett válaszok figyelembevételével került véglegesítésre és elfogadásra a Tanács 11/2024. (V.9.) DTKHTFT határozata alapján a Területfejlesztési Konceptió, majd ezen dokumentumok közzététele és a jogszabályban meghatározott szervek részére megküldése is megtörtént.

A Térségi Fejlesztési Tanács ugyancsak a 2024. május 9-én megtartott ülésén döntött a 12/2024. (V.9.) DTKHTFT határozatában az elkészült Területfejlesztési Terv Stratégiai és Operatív programjában megfogalmazott fejlesztési célok alapján ütemezett cselekvési terv elkészítésének részleteiről. Majd ezen döntés alapján a cselekvési terv is elfogadásra került a Tanács 18/2024. (XI.7.) DTKHTFT határozatával, melynek keretében a Tanács a lehetőségeit figyelembe véve, meghatározott keretek között egy rövid távú, kisléptékű cselekvési terv elkészítéséről határozott.

III. A DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG TÁRSADALMI, GAZDASÁGI, KÖRNYEZETI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE

A II.1 pontban hivatkozott területfejlesztési koncepció részletesen kitér a Duna-Tisza Közi Homokhátság társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetének elemzésére, mely alapján a térség különböző szempontok szerinti adottságainak kiértékelését tartalmazza jelen beszámoló az alábbiakban a 2023-as évben elkészült monitoring jelentésben foglaltakkal egyező tartalommal.

Itt kívánjuk megjegyezni, hogy ezen tényezők kiértékelésének jelen tartalom szerinti felülvizsgálata a Területfejlesztési Konceptió felülvizsgálata keretében fog majd megtörténni a későbbiekben. Így az abban foglaltakhoz képest frissebb adatokkal a Tanács jelenleg nem rendelkezik.

Megjegyezzük továbbá, hogy az elemzések nem a TEIR rendszerből kinyert adatok alapulvételével készültek tekintettel arra, hogy a TEIR rendszer a Homokhátság térségre vonatkozó szűrésre nem alkalmas.

III.1. A külső környezet vizsgálata

III.1.1. A Homokhátság fejlődésének, társadalmi, gazdasági és környezeti helyzetének azonosítása nemzetközi és hazai szinten

A Duna-Tisza közti Homokhátság (DTkH) egyszerre ökológiai és kulturális tér. Maga az elnevezés olyan emblemikus téregységre utal, amely természeti és társadalmi sajátosságai alapján egy markánsan elkülöníthető geográfiai egységet képez. A DTkH lehatárolásához táji-természeti, de egyúttal településföldrajzi megfontolásokat, valamint terület- és vidékfejlesztési szempontokat is figyelembe kell venni. Természetföldrajzi értelemben, Magyarországon belül az Alföld nagytájának nyugati oldalán, jórészt a "Duna-Tisza közti hátság" középtájon helyezkedik el. Azonban fontos megjegyezni, hogy a hazai természeti tájak rendszertani felosztásában megnevezett középtájjal nem azonos. A térséget alkotó 117 település közül 71 Bács-Kiskun vármegyében, 28 Pest vármegyében, 18 település pedig Csongrád-Csanád vármegyében található.

A 21 járást érintő településszerkezet történelmi okokra visszavezethetően (török hódoltság) országos viszonylatban ritkának számít, máig jellegadóak a mezővárosok és szóróványtelepülések. A tanyák aránya európai és hazai összevetésben is magas. A térséget sajátos kettősség jellemzi. Domináns a kecskeméti agglomeráció jelenléte és teljesítménye. Maga a város a külföldi tőkebefektetések, gazdasági vállalkozások, beruházások és területi-humán tőke révén, országosan is jelentős ipari és kulturális központtá vált. Ugyanakkor egyes települések elmaradtak, így nagy különbségek észlelhetők az eltérő potenciálú és fejlettségű mikrotérségek, településcsoportok viszonyában.

A DTkH területe 8.714,15 km². Legnagyobb kiterjedése észak-déli irányban 144 km, nyugat-keleti irányban 80 km. A térség lakónépessége 623.386 fő, az ország lakosságának 6,6%-a. A népsűrűség 71,53 fő/km², ami átlag alatti. A lakosság közel 15%-a külterületeken él, de egyes helyeken ez az arány eléri az 50%-ot. A külterületi társadalomban a hagyományos, tanyai népesség aránya csökken, míg a zömében nagyobb városok környezetében élők száma növekszik. A legnépesebb város Kecskemét, (108.817 fő), míg a legkisebb falu Bugacpusztaháza (265 fő). A legészakibb települése közvetlenül Budapest szomszédságában Dunaharaszti, míg délen a határ menti Madaras.

A térség nagyobb részben antropogén, mesterséges kultúrtáj, aminek kialakításában a mezőgazdasági művelés, az erdészeti beavatkozások, a folyószabályozások, a mezővárosok térigénye, a külterületi életforma, az urbanizáció és a beépített felszín aránynövekedése játszottak szerepet, mindemellett természetvédelmi oltalom alatt álló területek is megtalálhatók.

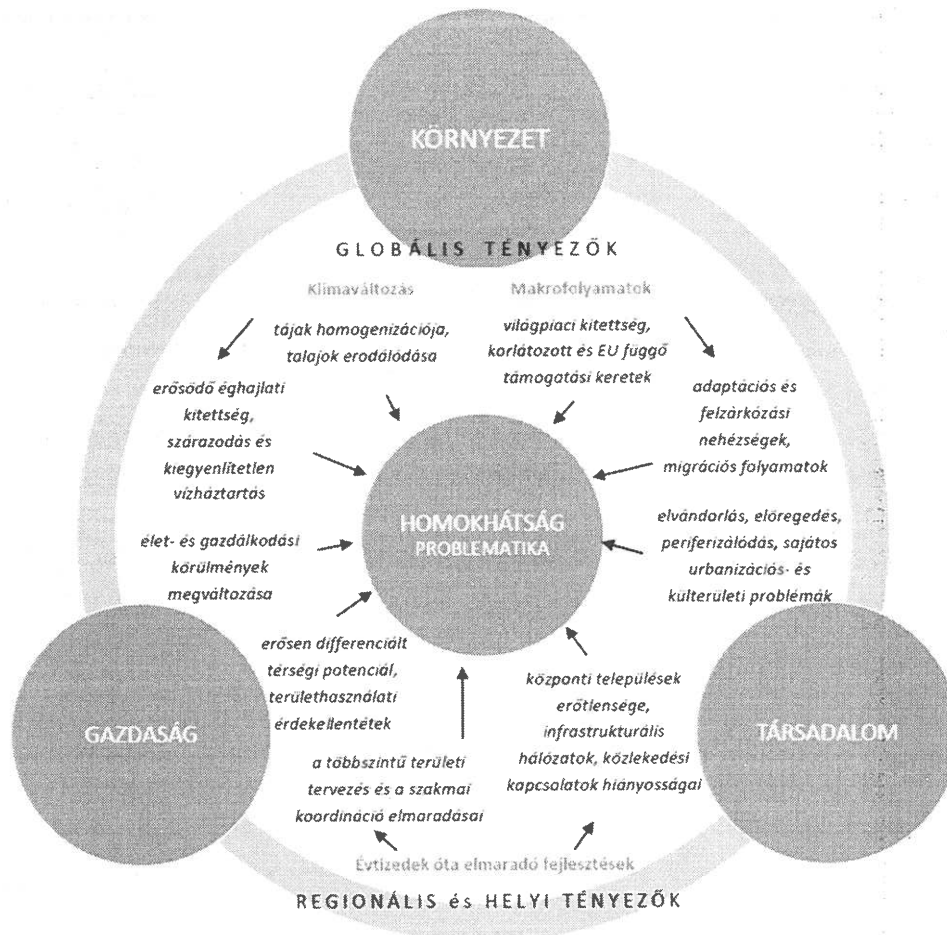
A térségben a kontinentális éghajlat jellemző, egyre erősödő mediterrán hatásokkal. A Kárpát-medence napfényben leggazdagabb régiója, ahol a napsütéses órák száma meghaladja a 2.000 órát. Ez komoly napenergia potenciált jelent (1.400-1.500 kWh/m²/év). Az évi átlaghőmérséklet 10-10,5 °C. Komoly probléma a hőmérséklet növekedése, a nyári fokozódó hőterhelés, ami jelentős párolgásnövekedést generál.

Az évi csapadék 500-550 mm, igen egyenetlen eloszlással. Egyes években 250 mm-re is csökkenhet, míg máskor 700 mm fölé is nőhet. Az éves csapadékösszeg hosszú távon kis mértékben csökkenő. Egyes területeken ez lecsökkenhet 250 mm-re, ami a homokos talajadottsággal együtt megnehezíti a földhasználatot. A vízeloszlás a legtöbb helyen kiegyensúlyozatlan, az egykori jó vízellátású térszínnek jelentősen lecsökkentek, a mocsaras, lápos vidékek kis területre húzódtak vissza, vagy eltűntek.

A klímaváltozás következtében a 20. század végéhez képest 100 mm-el csökkent az évi csapadék, amely, mind az érzékeny ökológiai viszonyokat, mind a gazdálkodást erősen befolyásolja, veszélyezteti. Emellett a szélsőséges időjárási körülmények is erősödtek, az aszály és a heves esőzések szinte egy időben jelentkezhetnek.

A természeti adottságok kapcsán érdemes utalni a magas geotermikus gradiensre, amely a 5 °C /100m értékével világviszonylatban is magasnak számít. Ez a különleges adottság, különösen a térség dél-keleti részein számos megújuló energetikai lehetőséget rejt magában.

1. ábra: A Homokhátság jövőjét befolyásoló problémátényezők a környezet-gazdaság-társadalom hármas egységének összefüggésrendszerében

III.1.2. Nagytérségi összefüggések

Duna-Tisza közti Homokhátság (DTkH) a Kárpát-Pannon térség központi részén, a Pannon Medencében található.

A földrajzi pozícióból fakadóan, az európai fő áramlási irányok, innovációs tengelyek, illetve a transzeurópai – Nyugat- és Észak-Európát a Balkánnal és a Közel-Kelettel összekötő – útvonalak keresztezik a térséget. A centrális fekvés, térbeli kiterjedés és morfológiai jelek miatt a tranzit szerep országos és nemzetközi szinten egyaránt jelentős. Meghatározó térszerkezeti vonalai a megújuló Budapest-Belgrád vasúti és Budapest-Kecskemét-Szeged vasúti és közúti tengely, az M5 autópálya, M4 autót, valamint a térséget határoló Duna és

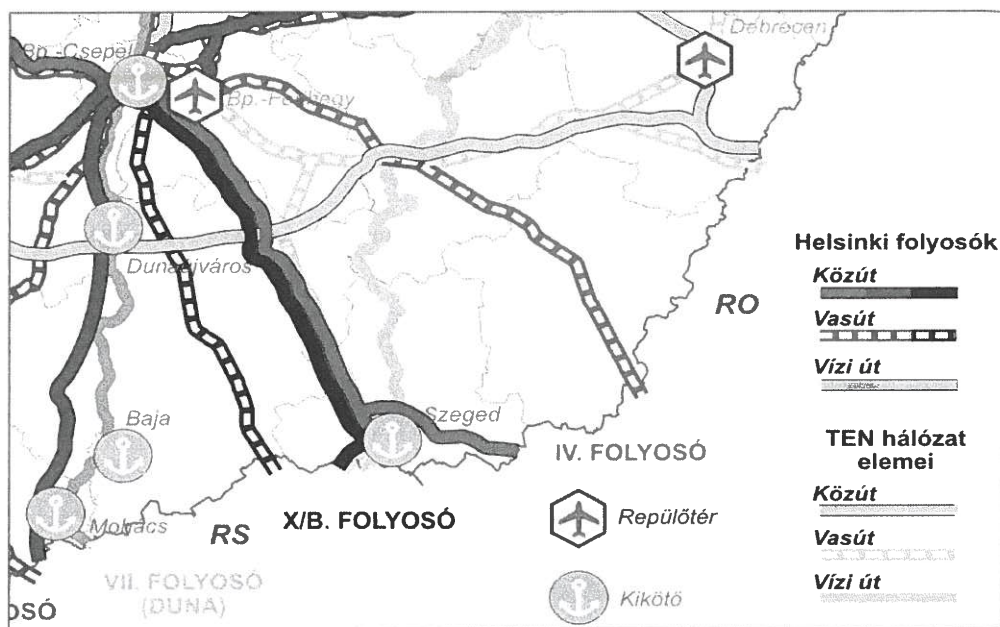

Tisza víziút. Alacsonyabb rendű, de fontos közúti tengelyek a Budapest-Baja (51.sz.) a Solt-Kecskemét (52.sz.) a Békéscsaba-Kecskemét (44.sz.) és a Baja-Szeged (55.sz.) főutak.

A térségbe nyugati irányból teremt kapcsolatot, a majd hosszú távon fontos Pentele híd, Szent László híd és a 2024-re tervezett Kalocsa-Paks Duna-híd, míg keleti irányban az M44 Tisza-híd. Az EUROVELO kerékpáros európai hálózathoz kapcsolódó 6., 11. és 13. nyomvonalak szintén érintik a térséget. Ezek a periférikus területek felzárkózásában, a belföldi- és határon átnyúló turisztikai együttműködésekben és a szomszédos megyékkel való aktív kapcsolatokban töltenek be szerepet.

A térség szerves része a Dél-Alföld Régióknak, valamint északi részén a főváros vonzása (Közép-Magyarország Régió), míg délen a magyar-szerb, Európai Unió határ menti térkapcsolatok érvényesülnek. Keleti (Észak Alföld Régió) irányból egyéb hatások érvényesülnek (pl. munkaerőelszívó-hatás), kiváltképp a Tisza-árvíz települései vonatkozásában. A határ ugyan éles választóvonalat képez (határzár), azonban a DTkH, mint táji és társadalmi tér az országhatáron túlmutat, hiszen a természeti környezet a szerbiai Vajdaságban; leginkább Bácskában és Bánátban hasonló, a társadalmi-gazdasági kapcsolatok pedig élénken élnek. A DTkH területén Szerbia és Magyarország között kettő vasúti- (Kelebia, Röske) és négy közúti (Bácsalmás, Röske, Tompa és Ásotthalom) határátkelőhely működik. A vármegye centrális tranzit szerepéből fakadóan a jelenkori népvándorlás érinti a térséget a balkáni útvonalat figyelembe véve, amely jelentős terhet jelent a határőrizet számára.

2. ábra: A DTkH-t átszelő és érintő nemzetközileg fontos közlekedési folyosók

III.2. A Homokhátság adottságainak és belső erőforrásainak területi elemzése

III.2.1.A természeti és épített környezet vizsgálata

Természeti adottságok, természetvédelem

A Duna-Tisza közti homokhátságot a homok és a víz kettőssége alakította, ahol már a 19. században is jellemző volt a vizes és az extrém száraz élőhelyek egymásmellettiége. Napjainkra ugyanakkor a táj kiszáradása vált meghatározóvá, a Homokhátság hosszú évtizedek óta vízhiánnyal küzd; a korábbi vizsgálatok szerint a térséget hosszabb távon az elsivatagosodás veszélyezteti.

A terület ökoszisztémái alapvetően három földrajzi közép-tájegységbe tartoznak: a Duna-Tisza közti hátság, a Duna menti síkság és az Alsó-Tisza-vidék térségeibe. A hátság felszínét lepelhomok-síkságok, tagolt homokbucka vonulatok és ezek formakincse jellemzi eróziós deflációs mélyedésekkel, melyekben korábban időszakos szikes tavak, szikes mocsarak sokasága volt. A hátsági homokterületek valójában az Ős-Duna hordalékkúpjainak maradványai. A dunai eredetű hordalék a felső-pliocénban – pleisztocénban települt a pannon-üledékekre, majd a folyóvízi feltöltődés után a Duna elhagyta a területet és ezután erőteljes eolikus (szélfújta) üledék-felhalmozódás indult meg. A felszínalaktani karaktert tehát a Duna hátrahagyott medermaradványi és üledékei határozzák meg.

A Homokhátság számos természeti értéket rejt magában. Legértékesebb kincsei az 1975-ben alapított Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság működési területén belül, a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken található. Az 50.523 hektár kiterjedésű park jelentőségét mutatja, hogy területének kétharmadát az UNESCO Ember és Bioszféra (MAB) Programja 1979-ben Bioszféra Rezervátummá nyilvánította, illetve egyes szikes tavak a Ramsari besorolás alapján nemzetközi jelentőségű vadvizes élőhelyeknek tekinthetők. Területéből 180 ezer hektár a madárvédelmi és az élőhelyvédelmi irányelv alapján védettséget élvező Natura 2000 terület.

A homokbuckákkal tarkított felszínnek közül kiemelkedik a Homokhátság közepén elhelyezkedő **Bugac** védett területe. A területen végig húzódó két nagy buckavonulat jelentős felszínalaktani tényező. Jellemző növénytakarója a nyílt homokpusztagyep, illetve a szárazságtűrő borókás-nyáras erdők („Ősborókás”). A térség flórája és faunája számos egészen egyedi fajjal büszkélkedik.

A **Kiskunsági Nemzeti Park** kilenc területi egységből (Felső-kiskunsági-pusztá; Felső-kiskunsági-tavak; Izsáki Kolon-tó; Fülöpházi buckavidék; Orgoványi rétek; Bócsa-Bugac buckavilága és pusztái; Szikra és az Alpári-rét; Miklapusztá; Peszéradacsi rétek), két tájvédelmi körzetből (Mártélyi Tájvédelmi Körzet; Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet), valamint húsz természetvédelmi területből áll, illetve számtalan természeti emlék, ex lege védett terület, helyi jelentőségű védett terület, egyedi tájérték és érzékeny természeti terület alkotja.

A Homokhátság északon a **Duna-Ipoly Nemzeti Park** Igazgatóságának fennhatósága alá tartozik. Ezen a területen az Ócsai Tájvédelmi Körzet található, amelyhez két tanösvény csatlakozik; a Tanösvény a Turjánban, illetve a Selyem-réti tanösvény. Nagykőrös környékén

egy tanösvény mutatja be a védett természeti értékeket, a Pálfája-tanösvény, ami a Nagykőrösi pusztai tölgyesek természetmegőrzési területéhez tartozik.

A Kiskunsági Nemzeti Park, valamint a Duna-Ipoly Nemzeti Park Homokhátságot érintő területi egységeinek, valamint tájvédelmi körzeteinek listáját, kiterjedését az alábbi táblázat foglalja össze.

3. ábra: A KNP Homokhátságot érintő területi egységei

Védett terület megnevezése	Területi kiterjedés (ha)
Felső-kiskunsági-puszta	11061
Felső-kiskunsági-tavak	3905
Izsáki Kolon-tó	3059
Fülöpházi buckavidék	1992
Orgoványi rétek	3753
Bócsa-Bugac buckavilága és	11488
Szikra és az Alpári-rét	1038
Mikla-puszta	6241
Peszéradacsi rétek	5757
Mártélyi Tájvédelmi Körzet	2260
Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet	22226
Ócsai Tájvédelmi Körzet	3606

A táj jellemzői (tájszerkezet, tájhasználat, tájjelleg, tájkép), tájvédelem

A Homokhátság egyszerre természeti képződmény és ember által átalakított „**kultúrtáj**”. Arculatának kialakításában döntő szerepet játszott a történelem és az itt élő lakosság. Az erdőirtások, a mezővárosok állattartása nagyban hozzájárult a felszín eróziójához, később pedig a folyószabályozások, erdőtelepítések és a tanyák jelenléte, majd a kollektivizálással együtt járó mezőgazdasági művelés, illetve a mezővárosok külterületein bekövetkezett szuburbanizáció alakította ezt a tájat. A térség kultúrtáji, néprajzi értékei is egyedülállók, melynek kialakulásában a jellegzetes magyar szórványtelepülések: a tanyák jelentős szerepet játszottak. A homokhátsági tanyás rendszer máig nélkülözhetetlen a géntartalékok megőrzésében, az ősi magyar háziállatok eredeti körülmények közötti fenntartásában és a legtöbb hagyományos táji tevékenységben.

A megmaradt tanyás tájrészleteken az elmúlt 3 évtizedben (a külterületi építkezési tilalom 1986-os felfüggesztése óta) szinte szabályozatlan módon zajlottak a beépítések. Az új épületek alapvetően csak lakófunkciót látnak el, így a táj csak „használva van”, nem pedig gondozva. Ennek következtében a tanyákon folyó gazdálkodói tevékenységek is beszűkülnek, megszűnnek. Az új beépítések által felhasznált területek közé a tanyák beszorulnak és kénytelenek feladni a korábbi, hagyományos módon történő tevékenységeket. Értelemszerűen a települési területek növekedése és a kiköltöző középosztály életmódja megnövelte a külterületek lakossági felhasználású ivóvízigényét. Számos visszaélés, illegális vízkivétel és szennyvízelhelyezés tapasztalható az érintett települések (főként a városok) környékén, amelyek összeadódva az egész homokhátsági térség vízháztartására és környezeti minőségére kedvezőtlenül hatnak.

A horizontális tájszerkezet kiemelt tájvédelmi jelentőségű elemei a **természeti területek**. Ezek a Duna–Tisza közén jellemzően gyepterületek és vizes élőhelyek, de természetközeli állapotú erdőterületek is nagy kiterjedésben fordulnak elő. Jelentős hányaduk védett terület (nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület, Natura 2000 terület), vagy a törvény erejénél fogva („ex lege”) áll védelem alatt.

Sajnálatos tény, hogy különböző antropogén tevékenységek révén (beszántások, beerdősítések, beépítések) feltűnően csökken azon természeti területek kiterjedése, melyek védelmét a törvény nem állapítja meg.

Nagyságrendileg nem jelentős tájhasználati változás, azonban tájvédelmi szempontból kiemelendő a víztározási célú vízi létesítmények, halastavak, horgásztavak gyakori létesítése, mivel ezeket többször természetvédelmileg értékes területen alakítják ki. A létesítés a közvetlen fizikai károkozáson túl a terület vízháztartásának számottevő és kedvezőtlen megváltozását is okozhatja. Fontos az ilyen típusú létesítmények iránti „igény” csökkentése, ami a lakosság szemléletformálásával oldható meg.

A tájhasználatot befolyásolják az elmúlt időszakban született uniós és hazai stratégiák. Így pl. az Európai Unió Zöld Megállapodása (European Green Deal) megszabja a következő évtizedek irányát gazdasági, társadalmi és környezeti téren egyaránt. A Zöld Megállapodás értelmében elérendő cél, hogy 2050-re nullára csökkenjen az üvegházhatású gázok nettó kibocsátása. Ennek elérése érdekében minden területen jelentős változtatásokat kell véghez vinni, ami a tájhasználatot is érinti. Így csökkenteni kell a mesterséges, burkolt, beépített felszínek arányát, vissza kell fogni a zöldmezős beruházásokat, a mezőgazdaságban az ökológiai gazdálkodás térhódítását kell elősegíteni, ami maga után vonja a hagyományos, nagyüzemi gazdálkodási gyakorlat jelentőségének csökkenését.

A Zöld Megállapodás szellemében készültek az egyes területekre konkrét vállalásokat, előírásokat tartalmazó Stratégiák, mint pl. a Biodiverzitás Stratégia, vagy a Termőföldtől az Asztalig (Farm to Fork) Stratégia. Ezeknek a dokumentumoknak központi eleme a zöldítés, a biológiai sokféleség megőrzésének elősegítése, illetve az egészséges és környezetbarát élelmiszerelőállítás megvalósítása.

Termőföld és talajvédelem

A Homokhátságot részben, vagy egészben érintő kistájak jelentős részben homok alapkőzetten kialakult talajokkal fedettek. A felszín változatosságának köszönhetően számos talajtípus előfordul a hátság területén, ami mozaikos talajszerkezetet eredményez. A megjelenő talajtípusok alapvetően három kategóriába oszthatók:

1. homokhoz kötődő (futóhomok, humuszos homoktalaj, csernozjom jellegű homoktalaj);
2. löszhöz kötődő (barnaföld, mészlepedékes csernozjom, mélyben sós réti csernozjom);
3. víz hatására kialakult – nagy többségükben szikes – talajok (sztyeppesedő réti szolonyec, réti talaj, réti szolonyec, réti csernozjom, szoloncsák, szoloncsák-szolonyec, lápos réti talaj, síkláp talaj).

Termőképesség szempontjából a **lössön kialakult talajok**, elsősorban a csernozjomok emelhetők ki, amelyek közül legnagyobb mennyiségben a mélyben sós réti csernozjomok fordulnak elő. A terület szántóföldi mezőgazdasága főként ehhez a talajtípushoz kötődik.

A **homokos területeken** komoly hagyományai vannak a gyümölcs- és szőlőtermesztésnek. Az alma, a bodza, a kajszi- és az őszibarack a leggyakoribb, de számottevő a körte, a meggy és a szilva termőterülete is. A szőlőültetvények a Duna borrhíó borvidékeihez tartoznak (Kunsági, Hajós-Bajai és Csongrádi). Ezekben a térségekben leginkább fehér bort adó fajtákat termesztnek, de a Hajós-Bajai borvidéken jelentős mennyiségben találunk vörösbort adó fajtákat is.

A talajvédelem fő feladata a mezőgazdasági művelés alatt álló területek megóvása. Alapvetően a DTkH kisebb része tekinthető mezőgazdasági termelés szempontjából kiváló vagy jó adottságúnak, a térség nagyobb részben közepes, vagy gyenge feltételeket biztosít a növénytermesztés számára.

Azokon a területeken, ahol szántóföldi, vagy kertészeti kultúrák találhatók, a talajok sérülékenyek, amit a sekély „A” szint, a szikesedésre, vagy láposodásra való hajlam, valamint a homokos talajtípusból következő laza szerkezet okoz. Erózió szempontjából leginkább a homokos területek vannak veszélyben, amelyek az erős szelek által kiváltott szélerózióknak kitétek.

A védekezési lehetőségek között első helyre kell tenni a művelési módok olyan megválasztását, amelyek az év nagy részében talajtakarást biztosítanak (takarónövények vetése, köztes vetés stb.), illetve célszerű az agroerdészeti rendszerek alkalmazása; azok megóvása, illetve kialakítása. Ezek közül főként a mezővédő erdősávok visszaállítását kell kiemelni, amelyek az elmúlt évtizedekben jelentős mértékben csökkentek.

A **vízhatás alatt kialakult talajok** esetében számolni kell a belvízveszéllyel, hiszen ezen talajok megjelenése az időszakos vízborításhoz kötődik. Ezekben a területeken a talajművelés lehetőségei az év nagy részében korlátozottak, így mezőgazdasági hasznosításuk sok esetben gazdaságtalan. Hasonló a helyzet a szikesek esetében is, ám ezen talajtípusok többsége napjainkban már nemzeti parki területként védettséget élvez. Védelmük ritka felszínformáik miatt indokolt, a szikpadkák, szikfokok révén kialakuló mikrodomborzat különleges élőhelyeket jelent.

A jó termőképességű, lössön kialakult, főleg csernozjom jellegű talajok veszélyeztetettsége az intenzív műveléssel hozható összefüggésbe. Az eketalpréteg kialakulása, a talajok szerkezetének leromlása, a szervesanyag- és a tápanyagtartalom csökkenése jelentős talajdegradációt eredményez.

Vízvédelem (felszíni és felszín alatti vizek, vízkészletek, vízminőség)

A Homokhátságot a Duna és a Tisza fogja közre, amelyek országos viszonylatban is a két legfontosabb **felszíni vízfolyásunkat** jelentik. Ugyanakkor a két fő folyó alapvetően nem tartozik a hátság területéhez, ugyanakkor számos kisebb vízfolyás szeli át a hátságot, amelyek a Dunába, vagy a Tiszába torkollanak. Éppen ennek a kettőségnek köszönhető, hogy itt húzódik

Magyarország fő vízvásztója – a Karancs-Cserhát-Gödöllő-Kiskőrös-Jánoshalma vonalon – amely a Duna és a Tisza vízgyűjtőterületét választja el egymástól.

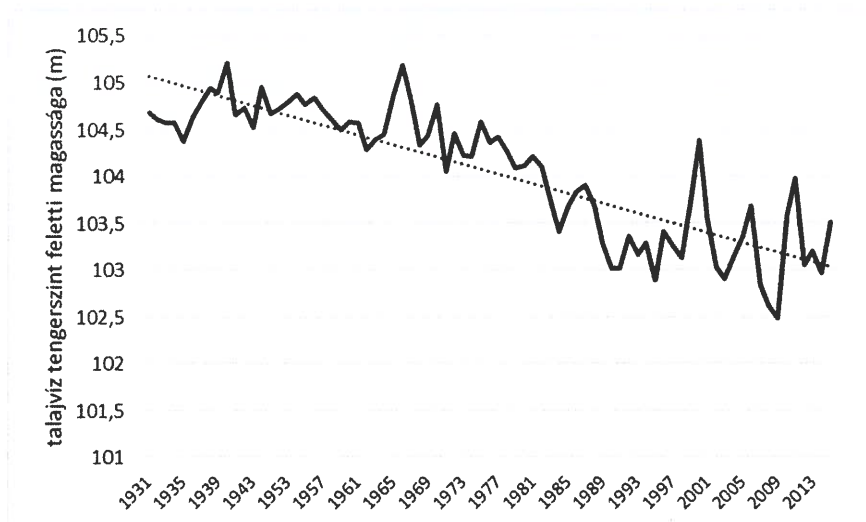
A felszíni vizek másik kategóriáját a **tavak** jelentik. A térség állóvizeit zömmel szikes tavak alkotják, illetve a mesterséges állóvizeket a halastavak képviselik. A szikes tavak természetes állapotához hozzátartozik az időszakos kiszáradás. Azonban a szikes tavak túlnyomó többsége mára gyakorlatilag nem csak ideiglenesen, hanem huzamosan kiszáradtak tekinthető, amelyek medrében szárazságtűrő növények szaporodtak el, és legeltetés, kaszálás formájában hasznosítják (pl. Szívós-szék, Szappan-szék Fülöpháza határában). Medrükben csak több éves megszakításokkal, időszakosan marad meg a víz, amelyhez az évi csapadékmennyiség jelentős növekedése is hozzájárul.

A szikes tavak közül a Ramsari Egyezményben külön is szereplő, Izsák melletti Kolon-tó is erősen benádasodott, előregedő tó, csak mesterségesen kialakított nyílt vízfelület található benne. Ugyanakkor a Felső-Kiskunsági szikes tavakkal együtt (amelyek szintén Ramsari területek) a Kiskunsági Bioszféra Rezervátum magterületei közé tartozik. A védettségnek ez a szintje is mutatja, hogy a szikes tavak rendkívüli értéket képviselnek, a biodiverzitás megőrzése szempontjából kiemelt jelentőségük van. Emiatt pusztulásuk súlyos veszteség, amelynek hátterében a Homokhátság szárazodása áll.

A csatornahálózat kiépítése, amelynek elsődleges célja a belvizek elvezetése volt, gyakorlatilag a Homokhátság felszín alatti vízkészleteit – elsősorban a talajvíz-készletet – apasztotta, így hozzájárult a terület kiszáradásához, szárazodásához. Mára bebizonyosodott ennek a gyakorlatnak a káros következménye, emiatt a jövőben a homokhátsági belvízelvezetési gyakorlat teljes felülvizsgálatára van szükség.

Napjainkban a szárazodás legegységértelműbb jele a Homokhátság talajvízszintjének csökkenése, amelynek átlagos értéke 1,5-2 méter, helyenként azonban a 6-7 métert is eléri (Illancs térségében). A terület vízháztartásának döntő fontosságú eleme a többnyire magasan, finom homokban lévő, szabadtükrű talajvíz. Az eredetileg (az 1970-es évek előtt) átlagosan a felszíntől 1-4 méterre lévő talajvíz hozzávetőlegesen követi a felszínt, erős esést mutatva a Tisza, de különösen a Duna völgye felé. A homokhátság kiemelkedő helyzetéből adódóan a csökkenő talajvízszintek elsőként és legnagyobb mértékben ezen a területen éreztetik hatásukat.

4. ábra: Átlagos talajvízszint változás a DTkH térségében (1387. sz. talajvízkút, 1931-2013)

A talajvízszint süllyedésében a meteorológiai tényezők módosulásának, azaz a klímaváltozásnak döntő szerepe van. Öngerjesztő folyamatként, a meteorológiai tényezők miatti szárazságot és talajvízszint-süllyedést a csapadékhiány kompenzálására történő rétegvíz-kitermelés, valamint a nagymértékű, ivóvízszolgáltatási célú kitermelés tovább erősítette.

A további tervezés során kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a vízhasználatok ellenőrizhetővé és szabályozhatóvá váljanak, hiszen a felszíni és felszín alatti vizek összefüggései miatt a felszín alól kiemelt víz lényegében „leszívja” a talajvizet és talajnedvességet, vagyis összességében a vízhasználók a saját földjüket, a tájat szárítják tovább, a felszín alatti vizet párologtatják el. A helyzet javítása érdekében szigorúan be kell tartani a vízgazdálkodásra vonatkozó törvényi szabályozást.

A törvényi előírások betartásán/betartatásán túl figyelembe kell venni a felszíni és felszín alatti vízrendszerek kapcsolatának összefüggéseit is. A felszín alatti víztárolókat valójában nem kell megépíteni, hanem a hátság természetes „víztárolórendszerét”, vagyis a felszín alatti térrészt kell kihasználni. Ennek költséghatékony megoldása a lokális, helyi, célzott felszín alatti vízpótlási módszerek (MAR – Managed Aquifer Recharge) alkalmazása. A felszín alatti vízpótlás a természeti környezet szinergiáira épít és számos olyan előnnyel jár, ami az éghajlatváltozás kihívásaival szembeni ellenálló-képességet fokozza. Emiatt kiemelten javasolható a MAR módszerek átvétele, ami gyakorlatilag a természet-alapú megoldások (Nature Based Solutions) felszín alatti vízkészletekre vonatkoztatható alkalmazását jelenti.

A talajvízszint süllyedéséhez hozzájárulnak a földhasználatban bekövetkezett változások, amelyek között megemlítendő a művelési ágak megváltozása, a termelési szerkezet átalakulása, illetve az erdősültség növekedése.

A vízrendezési beavatkozások is említésre méltó mértékben befolyásolják a talajvízszint alakulását. A nagyteréségi ár- és belvízmentesítések során mesterséges úton nagy területen csökkentették a talajvízszintet, amelynek következtében gyökeresen megváltozott a térség hidrográfiai képe.

A Homokhátság tágabb térségének múltbeli vízügyi beavatkozásai szintén befolyással vannak a Homokhátság felszín alatti vízkészletére. A Dunán és a Tiszán a szabályozások következtében bekövetkezett medermélyülés nem csak a közvetlen környezet talajvízszintjére fejt ki elszívó hatást, hanem a Homokhátság belsőbb területeinek felszín alatti vízkészletére is negatív hatást gyakorol. Ezzel szemben a jövőben megvalósuló ártér-helyreállítások, esetlegesen középvízi dunai, tiszai duzzasztóművek építése szintén a folyóktól távolabb eső területeken is mérsékelné ezt a negatív hatást.

Az elmúlt évtizedek vízrendezési gyakorlata a fentiek alapján a jövőben nem folytatható. Ugyanakkor tisztában kell lenni azzal, hogy a Homokhátság szárazodásának megállítása érdekében olyan beavatkozásokra és gyakorlatokra van szükség, ami konfliktusokat okoz a természetvédelem, a mezőgazdaság, a vízügy, a települések, és az egyes gazdálkodók között.

A talajvízszint-süllyedését kiváltó okokkal kapcsolatban megállapítható, hogy fele-fele arányban vezethető vissza természeti tényezőkre (meteorológiai okok) és az emberi beavatkozások hatására.

A területen az utóbbi években egyre jellemzőbb a nagy vízigényű haszonnövények termesztése. Mivel felszíni vízből nem lehet megoldani egyelőre ezeknek a növénykultúráknak (kukorica, borsó, paradicsom, paprika stb.) az öntözését, ezért jellemzően nagyjából talajvízből, kisebb részben rétegvízből valósítják meg azt. Az engedéllyel rendelkező öntözőtelepek több tíz ezer m³ vizet használnak fel öntözési célra évente. Mindemellett fontos megemlíteni az engedéllyel nem rendelkező, így nem ellenőrizhető vízkivételek nagyságát/mennyiségét, melyek durva becslések alapján is többszörösen meghaladják az engedéllyel rendelkezők éves kitermelését.

Az öntözési célú vízkivételek mellett jelentős mértékű, negatív hatást gyakorolnak a felszín alatti víztestekre a területen található kavics- és homokbányák. Ezek létesítése, üzemeltetése szintén hozzájárul a Homokhátság felszín alatti vízkészletének csökkenéséhez.

A felszín alatti víztestek mennyiségi és minőségi védelme érdekében javasolható a vízkivételek ellenőrzése; szükség szerinti korlátozások, tiltások foganatosítása; a lehetséges felszíni szabad vízkivételek kihasználásával tározók és öntöző csatornák építése a felszín alatti vízkivételek mentesítése érdekében, valamint az agrotechnikai lehetőségek kihasználásával a talajok vízgazdálkodási tulajdonságainak javítása, melyet összhangba lehet hozni a földalapú támogatásokkal.

A talaj- és rétegvíz készlet mellett említésre méltó a **Homokhátság termálvízkészlete** is. A termálvíz hasznosítás Abonyban, Albertirsán, Cegléden, Lakitelken, Tiszakécskén, Nagykőrösön, Kiskunmajsán, Kisteleken, Balástyán, Domaszéken, valamint Mórahalmon jellemző. A 30 °C feletti, magas oldott anyag tartalmú vizet nagyobb részt fürdőzési célra (strand, gyógyfürdő stb.), kisebb mértékben pedig fűtési-energetikai célokra hasznosítják pl. kertészetekben. 2004-2012 között a termálvíz kitermelés növekvő tendenciája volt jellemző a vízkészlet járulék bevallási adatai alapján. A termelt víztestek közül a legnagyobb mértékben a Nyugat-Alföld nevű porózus termál víztestet használják ki, melynek mennyiségi állapot besorolása nem jó minősítést kapott a Vízügytő-gazdálkodási Tervben. Szintén nem jó minősítést kapott az Észak-Alföld nevű porózus víztest. A besorolások alapján meg kell vizsgálni a területre jellemző porózus termál víztartóban jellemző nyomásszinteket, nyugalmi

vízszinteket, továbbá az eredmények függvényében a vízkitermelés korlátozása is szükségessé válhat. További probléma, hogy hasznosítás után a termálvizet sok esetben nem visszasajtolják, hanem a környező felszíni vizekbe engedik, mely hosszútávon a víz magas sótartalma miatt szikesedést okoz, illetve néha megtalálhatók benne olyan szerves anyagok például fenolok, melyek kifejezetten toxikus hatásúak. Éppen ezért fontos vízgazdálkodási cél a termálvíz-bevezetések megszüntetése, a termálvizet szállító és nem szállító csatornák minél magasabb fokú elválasztása és a visszasajtolás arányának növelése.

Épített környezeti és kulturális örökségi értékek (építészeti örökség, régészeti örökség, műemléki értékek, nemzeti és történelmi emlékhelyek)

A Duna-Tisza közti Homokhátságon minden településnek, közösségnek vannak megőrzésre méltó értékei. A Homokhátság építészeti örökségében sokféle stílus képviselteti magát, úgymint a barokk, romantikus, szecessziós, eklektikus, klasszicista, népi, román, gótikus stb. Kiemelhető ezek közül a szecesszió, amely több városban meghatározó műemlékekkel büszkélkedhet, így pl. Kecskemét, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas.

A 18. századot döntően a **barokk egyházi építészet emlékei** jellemzik. A század közepére készült el a barokk építészet magyarországi mesterének, Mayerhoffer Andrásnak a tervei szerint a kecskeméti piarista templom. További jeles emléke a barokknak a kecskeméti ferences kolostor (ma Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet), Kiskunfélegyházán a katolikus Ótemplom, az egykori kiskun kapitányi székház (ma Kiskun Múzeum), és az úgynevezett kiskvárosháza.

Az építészeti örökség említésre méltó tagjai a 19. század első felében épült **kisnemesi kúriák**, amelyek a több településen megtalálhatók. Többségük klasszicista stílusban épült, kontyolt tetős, timpanonos, oszlopokkal tagolt elemekkel. Kiemelkedik közülük a dabasi Halász-Móricz kúria.

A kúriák mellett **kastélyok** is több helyen megtalálhatók, amelyek a következők: Érseki kastély Hajós, Wéber kastély Helvécia, Vörös kastély Kunbaracs, Geréby kastély Szabadszállás, Redl kastély Tompa, Bacskulin kastély Röske, Pálóczy-Horváth-kastély Örkény és Beleznay-kastély Pilis.

A mezőgazdasági tradíciók révén az **agráripari építészet** is figyelemre méltó. Ilyenek a 19. század első felében elterjedt szélmalomok, amelyek közül mára csak néhány maradt fenn mutatóban, mint például a kiskunhalasi Safrik-féle négyszintes szélmalom és a jánoshalmi Bognár Józsefné-féle szélmalom. A malmok sorában megemlítendő a jánoshalmi Felső-Bácskai Múmalom (hengermalom, 1907). Ipartörténeti értéke, hogy jelenleg is az 1920-as években felszerelt gépekkel üzemel.

A DTkH építészeti kuriózuma az 1.200 prэшázból álló hajósi sváb pincefalu. A löszhátra épített, fehérre meszelt prэшázak együttese a népi építészet különleges emléke.

A Homokhátság **régészeti emlékei** azokra a pusztításokra vezethetők vissza, amelyek a középkori Magyar Királyság ezen vidékét különösen mélyen érintették. Mind az 1241-42 évi tatárjárás, mind a török hódítás is szinte teljes romlást, elnéptelenedést hozott e területre. A

katasztrófák hozadékaként számtalan helyen máig megőrződtek az egykori történések. Kiemelkedő lelőhely Bugac-Felsőmonostor, ahol 2010-ben kezdődött az a komplex régészeti kutatás-sorozat, amelynek során sikerült azonosítani Pétermonostorát, a térség Árpád-kori gazdasági, szakrális központját.

Szintén kiemelkedő jelentőségű régészeti leletet jelent a középső bronzkori központ Kiskőrös külterületén. A lelőhely érintetlensége és gazdagsága miatt kiemelkedik a középső bronzkori ismert központok közül. Egyedi a kiképzése, hasonló kialakítású mesterséges sziget nem ismert a korszakból a tágabb régióban sem.

A Homokhátság középkori települései közül a rekonstruált tiszalpári Várdomb említhető, ami egy kora középkori földvár maradványait rejt. Maga az Árpád-kori vár a 12. századra datálható, melyet Anonymus is megemlíti munkájában (1200 körül). Sánctípusa faszerkezetes rácsos, alacsony, de meredek dombon terül el. A vár használatával kapcsolatban a régészeti leletek alapján elmondható, hogy a 12. és a 15. század között funkcionált.

A **történelmi emlékhelyek** közül kettő található a DTkH területén, egyik a Huszár- és páncélos laktanya Cegléden, ami a Kárpát-medence legnagyobb hadifogolytábora volt. Másik a Petőfi szülőház és emlékmúzeum Kiskőrösön.

Az emlékhelyek sorában megemlítendő a Nemzeti Történelmi Emlékpark Ópusztaszeren, amely egy szabadterei néprajzi múzeum, skanzen és kirándulóhely. 1982-ben hozták létre Ópusztaszer külterületén. Legismertebb kiállított műve Feszty Árpád: A magyarok bejövetele című körképe.

A vármegyei értéktárak alapján a térségben összesen 260 **települési érték** található (156 Bács-Kiskun vármegyében, 60 Csongrád-Csanád vármegyében, 44 Pest vármegyében). Ezek sorában kulturális örökségek, természeti értékek, a turizmus-vendéglátás értékei, illetve az agrár- és élelmiszergazdaság értékei egyaránt megtalálhatók.

Világörökség és világörökségi várományos területek

A DTkH területén jelenleg világörökségi helyszín nincs. Ugyanakkor a világörökségi várományos helyszínek között két benyújtott pályázat is érinti a Homokhátságot. Ezek egyike a Lechner Ödön műveit bemutató helyszínek, amelyek közül a kecskeméti városháza található a területen.

A Homokhátságot érintő másik világörökség-várományos pályázat a Magyarországi tájházak hálózata, amelyek az ország 108 településén található. Ezek közül nyolc településen látogatható tájház esik a tervezési területre (Albertirsa Faluház, Bugyi Nagyközség Tájháza, Dabas-Szőlősi Tájház, Gyóni Tájház Dabas, Sári Tájház Dabas, Kiskunmajsai Tájház és Kenyér sütőház, Német Nemzetiségi Tájház Hajós, Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum Kiskőrös, Szlovák Tájház Kiskőrös, Sváb Tájház Császártöltés, Ócsai Tájház).

Honvédelem (gyakorló lőterek, korábbi honvédelmi objektumok)

A Homokhátság területén Bugyi, Cegléd, Csávoly, Dabas, Érsekcsanád, Hajós, Izsák, Kecskemét, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kunpeszér, Ladánybene, Ócsa, Örkény, Pusztavacs, Szabadszállás, Táborfalva, Tatárszentgyörgy és Városföld területét érinti Honvédelmi és katonai célú terület övezete az OTTrT alapján. A **használt és megszűnt lőtereken** számos természeti érték van jelen a – hadgyakorlatok időszakát kivéve – viszonylag háborítatlan területen, az elmúlt években így valamennyi gyakorlótérre kiterjesztették a Natura 2000 minősítést.

A Hátság legjelentősebb **katonai objektuma** a kecskeméti MH vitéz Szentgyörgyi Dezső 101. Repülődandár, amely a JAS-39 Gripen vadászbombázó repülőgépeknek ad otthont, továbbá az igen sikeres Kecskeméti Nemzetközi Repülőnap helyszíne is. A HM Arzenál kiskunfélegyházi fegyverüzemének megnyitása, – ahol többek között Bren2 gépkarabélyok összeszerelése történik – tovább bővítette a Hátság ipari profilját.

A Magyar Honvédség számos megszűnt egységének **egykori laktanyája** és telephelye, valamint az ex-szovjet laktanyák ingatlanállományának újra hasznosítására több program indult, de ezek csak részben jártak sikerrel. Jelenleg számos felújításra alkalmas, barnamezős terület és épület áll hasznosítatlanul a Homokhátság területén. A felhagyott korábbi lőterekhez és laktanyákhoz tartozó zöldfelületeket mára dús növényzet nőtte be – sajnos esetenként invazív fajok is – ami miatt kedvelt túra útvonalakká és pihenőhelyekké váltak.

Ásványvagyon

A homokhátság ásványvagyonát **földgáz és kőolaj lelőhelyek** alkotják, melyek az alábbiak:

- A termelő mezők a hátság déli részén, elsősorban Csongrád-Csanád vármegyében található, illetve Kiskunhalas, Kiskunmajsa, Jánoshalma térségében. A homokhátsághoz tartozó települések közül a Csongrád -Csanád vármegyei Üllés külterületén fekszik a Dél-Alföld második legnagyobb földgázkészlete, amelyet 5-15 millió egyenérték tonnára becsülnék. Szintén Csongrád -Csanád vármegyében, Csólyospálos körzetében fekszik egy 500-1000 millió m³ közötti, termelő földgázmező.
- Nagyobb kőolaj- és földgázkészletek, termelő mezők még Kiskunmajsa körzetében, Szank határában, valamint Kiskunhalas és Tázlár mellett található, ahol a földtani vagyon mérete kőolajból és földgázból egyaránt az ezer millió m³-t meghaladja.
- Földgázból Jánoshalma térségében található még ezer millió m³-t meghaladó, kitermelés alatt lévő földgázkészlet, valamint Borota és Soltvadkert mellett közepes, 500-1000 millió m³ közötti földgázmező.
- A nem termelő mezők közül nagyságrendileg kiemelkednek a Nagykőrös és Kecskemét közötti mezők, ahol a földgázkészlet az ezer millió m³-t meghaladja.

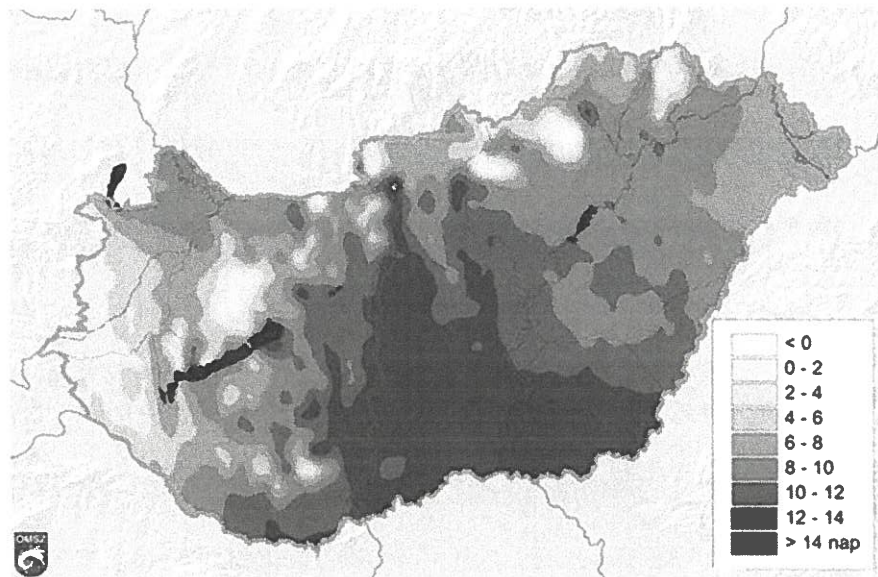
A Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal által kiadott Magyarország geotermikus felmérése (2016) c. dokumentum szerint a hátság területén fekvő nagyszámú meddő szénhidrogén-kút geotermikus kúttá történő átalakításra alkalmas (jó példa a balotaszállási kút, amelyet szénhidrogén-kutató kútból alakítottak át és 101 °C-os kifolyó hőmérséklettel rendelkezik).

A nemfémes ásványi nyersanyagok közül építőipari és építőanyag-ipari nyersanyagok előfordulása jellemző a Homokhátságon. Fontos nyersanyagként megemlítendők a homokhátság északi részének kavicsbányái – Bugyi térségében –, amelyek jelentős szerepet játszanak az építőanyag-ellátásban. Építési homok és kavics ezenkívül megtalálható még a térség számos területén, így pl. kitermelés folyik Kiskunfélegyházán, Kiskőrösön és Ballószögön.

Természeti és környezeti kockázatok különös tekintettel a klímaváltozás területi vonatkozásaira
A Duna-Tisza közti homokhátság az éghajlatváltozás hatásait tekintve az ország legveszélyeztetettebb területe. A térség legnagyobb természeti és környezeti kockázata a vízhiány, illetve ezzel összefüggésben a szárazodás.

A hazai meteorológiai szolgálat (OMSZ) által publikált adatok szerint az 1980-as évek elejétől országszerte intenzív melegedés kezdődött, ami a Homokhátság térségében 1-1,5 °C emelkedést jelent. A melegedési tendenciát leginkább a nyarak mutatják, és – habár az utóbbi évtizedben is előfordult egy-egy hűvösebb nyár – az alacsony értékek inkább a 20. század első felét jellemezték. A hőmérsékleti anomáliák és a szélsőségesen meleg napok azokat a viszonylag gyors ütemű klimatikus változásokat jelzik, melyet az országban leginkább a homokhátságon és a déli országrészekben figyelhetünk meg.

5. ábra: Hőhullámos napok száma Magyarországon (napi középhőmérséklet > 25°C) az 1980-2009-es időszakban, rácsponti trendbecslés alapján

A **felmelegedés** mind a gazdaság, mind a természeti folyamatok, mind a társadalmi élet számára komoly megterhelést jelent (pl.: táji, élőhelyi degradáció, mediterránizálódás, időjárási szélsőségek és veszélyhelyzetek, hőségnapok egészségügyi kockázatai stb.).

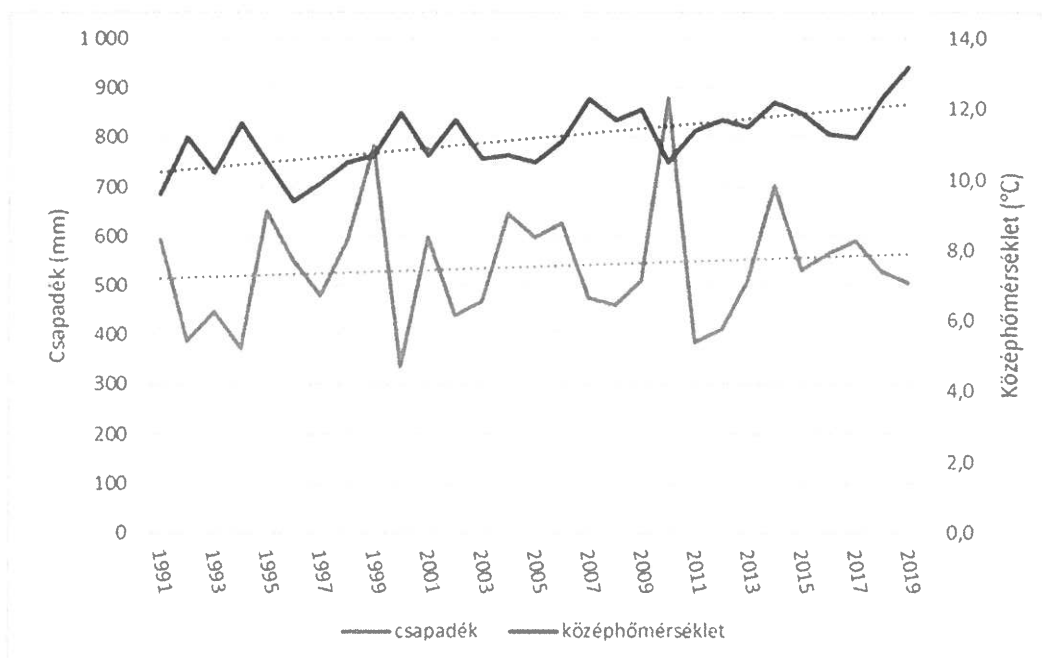
A modellszámítások alapján a jövőben a nyári hőhullámok a Homokhátság területén átlagosan két héttel hosszabbra nyúlnak az egy évszázaddal ezelőtti tapasztalathoz képest. A jelenség

egészségügyi kockázata a lakosság széles körét érinti, egyaránt veszélyeztetette k a nagy lakósűrűségű területeken élők („hősziget hatás”), illetve a kistelepülések és a tanyás térségek lakói is (idősek magasabb aránya, sürgősségi egészségügyi ellátás lassabb elérhetősége).

Kevésbé egyértelműek a **csapadékkal** összefüggésben megfigyelt változások. A kárpát-medencei csapadék ugyanis rendkívül változékony, így jól látható időbeli tendenciák még egy 50 évet felölelő időszakban sem mutathatók ki igazán. A tendencia az elmúlt nagyjából 30 évben sem változott, tehát éves szinten a vizsgált térség területén jelentős mennyiségi csapadékváltozás nem történt. Sőt, az adatok alapján a csapadékmennyiség, nagy szélsőségekkel kísérve, enyhén növekvő tendenciát mutat, ez azonban növekvő hőmérsékleti értékekkel párosul. Ez – elsősorban a nyári félévben – megnöveli a párolgást, így a területen a klímaváltozás szárazodó-melegedő tendenciája jól észlelhető.

Ugyanakkor nagyon fontos, hogy a csapadék időbeli eloszlása egyre kiszámíthatatlanabbá vált. A négy évszak összehasonlításában a legnagyobb csapadékcsökkenés tavasszal következett be a térségben, illetve nőttek az időjárási (elsősorban esőzési) szélsőségek, amelyek kedvezőtlen hatással vannak az agrártermelés kiszámíthatóságára és erősen próbára teszik a települések csapadékelvezető képességét is.

6. ábra: Éves hőmérséklet és csapadék változása 1991 és 2019 között

Forrás: OMSZ

A kedvezőtlen klimatikus feltételeknek leginkább kitett szektor a mezőgazdaság, amely a szimulációs modellek egyik központi elemét alkotja a várható hatásokkal kapcsolatban.

A modellek számolnak a légköri CO₂ várható növekedésével, a megnövekedett hőmérséklet miatt rövidülő termésidőszakokkal, a nagyobb víz-stresszek hatására lecsökkent fotoszintézissel, valamint a szélsőségesen magas hőmérsékletekkel. A rendelkezésre álló

éghajlatváltozási modellekkel összevetve a tavaszi vetésű növények (pl. kukorica) vonatkozásában komoly terméseszkénnyel kell számolni a távolabbi jövőben (2071–2100), ugyanakkor az őszi vetésű növények – például búza, árpa, repce – szignifikánsan magasabb terméseket hozhatnak.

Az aszály hatásainak kézenfekvő megelőzésére szolgál az öntözés. Kiemelendő, hogy a hátsági területeken szinte teljes egészében a talajvízből történik az öntözés, ami nagymértékben hozzájárult a talajvízszint elmúlt évtizedekben mért süllyedéséhez. Éppen ezért a jövőben az öntözés csak az adottságok messzemenő figyelembevételével, vízkímélő módszerekkel, elsősorban a zöldség- és gyümölcskultúrák esetében támogatható.

A **szélsőséges időjárási körülmények** eddig is okoztak bizonyos területeken tavaszi belvizet, a forró nyarak alatt pedig aszályt. Ezek a jelenségek fokozódni fognak a jövőben, hatásuk tudatos vízgazdálkodással, vízvisszatartással tompítható. Az infrastrukturális feltételek nem minden esetben adottak, a korábban ilyen célra szolgáló mélyedéseket, vizenyős területeket művelésbe vonták, tulajdonosaik a terület folyamatos művelésében érdekeltek.

A homokhátság egyes területein a klímaváltozás hatására az erdők szempontjából kedvezőtlenebb viszonyok prognosztizálhatók (pl. az őshonos fajok számára), ugyanakkor az erózió és defláció elleni védekezésben, a mezőgazdasági területek védelmében, az élőhelyek (búvó és táplálékforrás) megóvásában és kialakításában, a szántósivatagok megtörésében nagy jelentőségűek az erdőfoltok, fasorok, egyes fák.

Az éghajlatváltozás közvetett hatást is gyakorol a biológiai sokféleségre, mivel megváltoztatja a föld és az egyéb erőforrások használatát. Ezek nagyságrendjük, hatókörük és gyorsaságuk miatt károsabbak lehetnek, mint a közvetlen hatások. A közvetett hatások közé tartoznak:

- az élőhelyek szétaprózódása és elvesztése;
- a túlzott mértékű kihasználás;
- a talaj, a víz és a levegő szennyezése;
- az invazív fajok terjedése. Ennek következményeképpen az ökoszisztémák egyre kevésbé lesznek reziliensek az éghajlatváltozással szemben, és egyre kevésbé tudnak alapvető szolgáltatásokat nyújtani, mint pl. az éghajlat-szabályozás, az élelmiszer, a tiszta levegő és víz, valamint az árvizek és az erózió szabályozása.

Az éghajlatváltozás hatásai a turizmust is negatívan befolyásolhatják. Az ágazati elemek közül a homokhátsági területeket elsősorban a falusi turizmus, a városlátogató turizmus és a szabadtéri rendezvények veszélyeztetettsége érinti. Kockázatot jelent az aszály, a hőhullám, egyéb extrém időjárási események, valamint az erdőtüzek valószínűségének növekedése. Pozitívumként a fagyos napok számának várható csökkenése említhető, amelynek köszönhetően a turisztikai főszezon kitolódhat.

III.2.2. A térszerkezet alakulása, a területfelhasználás változásai

A magyarországi területhasználati folyamatokat alapvetően hosszútávú – több mint 60 éve fennálló – trendek határozzák meg. A KSH adatai alapján ezek fő jellemzője a művelésből kivett területek fokozatos bővülése, a termőterület és a mezőgazdasági területek csökkenése és

az erdők kiterjedésének növekedése. Ezen folyamatok a rendszerváltással felgyorsultak, különösen a művelés alól kivett földhasználat bővülése.

7. ábra: A Homokhátság felszínborítása és annak változása 1990-2018 között

Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Települési és infrastrukturális területek	31 842,7	37 404,4	5 561,7	117,5
Szántó	370 848,6	333 277,3	-37 571,3	89,9
Szőlő	42 168,1	29 725,9	-12 442,2	70,5
Gyümölcsös	10 869,5	9 490,5	-1 379,0	87,3
Rét/legelő	95 751,3	100 426,0	4 674,7	104,9
Egyéb mezőgazdasági	113 441,5	101 005,0	-12 436,5	89,0
Erdő	185 611,9	242 027,5	56 415,6	130,4
Vizek	20 392,5	17 505,5	-2 887,0	85,8
Egyéb természetközeli	351,9	415,9	64,0	118,2
Összesen:	871 278,0	871 278,0		

Mivel települési szintű KSH adatok nem állnak rendelkezésre és a vármegyeyiek sem használhatók, ezért a CORINE (Coordination of Information on the Environment - Környezetvédelmi Tájékoztatás Koordinációja) felszínborítás (land cover) 1990-es és 2018-as adatai alapján készült el az elemzés.

Településrendszer

A Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanácsot 117 település alapította meg 2013-ban. Azóta a települések között nem történt szétválás, az utolsó ilyen esemény még 1993-ban volt, amikor Móricgát kivált Jászszentlászlóból. A települések jogállásában bekövetkezett változások (várossá nyilvánítások) is alapvetően a Tanács megalapítása előtt történtek. A tervezési területen a 2022-es állapotot nézve 27 város található, melyből egy – Kecskemét – vármegyeyi jogú város. A 27 városból 12 már 1990 előtt is rendelkezett a címmel, míg 15 csak a rendszerváltás után kapta meg azt. A lakónépességet nézve annak 67%-a városokban él. A DTkH területén a városok mellett 14 nagyközséget és 76 községet találunk, 9 és 24%-os népességarányal a teljes népességből.

A DTkH településrendszerének jellegzetes szórványtelepülései a **tanyák**. A 2011-es népszámlálás adatai alapján

- A Homokhátság 117 településén 100.355 fő élt külterületen, ami a tervezési terület lakónépességének akkor a 16%-a volt.
- Azonban ebből mezőgazdasági jellegű lakóhelyen, illetve tanyán csak 68.976 fő (68,73 %) lakott. Őket azonban nem tekinthetjük teljese egészében tanyasi lakosoknak, hiszen a KSH adatgyűjtés tartalmazza a külterületi szolgálati lakásokban, szövetkezeti lakótelepeken lakók adatait is.
- Külterületi mezőgazdasági jellegű lakóhelyet egyébként 38.121 darabot számolt össze a KSH. Az adatok alapján az látszik, hogy a külterületi, illetve a mezőgazdasághoz köthető külterületi népesség között a városok között Kecskeméten és Nagykőrösön van jelentős különbség, ami a városhatáron belüli szuburbanizációs folyamatot mutatja,

illetve olyan falvakban, mint például Csemő, amelyek szintén egy vagy több város elővárosi zónájához tartoznak.

2016-os FM és Miniszterelnökség tanyahely felmérésének megállapításai:

- az Alföldön összesen 91.806 db tanyahelyet azonosítottak, melyből 51.134 db (55,7%) található a Homokhátság 117 (115 Érsekcsanádon és Érsekhalmán egyetlen tanyahely sincs) településén,
- 91 település van, ahol 100-nál több tanyát vagy tanyahelyet rögzítettek, a legtöbbet Kecskeméten (4717 db), Kiskunfélegyházán (2.095 db), Lajosmizsén (1.668 db), Kiskunmajsán (1.620 db), Cegléden (1437 db), Nagykőrösön (1.167 db), Csemőn (1.164 db), Ásotthalmon (1.107 db), Balástyán (1.040 db) és Mórhalmon (867 db).

Mesterséges felszínek

Az 1990-es kiindulási állapothoz képest a mesterséges felszínek területe több, mint 5.500 hektárral nőtt, ami 17,5 %-os növekedésnek felel meg.

A táblázat alapján az is látható, hogy a települési és infrastrukturális felszínek minden kategóriájában nőtt a területhasználat. Az 5.500 ha-os növekmény 44%-át az ipari és kereskedelmi területek, míg 36%-át a lakóterületek bővülése adja (előbbi 2459 ha, utóbbi 1978 ha abszolút értékben).

Ezek az adatok jól reprezentálják az 1990-hez képest végbement társadalmi és gazdasági fejlődést a térségben. A lakóterületek bővülése alapvetően az egyre fontosabb térfolyamattá váló lakossági szuburbanizációra utal, hiszen a térség északi része Budapest agglomerációjához tartozik, míg a hátság közepén kisebb léptékben, de Kecskemétre és környékére is jellemzők ezek a trendek. Az urbanizációs és a szuburbanizációs folyamatok következményeként a nagyvárosok és környékük népességszáma gyarapodott, mellyel együtt járt a lakóterületek bővülése is. Ennél azonban nagyobb területhasználati változást jelentett az ipari üzemek, illetve a kereskedelem betelepülése.

8. ábra: A mesterséges felszínek változása 1990 és 2018 között

Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Lakóterületek (Corine: 111 és 112)	27 561,3	29 539,0	1 977,6	107,2
Ipari vagy kereskedelmi területek (Corine: 121)	2 327,1	4 785,8	2 458,7	205,7
Út- és vasúthálózatok és csatlakozó területek (Corine: 122)	67,2	326,6	259,3	485,7
Repülőterek (Corine: 124)	436,0	445,1	9,1	102,1
Nyersanyag kitermelés (Corine: 131)	0,0	262,9	262,9	
Lerakóhelyek (meddőhányók) (Corine: 132)	26,3	132,6	106,3	504,7
Építési munkahelyek (Corine: 133)	0,0	290,2	290,2	
Városi zöldterületek (Corine: 141)	345,5	369,1	23,5	106,8
Sport- szabadidő- és üdülő területek (Corine: 142)	1 079,2	1 253,2	174,0	116,1
Összesen:	31 842,7	37 404,4	5 561,7	117,5

Mezőgazdaság

A Corine 2018-as adatai alapján a mezőgazdaság a Homokhátság legnagyobb területhasználója, hiszen a teljes terület közel 66%-a tartozik a mezőgazdasági felszínnek közé. Ez még annak ellenére is így van, hogy a vizsgált 28 évben az agrárterületek nagysága több, mint 59.000 ha-ral csökkent. E csökkenés 63%-át a szántóterületek konverziója teszi ki. Ez a nagyvárosok beépített területei mellett és a szuburbán településeken létrejövő új beépített területek, illetve a hátság középső és DNY-i részén az erdőtelepítések révén valósult meg. E két irány mellett a védett területeken és azok pufferterületein új gyepterületek is létrejöttek.

9. ábra: A mezőgazdasági felszín kiterjedésének változása 1990-2018 között

Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Nem öntözött szántóföldek (Corine: 211)	370 848,6	333 277,3	-37 571,3	89,9
Szőlők (Corine: 221)	42 168,1	29 725,9	-12 442,2	70,5
Gyümölcsösök, bogyósok (Corine: 222)	10 869,5	9 490,5	-1 379,0	87,3
Rét, legelő (Corine: 231)	95 751,3	100 426,0	4 674,7	104,9
Komplex művelési szerkezet (Corine: 242)	75 855,0	62 359,8	-13 495,2	82,2
Elsődlegesen mezőgazdasági területek jelentős természetes formációkkal (Corine: 243)	17 672,1	15 852,6	-1 819,4	89,7
Természetes gyepek és természet közeli rétek (Corine: 321)	19 914,5	22 792,7	2 878,3	114,5
Összesen:	633 079,1	573 924,8	-59 154,2	90,7

A fenti táblázat adataiból megállapítható, hogy

- A szőlők területe, több mint 12.000 hektárral (elsősorban erdőt telepítettek a helyükön), a gyümölcsösöké közel 1.400 ha-ral csökkent 1990 és 2018 között. A folyamat azt jelenti, hogy az ún. „homoki kultúra”, amelyet homokterületek megkötésére alkalmaztak jelentősen visszaszorul a tájban (előbbi 30%-os, utóbbi 13%-os területvesztéssel). Ennek következményeként olyan hungarikum termékek alapanyag bázisa szorul jelentősen vissza, mint a kecskeméti barackpálinka.
- A komplex művelésű területek hasonló nagyságrendben (13.500 ha) csökkennek, mint a szőlők. Ezek lényegében tanyás és mozaikos (szőlő, gyümölcs, szántóföld, rét és erdő keveredik, nincs domináns művelési ág) művelésű térségek, amelyek jórészt erdővé, vagy a települések szélén települési területté alakulnak.
- A rét/legelő és a természetközeli gyepek területe viszont jelentősen nőtt a térségben, mintegy 7.550 ha-ral. A természetközeli gyepek a Corine-ban elsősorban a nemzeti parki védelem alatt álló területeket jelentik, melyeket azért vettünk ide, mert rajtuk külterjes állattenyésztés folyik (szarvasmarha és juh), amely segíti a természetvédelmi célok (pl. biodiverzitás fenntartása) elérését.

Erdőgazdálkodás

A Corine felszínborítás adatai alapján az erdőterületek jelentősen, több mint 29.870 hektárral bővültek az 1990 és 2018 közötti időszakban. Ez az összesített adat úgy állt össze, hogy a lomblevelű erdők területe 39.901 hektárral bővült, míg a tűlevelű és a vegyes erdőké 7.727 és 2.304 hektárral csökkent.

A Corine adatbázis erdőkhöz kapcsolódó további fontos felszínborításkategóriája az átmeneti cserjés területek, melyek a legtöbb esetben az erdőgazdálkodás két végállapotának felelnek meg, tehát vagy a telepítések, vagy a vágások kerülnek ebbe az osztályba. A kategória területe 1990-hez képest 52%-kal bővült, 50.156 hektárról 76.701 hektárra.

10. ábra: Az erdőterületek változása 1990 és 2018 között

Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Lomblevelű erdők (Corine: 311)	66 938,9	106 840,4	39 901,6	159,6
Tűlevelű erdők (Corine: 312)	27 962,7	20 235,7	-7 727,0	72,4
Vegyes erdők (Corine: 313)	40 553,9	38 249,7	-2 304,1	94,3
Átmeneti erdős-cserjés területek (Corine: 324)	50 156,5	76 701,7	26 545,2	152,9
Összesen:	185 611,9	242 027,5		

A Corine adatait erősíti a Nemzeti Földügyi Központ Erdészeti Főosztályának adatszolgáltatása is, amely szerint:

- 2010-ben a Homokhátság területén 235.334 ha, míg 2017-ben 236.302 ha erdő volt található.
- Az erdők élőfakészlete 2010-ben 26.877.001 m³ volt, míg 2017-ben 30.976.422 m³.
- Ez azt mutatja, hogy ugyan az erdők területe 7 év alatt csak 0,4%-kal bővült, addig az élőfakészlet több mint 15 %-kal.

Vízgazdálkodás

11. ábra: A vizek és vizenyős területek kiterjedésének változása 1990 és 2018 között

Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Tőzeglápok (Corine: 412)	5 427,6	3 694,4	-1 733,2	68,1
Szárazföldi mocsarak (Corine: 411)	12 028,6	10 034,0	-1 994,5	83,4
Folyóvizek és vízi utak (Corine: 511)	696,9	682,7	-14,2	98,0
Állóvizek (Corine: 512)	2 239,4	3 094,4	854,9	138,2
Összesen:	20 392,5	17 505,5	-2 887,0	85,8

A fenti táblázat adataiból látható, hogy a tőzeglápok területe több mint 30%-kal (1.733 hektárral), míg a mocsaraké 16%-kal (1.995 hektárral) csökkent a vizsgált 28 év alatt.

Ez egyértelműen a táj kiszáradását mutatja és ezt az sem írja felül, hogy az állóvizek területe az adatok szerint 38 %-kal (855 hektárral) nőtt.

A látszólagos ellentmondás oka, hogy egyrészt a Kiskunsági Nemzeti Park végzett vizes élőhelyrekonstrukciókat a térségben, másrészt az agráriumhoz kapcsolódó víztározók is létesültek, illetve a hátság peremén, elsősorban a tiszai oldalon jelentős számban jöttek létre halastavak. Ez utóbbiak fenntartása is negatív hatással van a vízvisszatartásra, hiszen ezek vizét rendszeresen leengedik, majd a hátság területéről pótolják.

III.2.3. Közlekedési és kommunális infrastruktúra

Vonalas rendszerek, létesítmények

A Duna-Tisza közti Homokhátság országos és európai viszonylatban is kimondottan előnyös földrajzi pozícióban van. Helyzete és közlekedési viszonyai révén három különböző területi dimenzióban is fontos szerepet kap:

1. A DTkH az Európai Gazdasági Térség fontos nemzetközi tranzit-térsége.
2. Térségi kapcsolatai alapján, északon a fővárosi agglomerációval, délen a határvidékkel és a szomszédos megyékkel kooperáló országos híd térség.
3. A belső kapcsolathálózat és települési összeköttetések révén alföldi kohéziós térség.

Híd szerepe tehát jelentős, amely a jövőben egyszerre lehetőség, ugyanakkor kihívás is. A térség transzfer feladatai ugyanis megkövetelik a fejlődést, de nem csak az átmenő, logisztikai funkciók miatt, hanem a helyi társadalom és gazdaság lokális potenciáljának kiaknázása végett is. A vonalas hálózatok kibővítése és modernizációja már javában tart, az elérhetőség egyre jobb, de a térszerkezeti kiegyenlítődéss lassabb a kellesténél.

A térség nyitottságát és átjárhatóságát északról Közép Magyarország és a fővárosi agglomeráció nagyforgalmú közlekedési folyosói, délről pedig a Szerbia irányába folytatódó nemzetközi vonalak biztosítják (M5, M4, M0 közutak és a 100a, 140, 150 vasutak). Ezek az autópályák részben új építésűek, másrészt megfelelő műszaki színvonalúak és rendszeres karbantartásuknak köszönhetően nemzetközi összehasonlításban is a jók közé tartoznak. A térség elérhetősége folyamatosan javul, mind a közúthálózat bővítése, az autópálya-fejlesztések, mind a vasúti modernizáció következtében.

A gyorsforgalmi utak bővülése tehát kedvező lehet a jövőben, de egyes városok összeköttetése továbbra sem kielégítő (pl.: Baja-Kecskemét vonalon). Az elmúlt években különösen azon főutak állaga romlott meg, amelyek nagy teherforgalmat bonyolítanak.

Problematikus, hogy a térségbe érkező, nagy forgalmat bonyolító autópályák, főutak, vasutak mentén számos ponton nem épült ki az eszközváltási háttér (P+R), megfelelő színvonalú pihenő és szolgáltatói infrastruktúra. A közlekedési folyosók sok helyen csak áthaladnak a tájon, de a közeli települések valójában nem tudnak rácsatlakozni a hálózatokra. Ez esetenként az idegenforgalmat is kedvezőtlenül befolyásolja.

Egyéni és közösségi közlekedés megközelíthetőségi viszonyok

A helyi és helyközi (településen belüli) közösségi közlekedést jellemzően **vonatok és autóbuszok** bonyolítják. A járatsűrűség a fővonalakon viszonylag jó, de a mellékvonalakon a tömegközlekedés nehézkes és lassú, amit a lakosság inkább személygépkocsival vált ki. A térségen belüli elérhetőségben lassú javulás érzékelhető. A DTkH 117 településéről számított autópálya elérhetőség közúton átlagosan 21 perc, míg a saját járásszékhely elérhetősége átlagosan 15 percbe telik.

A térségen több **nemzetközi vasúti törzshálózati fővonal** is áthalad. Kiemelt jelentőségű a Kiskőröst és Kiskunhalast érintő 159 km Belgrád – Budapest vasútvonal, amelynek 2025-re tervezik átadását. Jelenleg ez hazánk legnagyobb volumenű vasútfejlesztési munkálata.

A térséget nyugatról és keletről mintegy keretezi Európa két jelentős folyama, a Duna és a Tisza. Ugyan a legtöbb településsel közvetlenül nem szomszédosak e folyók, mégis a közelségük és a területi kapcsolatok szempontjából a DTkH számára mindkettő nagy térszervező jelentőségű. A folyók vízpótlásban betöltött szerepét nem kell hangsúlyozni, azonban közlekedési, idegenforgalmi hatásuk is kiaknázandó.

A térségben egyre növekvő jelentőségű a **légiforgalom**. A legfontosabb létesítmény a Kecskemét Repülőtér / Légibázis, amely a jövőben már nem csak katonai bázisként, de a polgári utasforgalomban is részt fog venni.

A "polgári zóna" elsősorban kisgépes, középkategóriás, illetve charter forgalmat bonyolít. Egyéb nyilvános és nem nyilvános polgári célú repülőterek is találhatóak: mint Kiskunfélegyháza, Jakabszállás, Kecel, Kecskemét - Matkópuszta.

Az elmúlt években az európai és az országos tendenciának megfelelően jelentős **kerékpárút** hálózat bővítés történt és mindez jelenleg is korszerűsödik és bővül. Jelenleg közel 600 km kiépített kerékpárút van a térségben. A sík terepnek köszönhetően számos más útvonal is (töltések, alacsony forgalmú utak) biztonsággal és könnyen bekerékpározható. Több új szakasz terve is elkészültek, a kivitelezések folyamatban vannak.

Közlekedési kapcsolati hiányok

A DTkH közlekedési vonalas infrastruktúra-hálózata és építményei, közlekedésszervezése országos viszonylatban átlagosnak tekinthetők. A közlekedési kapcsolatokat, a nyugat-keleti irányú és az M4-M5-öt összekapcsoló, majd déli irányban folytatódó gyorsforgalmi autóutak hiánya jellemzi. A majdani M8 és M9 ezt a hiányt fogja pótolni, de a déli irányú fő autópálya mellett nem látható egyéb terv, ami a térség nyugati részén biztosítaná a gyors észak-déli összeköttetést. Vannak pozitív változások; mint az M44-es és a Tisza-híd megépítése, a Nagykőrös-Kecskemét autóút fejlesztése, de a térséget teljes hosszában átszelő korszerű vonalak még váratnak magukra. A vasúti forgalom az elmúlt évtizedekben visszaesett, azonban a Budapest-Belgrád pályafejlesztés a teher és személyszállításban is növekedést jelent majd.

A térségi közlekedési hálózata összességében javulóban van, de az erre épülő integritás és területi kooperáció még hiányos. Intermodális funkciója leginkább Kecskemétnek és

Ceglédnek van, a térség többi részén a csomópontok egyelőre kezdeti stádiumban vannak. A közforgalmú közösségi közlekedést a MÁV-Start Zrt., illetve a Volánbusz Zrt. bonyolítja. A helyi közlekedésből egyre inkább kiveszik részüket a magánszolgáltatók, egyelőre csak kisebb járműparkkal és alacsonyabb szolgáltatási szinttel. A közlekedési szolgáltatók harmonizációja (egységes jegy- és tarifa rendszer, a közös információs rendszer és marketing tevékenység) régóta elmaradt. A kötöttpályás és a közúti közösségi közlekedés összehangolása fontos lesz a jövőben.

Vízellátás

Az **ivóvíz**-kinyerése – az Alföldre jellemzően – „védett geológiai környezetben lévő rétegvizekből történik”. A térség legfőbb ivóvíz-ellátói és csatorna-szolgáltatói a **BÁCSVÍZ** Zrt. a Kiskunvíz Kft. és az Alföldvíz Zrt. A térségben valamennyi település rendelkezik közüzemi vízellátással.

A belterületeken lévő háztartások vezetékes vízzel való ellátottsága teljes. A külterületek helyzete kedvezőtlenebb. A szórványtelepüléseken még gyakorta egyedi vízkivétel van, illetve kutak vizét fogyasztják. Ezekről nem áll rendelkezésre kellő információ, így a vízminőség kapcsán sem tudható pontosan, hogy az érintett lakosság milyen minőségű vizet fogyaszt. Az ivóvíz minőség mikrobiológiai és kémiai szempontból is jellemzően megfelel az országos átlagnak. Az ivóvízhálózat közmű rendszereinek jelentős része azonban korszerűsítésre szorul, a hálózatok több mint 80%-a anyagminőségi kockázatokat rejt.

A vízhasználat kiemelt problémája, hogy öntözési célra számos esetben **engedély nélkül létesített kutak** vizét használják, ami jelentősen hozzájárul a Homokhátságon kialakult súlyos vízhiányhoz és a talajvízszint csökkenéséhez.

A térségben az emberi fogyasztásra kinyert rétegvizek vízminősége kezelést igényel. A mély rétegvizekben gyakori, hogy határérték feletti az ammónia, a metán, a mangán és a vastartalom. Egyes településeken a víz kemény és magas a nátrium és klorid tartalma, így több esetben vas, mangán és ammóniatartalma miatt igényel kezelést.

Szennyvízelvezetés, szennyvíztisztítás, szennyvíz- és szennyvíziszap-elhelyezés

A keletkező szennyvizek elvezetésére, tisztítására és elhelyezésére közhigiéniiai szempontból, valamint a vízbázisok védelme érdekében van szükség. A térségben 2020-ban 40 szennyvíztisztító üzemelt. A legnagyobb a 100.000-250.000 lakossági egyenértékű kecskeméti létesítmény. A szennyvíztisztítás, -elvezetés rendszerének folyamatos fejlesztéseinek köszönhetően javuló tendencia figyelhető meg.

A közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások száma az elmúlt 20 évben, a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Program következtében megháromszorozódott. Az ún. “normál területen lévő szennyvízelvezetési agglomerációk” ellátottságában egyfajta térbeli különbség van, ami északról déli irányban csökkenő. A közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások számának növekedésével a háztartásokból a közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatban (közcsatornában) elvezetett szennyvíz mennyisége is nőtt. A háztartásokból közcsatornán elvezetett szennyvíz 2010-ben 13 millió m³,

míg 2020-ban 16 millió m³. A telepekre kerülő szennyvíz szinte egészét kezelik, ma már tisztítás nélküli elvezetés nincs.

Negatívumként kell megemlíteni a tisztító telepek üzemeltetéséből fakadó káros hatásokat. A jelenleg működő telepek egy része a tisztító kapacitások túllépése miatt terheli a környezetet. Mindez vízkészletgazdálkodási szempontból komoly probléma, mivel a nem megfelelő vízminőség is csökkenti a rendelkezésre álló vízkészletet. Itt érdemes megjegyezni, hogy a térségben, országos viszonylatban a legmagasabb a külterületi otthonok, a szórványok, tanyák aránya. A külterületi fogyasztók sajátos igényei jelentős többlet terhet rónak az ellátási ágensekre, mind a hulladékkezelés, szennyvízgazdálkodás, de más kommunális infrastruktúra tekintetében is, legyen szó, víz, vagy energiaellátásról).

Energiaellátás, energetikai hálózatok

A térség településeinek **villamosenergia** ellátásáról az MVM DÉMÁSZ (MVM Next Energiakereskedelmi Zrt.) és az ELMŰ (a pest vármegyei részeken az E.ON Hungária cégcsoport tagjaként) gondoskodik. A lakásállomány növekedésének, valamint a villamosenergia-hálózat külterületeket is érintő fejlesztéseinek köszönhetően a háztartási villamosenergia fogyasztók száma és a háztartások részére szolgáltatott villamosenergia mennyisége növekedett az elmúlt években. 2021-ben a háztartások részére szolgáltatott villamosenergia 871.450 MWh. Ez 2011-ben még 742.760 MWh volt. A villamosenergia hálózatba bekötött háztartások száma 334.000, ami 8000 darabbal haladja meg a 2011-es adatot. Az országos átlaghoz képest, a szolgáltatott összes villamosenergia közel harmadát a háztartások fogyasztották, ez az arány, főként 2022 óta fokozatosan csökken. A szolgáltatott áram mintegy negyede a nagyobb városokba (Kecskemét, Cegléd) áramlik.

A **térség földgázellátottsága** teljeskörű. A térségben fontos hálózati, főellátási vonalak haladnak át (12. ábra). A földgázellátást az MVM területileg illetékes csoportja biztosítja.

A háztartási gázfogyasztók száma 2021-ben 203.350 db. Ebből egyúttal fűtési fogyasztó 190.095 db. 2021-ben a szolgáltatott összes vezetékes gáz (átszámítás nélkül) közel 500 millió m³, míg a háztartások részére szolgáltatott gáz (átszámítás nélkül) 260 millió m³. A lakossági gázfogyasztást számos tényező befolyásolhatja, többek között az időjárás, az energiahatékonysági beruházások (hőszigetelés, napelemek stb.). A megváltozott energiapiaci környezetben markáns energiafelhasználás-csökkenés volt megfigyelhető a korábbi évekhez képest. Az Energiaügyi Minisztérium adatközlése szerint, 2022 decemberében elhasznált földgáz mennyisége a lakossági fogyasztók esetében 23%-kal, míg a gazdasági szereplők esetében 25%-kal volt kevesebb 2021 azonos időszakához képest.

A **távfűtés és használati melegvízellátás** a térség 5 településén; Cegléden, Kecskeméten, Kiskunfélegyházán, Kiskunhalason és Nagykovácsán érhető el. A távfűtésbe bekapcsolt lakások száma 2021-ben 16.243. A távhőellátásra felhasznált hőmennyiség a lakosság részére csökkent; 2011-ben 415.000 GJ, míg 2021-ben 397.000 GJ volt. A lakosság számára szolgáltatott melegvíz mennyisége szintén 10%-kal csökkent.

Hulladéklerakók, hulladékgazdálkodás

A DTkH alapvetően a "Homokhátság-" és a "Duna-Tisza köze hulladékgazdálkodási közszolgáltatási területekhez" (ún. HGR régiók) tartozik. Az illetékes HGR régiókat koordináló szerv az NHKV Zrt. (Nemzeti Hulladékgazdálkodási Koordináló és Vagyonkezelő Zártkörűen Működő Részvénytársaság). A DTkH minden településén rendszeresen történik a hulladékgyűjtés és -elszállítás. A házhoz menő elkülönített gyűjtéssel ellátott települések aránya országosan átlagos.

2021-ben a lakosságtól elkülönített gyűjtéssel elszállított települési hulladék a DTkH térségében 28.952 tonna volt. 2011-ben ez az érték még csak 5.741 tonna volt, tehát 10 év alatt nagyon jelentős a növekmény. Az összes települési hulladék és a lakosságtól elszállított hulladék mennyisége az utóbbi években folyamatosan növekszik. 2011-ben az összes elszállított települési hulladék 157.226 tonna, míg 2021-ben 198.448 tonna volt. 2011-ben a szelektív hulladékgyűjtésbe bevont otthonok száma meghaladta a 113 ezret.

A térség hulladékgazdálkodásának korszerűsödése ütemezetten és az EU által meghatározottan halad, mely folyamat fő célja a 2035-ig meghatározott újrafeldolgozási célértékek elérése. A különböző hulladéktípusok újrafeldolgozásának kötelezettségére utaló 65%-os célértékek várhatóan tarthatók lesznek.

III.2.4. Gazdasági helyzet és trendek

Főbb gazdasági ágazatok és azok fejlődési irányai: mezőgazdaság, ipar, idegenforgalom, szolgáltatások

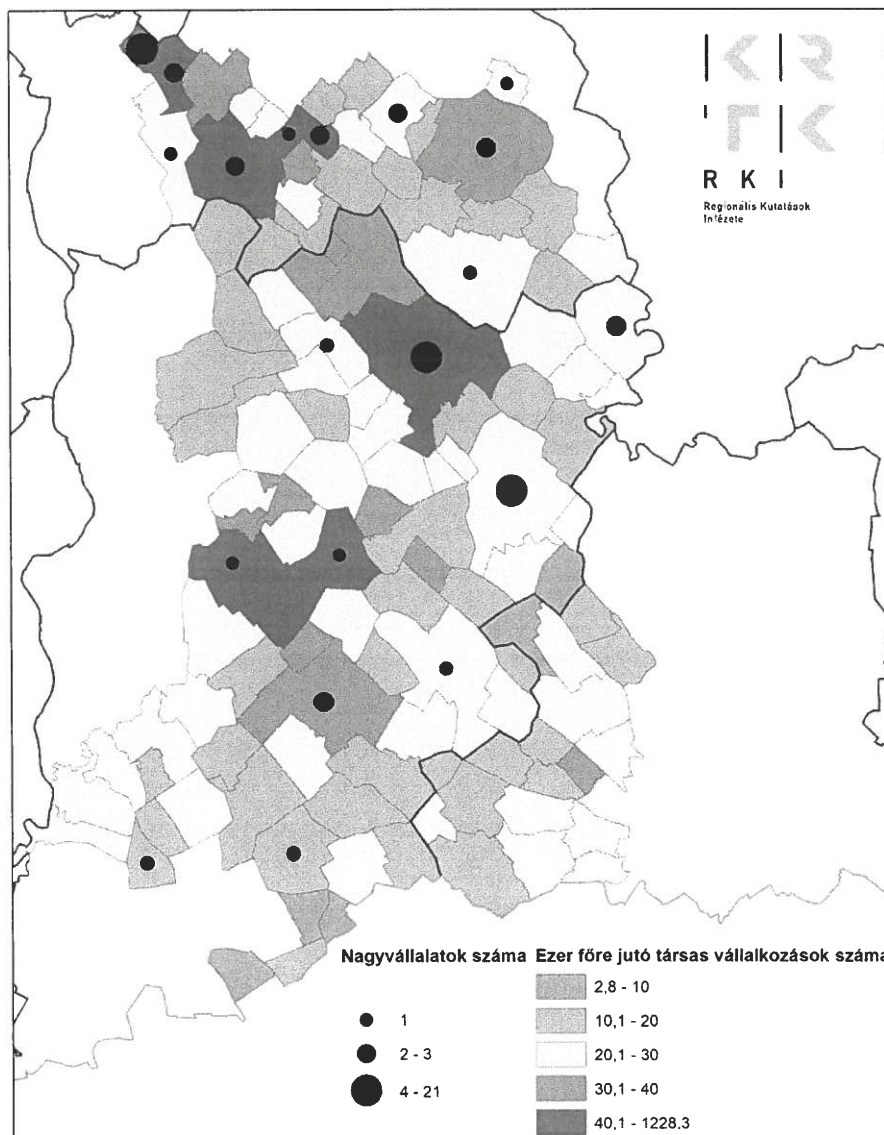
A Homokhátság 117 településén a jelenleg elérhető legfrissebb 2020-as adatok szerint a nonprofit szervezetek is beleszámítva 52.607 vállalkozás működött. Ebből 21.039 volt társas vállalkozás. Mind a működő vállalkozások, mind a társas vállalkozások ezer főre jutó száma (84 és 34 darab) elmarad valamivel, de nem drasztikusan az országos értékektől: ezer főre eső működő vállalkozások száma: 94, az ezer főre eső társas vállalkozások száma 39 darab.

A vállalkozássűrűség jellegzetes területi mintázatot mutat. Magas aktivitású területek a Homokhátság északnyugati csücske, Kecskemét és környéke, a Kiskőrösi járás, de a nagyobb népességet tömörítő települések is átlagos vagy magasabb vállalkozási aktivitású szigetként emelkednek ki (Cegléd, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas). Ezzel szemben a Homokhátság déli határmenti települései jellemzően jóval az átlag alatti vállalkozássűrűséggel rendelkeznek.

2020-as adatok alapján a Homokhátságban 60 darab 250 vagy annál több foglalkoztatottal rendelkező társas vállalkozás volt, ezen belül 24 darab 500, vagy annál több főt foglalkoztatott.

A nagyvállalatok térbeli elhelyezkedését vizsgálva megisméltődni látszik a vállalkozássűrűségnél tapasztalt mintázat, kiemelkedik a Homokhátság északnyugati csücske, Kecskemét, valamint egy-egy városi központ. Ezzel szemben a Homokhátság déli részén csak elvétve találunk nagyvállalatot (pl. a HUNENT kft. Mélykúton), valamint még a középállalati szektor is alulfejlettnak mondható.

12. ábra: Az ezer főre jutó társas vállalkozások száma, és 250 vagy több főt foglalkoztató nagyvállalatok száma a Homokhátságon

Mezőgazdaság

A Homokhátság a középkortól kezdve mezőgazdasági termékeivel kapcsolódott be a gazdasági munkamegosztásba. A mezőgazdasági szektor mai napig tartó jelentőségét mutatja az alábbi adatok:

- a Homokhátságon 2020-ban a vállalatok 7,2%-a (3.797 vállalkozás) működött a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban, ami jelentősen meghaladja a 3,8%-os országos átlagot.
- Ebből 946 darab társas vállalkozás volt, ami a társas vállalkozások 4,4%-a. Ez szintén kiemelkedő a magyarországi 2,6%-os átlaghoz képest.

A **mezőgazdasági szektorban dolgozók száma** a 2011-es népszámlálás adatai alapján 25.691 főt tesz ki, ami a foglalkoztatottak több mint 10%-a, és jelentősen meghaladta a valamivel több mint 4%-os országos átlagot. A foglalkoztatottak döntő többsége a növénytermesztés, állattenyésztés, vadgazdálkodás és kapcsolódó szolgáltatások ágazatban dolgozik, de 2011-ben az erdőgazdálkodás ágazat is közel 1.700 embert foglalkoztatott. A halászat szerepe – a térség adottságaihoz igazodva – minimális.

A **mezőgazdasági vállalatok aránya** az összes működő vállalatból, illetve a mező gazdasági foglalkoztatottak aránya erősen hasonló térbeli mintázatot mutat: arányuk a térség déli részén magasabb, az északi részen, illetve a nagyobb településeken alacsonyabb. A nagyobb városi differenciáltabb gazdaság szerkezete és az ipari nagyfoglalkoztatók jelenléte mérsékli a mezőgazdaság potenciálját a település gazdaságából. Csengele kiemelkedik abból a szempontból, hogy az egyetlen olyan hazai település volt 2011-ben, ahol a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya meghaladta az 50%-ot, és nem aprófalú.

A 2020-as Agrárcenzus alapján a Homokhátság művelt területeinek 65,5%-a volt szántó, ami jóval alacsonyabb az országos aránynál (82%).

A 2020-as Agrárcenzus adatai alapján a **gyümölcsösök aránya** (1,4%; 13168 ha) meghaladja az országos átlagot. A meggy, cseresznye, őszibarack és szilva termelésében a homokhátsági ültetvények kiemelt arányt képviselnek az országon belül (az őszibarackosok közel fele a térségben, annak is elsősorban Csongrád-Csanád vármegyére eső részében, Szatymazon, Zsombón, Bordányon és a környező településeken található). Említendő még a bodza, az ország bodzaültetvényeinek közel fele (2063 hektár) szintén a Homokhátságban található.

Az ország **szőlőültetvényeinek** 30%-a (18805 ha, a Homokhátság területének 2%-a) található a térségben. Az szőlőterületek kiterjedése különösen kimagasló a Kiskőrösi járásban, Soltvadkertben, Kiskőrösön és Kecelen. Soltvadkert az ország legnagyobb szőlőterülettel rendelkező települése. A Homokhátság szőlőtermő területein három borvidék osztozik: a terület java a Kunsági borvidékhez tartozik, míg a délnyugati szőlőültetvények a Hajós-Bajai borvidékhez, a délkeletiek a Csongrádi borvidékhez tartoznak.

Az **állatállomány** alakulása tekintetében a Homokhátságot bár vegyes, de összességében negatív képet mutat. Összhangban az országos trendekkel, a térség szarvasmarha-állománya jelentősen gyarapodott 2010 és 2020 között (79 ezerről 117 ezerre). Buggyi különösen kiemelkedik – a Homokhátság legnagyobb mezőgazdasági vállalkozásához (HUNLAND Kft.) kötődően a térség marhaállományának közel ötöde itt található. A szarvasmarhával szemben a sertések száma 2010-2020 között harmadával csökkent (2020: 223.304). Ez az országosnál sokkal nagyobb ütemű csökkenést jelent. A juhtartás mai jelentősége csekélyebb ugyan a korábbi évszázadokhoz képest, de a Homokhátság továbbra is jelentős juhállománnyal büszkélkedhet (138 ezer).

A Homokhátság gazdaságai 2020-ban összesen 4,7 milliós tyúkállománnyal rendelkeztek, ami valamivel magasabb a 2010-es 4,5 milliós létszámnál. Ez az enyhe növekedés is ellentétes a közel 15%-os országos csökkenéssel. A szárnyasállomány több mint negyede Lajosmizsén található, ahol több baromfitenyésztéssel foglalkozó cég is jelen van (Mizsetáp kft.; az öt

konkurens cég összefogásával létrejött PLG Hungária Kft.) és a teljes termékéletutat végigkövető komoly beruházásokat hajtottak végre az elmúlt évtizedben (tojótelep, tojáscsomagoló, tojásporgyár, tojásfeldolgozó és értékesítő). Kiemelkedik továbbá Kerekegyháza és Hernád baromfitartás szempontjából.

A Homokhátság a hazai vízisszárnycs-tartás kiemelt bázisa, 2020-ban a 626 ezres kacsáállománya az országos állomány több mint 30%-át tette ki.

Alföldi viszonylatban a Homokhátság kiemelkedő nagyságú **erdőterülettel** bír (lásd 1.2.2). Az állami erdők kezelésén több erdőgazdaság is osztozik (KEFAG Zrt., DALERD Zrt., NEFAG Zrt, Gemenc Zrt., Pilisi Parkerdő Zrt., Budapesti Erdőgazdaság Zrt.), valamint több KKV is tevékenykedik az ágazatban (Fanyarka kft., ROBUSTA Kft., GLEDICIA Kft.).

Ipar és építőipar

A Homokhátságon az ipari és építőipari nemzetgazdasági ágak jelentősége nagyobb az országosnál. A Homokhátságon 2020-ban a vállalatok 20,6%-a (10.837 db) működött a B-F nemzetgazdasági ágakban, ami magasabb az országos átlagnál (18,1%). Ha csak a társas vállalkozások körét vizsgáljuk, akkor is ugyanezt tapasztaljuk: a 4.999 homokhátsági ipari és építőipari társas vállalkozás az összes 23,8%-át teszi ki, ami jelentősen felülmúlja az országos 18,8%-ot. Az ipari ágazatok hangsúlyossága a foglalkozási szerkezeten is meglátszik. E tekintetben 2011-es népszámlálási adatok állnak rendelkezésre, ekkor több mint 73 ezer ember, a foglalkoztatottak közel 30%-a dolgozott az iparban és az építőiparban, ami magasabb az országos értéknél.

A **vállalkozások**, illetve a **foglalkoztatottak térbelisége** jelentős eltéréseket mutat. Bár a nagyobb városi központok nyújtanak telephelyet számos ipari nagyvállalatnak ezen nemzetgazdasági ágakban működő vállalatok aránya összességében alacsonyabb a városi központokban, a szolgáltató szektorban tevékenykedő számos kisvállalkozásnak köszönhetően. Így az ipari vállalatok aránya az összes működő vállalatból azokon a kisebb településeken a legmagasabb, ahol a szolgáltatószektor relatíve fejletlen (Fülöpjakab: 35%). Ezzel szemben az ipari foglalkoztatottak aránya magas a városi központokban, köszönhetően az említett ipari nagyvállalatoknak, de még kiugróbb a környező településeken, ahonnan a lakosok jelentős része naponta ingázik a közeli város üzemébe (40% felett: Ágasegyháza, Tiszaalpár, Pirtó, Nemesnádudvar, Kunszállás, Tiszakécske, Csávoly, Nyárlőrinc, Tápiószőlős, Hernád). A Homokhátság határmenti déli részéről hiányzó nagy és középvállalatok rányomják a bélyegét az ipari foglalkoztatottak arányára is, ami jelentősen alacsonyabb, mint az északi és középső részen.

Az **élelmiszer, italgégyártás és dohánytermék ágazatok** együttesen a lakosság mintegy hat százalékát (14.859 fő) foglalkoztatták 2011-ben, ami duplája az országos értékeknek. Az élelmiszerágazat hangsúlyossága összhangban van a mezőgazdaság kiemelt szerepével a térségben és jó vertikális integrációról tanúskodik.

Az olyan **könnyűipari ágazatok**, mint a textília, ruházati termékek, bőripari termékek és lábbelik előállítása korábban nagy jelentőséggel bírtak, ám a rendszerváltást követően ezen ágazatok versenyképessége és foglalkoztatásbeli szerepe jelentősen lecsökkent, mind országosan, mind a térségben. 2011-ben a foglalkoztatottak 1,6%-a, közel 4.000 fő dolgozott ezen ágazatokban.

Ennél valamivel nagyobb jelentőséggel bírnak a **fafeldolgozás, papíripari és nyomdaipari ágazatok**, amelyeknél a foglalkoztatottak közel két százaléka, több mint 4.600 fő dolgozott, kiemelkedő vállalatok többek között a Vajda-Papír Kft., a Halaspack Bt., az Agro-Cup Kft. és a Hírös Doboz Kft.

A **vegyiipari ágazatok** közül kiemelendő a gumi- és műanyagtermék gyártása, aminek jelentősége jóval nagyobb az országosnál (közel 4.500 foglalkoztatott 2011-ben), és jelentős nagy és középvállalatok működnek az ágazatban, mint például a Phoenix Mecano Kecskemét Kft., a Sealed Air Magyarország Kft., a NISSHO HUNGARY Kft., a LAJOSMIZSEI FOLPLAST Kft., és a MATERIAL-PLASTIK Kft.

A fémalapanyagok és fémfeldolgozási termékek gyártása szintén az országosnál nagyobb jelentőséggel bír, mintegy 6.000 főt foglalkoztat (a foglalkoztatottak 2,5%-a). Kiemelkedő cégek többek között a Ferzol cégcsoport, az Ecséri Kft., a HILTI Kft., a Kingspan Kft. és a TORUS Kft.

A **gép-, jármű és elektronikai iparhoz** kapcsolódó ágazatokban már 2011-ben is a foglalkoztatottak több mint 5%-a, közel 13 ezer fő talált munkát. Mivel ebben még nem jelenik meg többek között a Mercedes-Benz beruházása, szinte biztosra vehető, hogy ezen ágazatok jelentősége a térség gazdaságában pedig tovább nőtt.

Egyéb feldolgozóipari tevékenységek közül érdemes kiemelni még a **sportszergyártást**. A Kiskőrösön működő Protokon Kft az ország legnagyobb sportszergyártó cége, közel 20 milliárdos árbevétellel, illetve 444 foglalkoztatottal (2021-es, illetve 2023-as adatok).

Szolgáltatászektor

A modern társadalmakban végbement foglalkoztatásbeli átrétegződésnek köszönhetően az emberek többsége ma már a szolgáltató szektorban dolgozik, és a vállalatok többsége is a terciér szektorhoz kötődik. Ez igaz a Homokhátságra is, bár mivel itt a mezőgazdaság és az ipar nagyobb jelentőségű maradt, a szolgáltatászektor szerepe az országos szint alatt marad.

2020-ban 37.973 vállalat tevékenykedett a szektorban, a működő vállalkozások 72,2%-a (az országos érték: 88,1%).

Hasonló arányok figyelhetőek meg, ha csak a társas vállalkozásokra koncentrálunk: az 15.114 vállalat az összes társas vállalkozás 71,8%-a (az országos érték 88,6%). A foglalkoztatottaknál is hasonlóan figyelhetünk meg: 2011-ben 146.699 ember, a foglalkoztatottak közel 60%-a dolgozott a szektorban (az országos arány 67% volt).

A szolgáltató-szektorbeli vállalatok és a foglalkoztatottak meglehetősen hasonló térbeli mintát mutatnak. A városi központok mellett a szolgáltatászektor gazdaságban betöltött szerepe a

Homokhátság Pest vármegyére eső részén a legjelentősebb (Ceglédbercel: foglalkoztatottak 75%-a). Ennek magyarázata országon belüli központi fekvésében és a főváros közelségében rejlik, ami ideálissá teszi kereskedelmi, szállítási, logisztikai telephelyek létesítésére ezen településeket.

A Homokhátság középső részén, ahol az intenzív mezőgazdasági kultúrákhoz kötődik mind a vállalkozói aktivitás, mind a foglalkoztatás jelentős része, a szolgáltatás szektor szerepe csekélyebb (Móricgát: foglalkoztatottak 28%-a). Ezzel szemben a Homokhátság déli peremén, ahol a mezőgazdaság és az ipar jelenléte sem erős, a szolgáltatás szektor ismét nagyobb szerephez jut.

A **kereskedelem, gépjárműjavítás** nemzetgazdasági ágban a 2011-ben a foglalkoztatottak több mint 15%-a, mintegy 38.000 ember dolgozott. A kereskedelmi tevékenység gazdasági jelentősége nagyobb a Homokhátság Pest vármegyei részén, a már fentebb is taglalt okok miatt, egyes településeken (Dunaharaszti, Alsónémedi, Ócsa) a foglalkoztatottak több mint 20%-át foglalkoztatja.

A működő vállalkozások több, mint 18%-a az ágazatban tevékenykedik (9.595 db), többek között olyan jelentős cégek, mint a Penny-Market Kft., a Partner Log Kereskedelmi Kft., a Diego Kft., a Dél-100 Kft., a Sonepar Magyarország Kft. és a HOVÁNY Kft. (16. tábla).

A **szállítás, raktározás ág** hasonlóan nagy jelentőségű, 2011-ben közel 17.000-embert foglalkoztatott, ami teljes munkavállalói létszám közel 7%-át tette ki. Az ág szerepe a Homokhátság gazdaságában meghaladja az országos átlagot köszönhetően az északnyugati részének logisztikai szempontból igen kedvező pozíciójának.

Ezen felül több olyan cégnek is működik logisztikai bázisa a Homokhátság területén, aminek székhelye más településen (például a fővárosban) található.

Ezzel szemben a **szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás** nemzetgazdasági ágban foglalkoztatottak száma 2011-ben az országos átlag alatt maradt (9.406 fő, 3,8%). 2020-ban 1.730 vállalat tevékenykedett a nemzetgazdasági ágban. Az ág országos viszonyokhoz képesti alacsonyabb jelentőségét a térség kevésbé kihasznált turisztikai potenciáljának lehet tulajdonítani.

A legfrissebb elérhető adatok 2016-osak. Ekkor kereskedelmi szálláshelyen közel 670 ezer vendégéjszakát töltöttek itt vendégek, ami az országos vendégéjszakák számának csupán 3,6%-a. A vendégéjszakák szempontjából kiemelkedett Kecskemét, ahol a 159 ezer vendégéjszaka jelentős része a nagyvállalatokhoz kötődő hivatássturizmusból ered. Kiemelkedik továbbá Cegléd, Mórahalom és Kiskunmajsa (81, 80 és 72 ezer vendégéjszaka), amelyek népszerű fürdőikhez kötődő szálláshely-adással, vendéglátással tudják hosszabb ideig is itt tartani a látogatókat.

Hasonlóan sokkal alacsonyabb a jelentősége az **információ, kommunikáció** (2011: 3.522 foglalkoztatott; 2020: 2.033 működő vállalkozás), a **pénzügyi, biztosítási tevékenység** (2011: 4.863 foglalkoztatott; 2020: 1.326 működő vállalat), az **ingatlanügyletek** (2011: 1.362 foglalkoztatott; 2020: 1.566 működő vállalat), és a **szakmai, műszaki, tudományos**

tevékenység (2011: 6.618 foglalkoztatott; 2020: 7.143 működő vállalat) nemzetgazdasági ágaknak az országos átlagnál, ami jól mutatja, hogy a terciarizálódás jelensége a Homokhátság területén még az országos viszonylatokhoz képest is visszafogott. **Kiemelkedő** kutatás-fejlesztési cégek a térségben a ZKI Zöldségtermesztési Kutató Intézet és Dr. Bata Zrt.

A **közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás** (2011: 20.064 foglalkoztatott), az oktatás (2011: 16.606 foglalkoztatott; 2020: 1.816 működő vállalkozás) és a **humán-egészségügyi és szociális ellátás** (2011: 14.295 foglalkoztatott; 2020: 2.123 működő vállalkozás) mind a szolgáltatószektor nagy foglalkoztatotti létszámmal bíró nemzetgazdasági ágai. Ezen ágak esetében azonban az állami, önkormányzati és civil szereplőkkel szemben a piaci vállalkozások szerepe minimális, illetve (pl. a humán-egészségügyi ellátás esetében) másodlagos.

A gazdaság külső és belső kapcsolatai

A **Homokhátság külső kapcsolatrendszerének** hagyományos orientáltsága északnyugat-délkelet irányú. Ezzel szemben a Homokhátság keresztirányú kapcsolatai hagyományosan gyengébbek. Ez részben természetföldrajzi akadályokban gyökerezik, a Duna mentét széles sávban kísérő lápos-mocsaras területek (Turjánvidék, Órjeg, Kalocsai-Sárköz) nem segítették az ilyen irányú térkapcsolatok megerősödését. A következő évtizedek előkészítés alatt, illetve távlati tervek formájában létező térséget érintő infrastrukturális beruházásai azonban javítani fognak a helyzeten.

Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióban is megjelenő két, az országot (a fővárost nem érintve) kelet-nyugat irányban átszelő autópálya érinti a Homokhátságot: az M8-as és az M9-es. A kettő közül az M8-as autópálya M7-es és M5-ös közötti szakasza előkészítés alatt van. Az M7-es és Dunaújváros közötti szakasz tanulmányterve 2021-ben készült el, a Dunavecse-Kecskemét közötti szakasz nyomvonala pedig 2022-ben kapott környezetvédelmi engedélyt. Az M8-as az M44-eshez (aminek Szentkirály-Kecskemét közötti szakasza várhatóan 2025-re készül el), illetve Abonynál az M4-eshez kapcsolódva egy tovább erősítheti Kecskemét centrális, kedvező logisztikai pozícióját az országon belül.

A Budapestet elkerülő, kelet-nyugati összeköttetést teremtő, a fővárost az átmenő teherforgalomtól mentesítő vasúti infrastruktúra létrehozása szintén szerepel az OTTrT-ban és az OFTK-ban is. A V0-snak becézett vasúti korridor megépülése a Homokhátság északi részének logisztikai potenciálját tovább növelné.

A Homokhátság külső gazdasági kapcsolataiban kiemelt szerepet játszanak a határain kívül fekvő városi központok, amelyek gazdasági erőtere kiterjed a térség egy részére is. Itt **Budapest** dominanciája emelhető ki. A főváros közelsége és az M0-ás körgyűrű abszolút szerepet játszott a beruházási döntésekben, az itteni HQ-k megtelepedésében, a logisztikai, raktározási és termelési potenciál kiépülésében. Emellett Budapest fontos felvevőpiaca is a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeknek, ezen belül kiemelten a magasabb élőlétszám-igényű és jövedelmezőségű kistermelői és biotermékeknek is.

Méretéből és gazdasági potenciáljából adódóan **Szeged** jelentősége ennek töredéke, de a Homokhátság déli része a regionális központ gazdasági vonzáskörzetének tekinthető. Nagybani piaca miatt szintén fontos Lokálisan számottevő a jelentősége továbbá a közeli Szolnoknak és Bajának is.

Bár eltérő mértékben, de mindegyik említett város munkaerőpiacához való hozzáférés egyrészt növeli az érintett homokhátsági területek népességmegtartó képességét, másrészt a nagyobb és változatosabb munkaerőkínálat a helyi vállalkozások, beruházások számára is kedvezőbb feltételeket teremt. Ezzel szemben **Kecskemét** gazdasági ereje a Homokhátság környezetén kívül eső településekre (pl. Bács-Kiskun vármegye nyugati részére) is kisugárzik.

A rendszerváltás utáni külső gazdasági kapcsolatok elengedhetetlen eleme a **külföldi működőtőke**. Homokhátság sikeres volt külföldi működőtőke bevonásában. Ennek egyik ékköve kétségtelenül a Daimler-Benz Kecskemétre felépített Mercedes-gyára. A 2009-es alapkövetéltkor 200 milliárd forintra becsült kezdeti beruházás után a későbbi fejlesztésekkel a cég beruházásainak összértéke már 2014-ben meghaladta az 500 milliárd forintot. A gyár a 2022-2026-os üzleti tervében további 400 milliárdos beruházással számol. A cég telephelyválasztásának jelentőségét mutatja, hogy további jelentős működőtőke-beáramlást indukált, mint pl. a DUVENBECK IMMO Kft. beruházása.

A külföldi befektetők bizalmát a töretlen fejlődésre jól mutatják a közelmúlt nagyberuházásai pl. az Infineon Technologies Cegléd Kft., a Cola-Cola HBC Magyarország Kft., KNORR-BREMSE Fékrendszerek Kft., esetében, illetve beruházást jelentett be az Obo Bettermann Hungary Kft. és a Nissin Foods.

A külső kapcsolatrendszer mellett a **Homokhátság belső kapcsolatrendszere** is harmonikusan fejlődik. A terület vállalkozásszerkezete egészséges, erős folyamatosan beruházó nagyvállalatokkal, versenyképes középvállalatokkal és széles kisvállalkozói réteggel. E tekintetben a Homokhátság déli része van nehezebb helyzetben, ahol a nagy- és középvállalati réteg foghíjas. A vállalkozásoknak értéklánc minél nagyobb részét felölelő vertikális integrációra is találunk jó példákat, elősorban az élelmiszeripar területén (pl. a Lajosmizsén a tojástermeléssel, feldolgozással és értékesítéssel kapcsolatos beruházások).

A **mezőgazdasági szövetkezetek** több településen a mai napig fontos szerepet töltenek be a mezőgazdasági termelők összekapcsolásában, termékeik piacra juttatásában, gyakran szociális funkciókat is betöltve (pl. Zsombói Lápastó Termelőszövetkezet).

A magas szintű vállalat közötti együttműködés egyik formalizálása a **klaszterbe tömörülés**. A Homokhátság vállalkozásai több klaszter működésében is érintettek (Berkecz-Kovács, 2019), többek között:

- Alföldi Iparfejlesztési Klaszter
- Hírös Beszállítói Klaszter
- MADEKO Cipőipari Klaszter
- 3P Műanyagipar, Csomagolástechnikai, Nyomdaipari Klaszter
- MIENK Magyar Innovatív Építőipari Nyílt Klaszter.

A termelési infrastruktúra állapota

A Homokhátságra érkező jelentős működőtöke és a térségben korábban is jelenlevő vállalatok (Univer Zrt.) beruházásainak köszönhetően a termelési infrastruktúra megújítása összességében sikeresnek mondható.

A rendszerváltás után e megújulás egyik kulcselemét az **ipari parkok** jelentették. A magyar kormány 2018-ban 196 ipari parkot tartott nyilván, ebből 15 található a Homokhátságon: három Kecskeméten, ezen túlmenően pedig Alsónémedi, Bugyi, Cegléd, Dabas, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskunmajsa, Kistelek, Mórahalom, Szabadszállás, Szatymaz és Újhartyán büszkélkedhet ipari parkkal.

Az EU-s csatlakozást követően a **közösségi források sikeres lehívása és felhasználása** vált a termelési infrastruktúra megújításának egyik alapvető eszközévé. A 2014-2020-as fejlesztési időszakban elsősorban a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program pályázati felhívásai segítették ezt a célt. A palyazat.gov.hu támogatott projektjeire vonatkozó adatai alapján a Homokhátság 2354 projekt nyert el támogatást, ami az összes sikeres GINOP pályázat közel 8%-a. A támogatások összértéke meghaladja a 113 milliárd forintot. A GINOP 8 prioritási tengelyt tartalmazott, a Homokhátság települései az ezekhez tartozó pályázati felhívások közül 65-ben voltak érintettek. A támogatások megoszlását prioritási tengely szerint vizsgálva láthatóvá válik, hogy a Homokhátság esetében a GINOP források elsődleges felhasználási területe a kis és középvállalkozások versenyképességének javítása, K+F+I projektek, illetve foglalkoztatással kapcsolatos beruházások voltak. Kiemelkedő továbbá, hogy az innovációs tevékenységet is kiemelten kezelik.

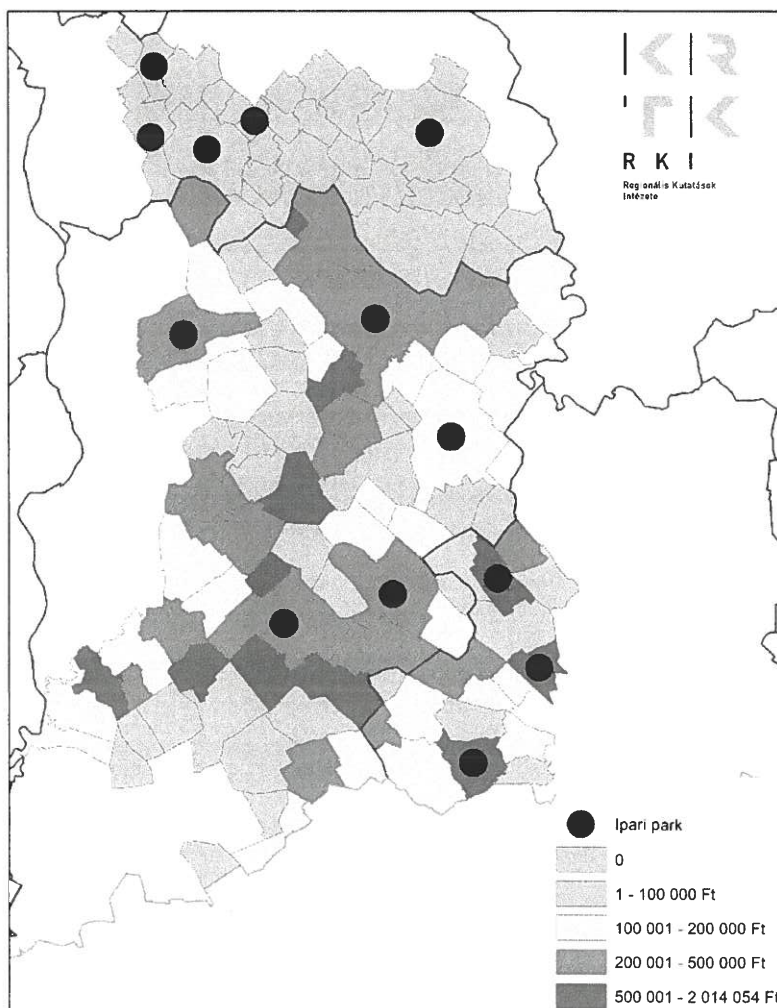
13. ábra: A 2014-2020 tervezési időszak GINOP forrásainak megoszlása a támogatás célja szerint

Prioritási tengely címe	Támogatás összege (millió forint)	Teljes összeg százalékában
Kis és középvállalkozások versenyképességének javítása	63 846	56,34%
Kutatás, technológiai fejlesztés és innováció	28 680	25,31%
Infokommunikációs fejlesztések	1 485	1,35%
Energia	4 482	3,96%
Foglalkoztatás	10 0461	8,87%
Versenyképes munkaerő	3 902	3,44%
Turizmus	877	0,77%
Pénzügyi eszközök	0	0%

Forrás: palyazat.gov.hu

A lenti ábra a területi megoszlásról (Pest vármegye települései nem pályázhattak e forrásokra) meglehetősen pozitív képet fest. Látszik, hogy lakosságárányosan nézve az elnyert összeget térben viszonylag kiegyenlített a pályázati siker. Külön kiemelhető a vállalkozáshiányos határmenti települések számottevő pályázati aktivitása. Figyelemreméltó továbbá, hogy azok a települések, ahol ipari park is található, kiemelkedő eredményeket értek el a GINOP források megszerzésében is.

14. ábra: Ipari parkkal rendelkező városok, és az egy főre jutó GINOP támogatások

Forrás: kormany.hu, palyazat.gov.hu

A telepítési tényezők értékelése

Amint azt a gazdasági ágazatok bemutatásánál is láttuk, a Homokhátság relatív földrajzi helyzete, környezeti, társadalmi és infrastrukturális adottságai területileg differenciáltak. Ebből következően a különböző igényű ágazatoknál szintén területileg differenciált módon jutnak érvényre a számukra meghatározó telepítési tényezők.

A környezeti adottságok telepítési tényezőként legközvetlenebb módon a mezőgazdaság esetén érvényesülnek.

A primer szektor produktumait feldolgozó élelmiszeripar számára a **mezőgazdaság térszerkezete** az egyik telepítési kulcstényező. Így például a térség borászatai, de egyes üdítőgyártó üzemei is igazodnak a szőlő- és gyümölcssterületekhez.

Azonban az élelmiszeripar számára a **munkaerő helyi jelenléte** és a **közlekedési infrastruktúra** (ami a nyersanyagok szállításában és a késztermék távolabbi piacokra eljuttatásában is szerepet kapott) egyaránt fontos további telepítési tényező. A munkaerő és a vasút jelenléte ösztönözte többek között a konzervipar kecskeméti és nagykőrösi megtelepedését. A munkaerő jelenléte és a jó közlekedési infrastruktúra a rendszerváltás utáni élelmiszeripari beruházásokban továbbra is fontos szerepet kap (pl. Nissin Foods). Arra is találunk (és bemutat példát, hogy az élelmiszeripari létesítmények területi elhelyezkedése telepítési tényezőként visszahat a mezőgazdaságra, pl. a tejüzemek jelentléte a szűkebb térség állatállományára.

A Homokhátság nem rendelkezik olyan erőforrásokkal, amelyek a hagyományos nehézipar telepítési tényezőiként szolgálhatnának. Így a többi iparág esetében is a legfontosabb telepítő tényezők a **megfelelő minőségű és képzettségű munkaerő**, illetve a közlekedési infrastruktúra. Valamint – különösen a rendszerváltás utáni zöld- vagy barnamezős beruházások tekintetében – a telephely infrastrukturális ellátottsága.

A szolgáltatászektor ágazatai közül a szállítás, raktározás ág esetében a telephely relatív földrajzi pozíciója, és közlekedési infrastrukturális adottságai abszolút jelentőségűek. Ilyen szempontból a Homokhátság északnyugati része országosan kiemelkedő potenciállal bír, számos kiemelkedő cég választotta telephelyéül. Ugyanez igaz kereskedelem, gépjárműjavítás ágazatban tevékenykedő cégekre is, akik közül több itt alakította ki logisztikai bázisát. Emellett Kecskemét kedvező pozíciója említhető még meg (Duvenbeck Immo Kft), ami vélhetően erősödni fog az M8-as M44-es kelet-nyugati közlekedési tengely elkészültével. A szolgáltatászektor ágazatainak többsége számára az elsődleges telepítési tényező a fizetőképes helyi kereslet megléte, úgyhogy a legkedvezőbb feltételeket a nagyobb városi központokban találják, ahol nem csak a település lakossága, hanem a vonzáskörzetéhez tartozó népesség is a potenciális vevőkört gyarapítja.

Összességében a Homokhátság eltérő területei más és más adottságokkal bírnak, amelyek eltérő ágazatok számára eltérő vonzerőt jelentenek. A Homokhátság Pest vármegyei részei és legnagyobb települései azok, amelyek a legtöbb ágazat számára kedvező feltételeket kínálnak, míg a terület déli részének települései vannak híján leginkább a legtöbb ágazat számára vonzó telepítési tényezőknek.

A területi innovációs potenciál

A fajtanemesítés évszázados diadalmenete (Irsai Olivér szőlőfajta, szatymazi barack) tanúskodik róla, hogy a Homokhátság jelentős innovációs hagyományokkal és kultúrával bír, elsősorban a **mezőgazdaság** területén. Az innováció térségbeli intézményesülése is ehhez kapcsolódik, a NAIK Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet Kecskeméti Kutatóállomása jelenleg Katonatelepen működik.

Jelenleg a Homokhátság **K+F tevékenységének** zászlóshajója a Neumann János Egyetem, ami jelenleg 3 karral rendelkezik (GAMF Műszaki és Informatikai Kar, Gazdaságtudományi Kar, Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar). Az egyetem 2022 szeptemberében induló képzéseire (általános és pótfelvételi eljárásban) összesen 2.442 fő jelentkezett, amiből 1.112 főt vettek fel. Ez a felvettek száma alapján a 19. helyet jelenti a hazai egyetemek között. Az egyetem az ott zajló tudományos munkán túl számos szolgáltatást biztosít, akkreditált laboratóriumai (Talaj- és Növényvizsgáló Laboratórium, Anyagvizsgáló és Méréstechnológiai Laboratórium) szintén elősegítik a térségben zajló K+F tevékenységet.

A térségi innovációs potenciát gyarapítja a **Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetének Kecskeméti Kutatócsoportja** is, aminek munkatársai a társadalmi- gazdasági- és környezeti folyamatok területi sajátosságainak feltárásán túl a terület- és településfejlesztési munkák gyakorlati megalapozásában is szerepet vállalnak.

A **Kiskunsági Nemzeti Park** is teret ad a tudományos tevékenységnek. Fülöpházán az Ökológiai Kutatóközpont létesít ökológiai kutatóállomást és vizsgálja a klímaváltozás hatásait.

A térség innovációs potenciáljának fontos elemét adja a Kecskeméten működő a **ZKI Zöldségtermesztési Kutató Intézet Zrt.** A nemesítéssel, vetőmagtermeléssel és feldolgozással is foglalkozó cég 2021-ben több mint 2 milliárd forintos árbevételt ért el, 2023 januárjában 85 foglalkoztatottal bírt. További fontos cég a kecskeméti székhelyű, ócsai telephelyű **Dr. Bata Zrt.**, egy állategészségüggyel, takarmánykiegészítők előállításával foglalkozó biotechnológiai vállalkozás.

A pozitív folyamatok ellenére ahogy a gazdasági szektorok bemutatásánál említésre került a K+F szektor gazdaságban betöltött szerepe alatta marad az országos átlagnak. Ezt ellensúlyozza viszont, hogy a szomszédos nagy egyetemvárosok a térség számára is jelentenek innovációs potenciált.

A térség gazdaságának versenyképességét befolyásoló tényezők

Egy térség lakosságának jellemzői, elsősorban korszerkezete és képzettsége alapvetően határozzák meg egy térség gazdaságának kereteit, fejlődési lehetőségeit. Az **aktív korú népesség aránya** a lakosságból alapvető mértékben határozza meg egy település gazdasági fejlődési lehetőségeit. A KSH 2021 év végi adatai alapján a lakosság közel 65%-a aktív korú, 15-64 év közötti, ami megfelel az országos átlagnak.

Kedvező vándormozgalmi folyamatainak köszönhetően az aktív korúak aránya a Homokhátság északnyugati részén a legmagasabb a lakónépességből, a legalacsonyabb pedig a délnyugati peremén. A meglévő területi különbségek ennek ellenére nem drasztikusak, az aktív korúak aránya minden településen 60% felett marad.

A demográfiai prognózis azonban az előregedés folyamatának egyre fokozódó területi eltéréseit jósolja – köszönhetően a múltban lezajlott és jövőben folytatódó szelektív migrációs folyamatoknak. Így Homokhátság hosszú távú versenyképességét nagyban befolyásolja, hogy hol fog elegendő aktív korú potenciális munkaerő rendelkezésre a gazdasági fejlődéshez: a

térség északnyugati része és Kecskemét környéke kedvezőbb, a Homokhátság délnyugati része kedvezőtlenebb helyzetben lesz.

A korszerkezeten túl a **lakosság képzettsége** is alapjaiban meghatározza a gazdasági versenyképességet. Ebből a szempontból a Homokhátság számára kedvezőtlen, hogy lakóinak iskolai képzettsége kis mértékben az országos átlag alatt van.

Összességében a Homokhátság egészében a nyilvántartott álláskereső aránya az országos átlagnak megfelelő.

Mint a korábban bemutatásra került, a Homokhátság gazdaságilag legdinamikusabb térségei erősen kapcsolódnak a főváros közelségéhez, és az M5-ös autópályához. Ezzel szemben a térség nyugati és különösen déli része kevésbé feltárt, ami hátráltatja a gazdasági beruházásokat. Ebből a szempontból a középtávú jövő nagy kérdése, hogy az előkészületben levő és távlati nagy infrastrukturális fejlesztések (különösképpen az M8-as és M9-es autópályák) megvalósulnak-e.

Végezetül pedig a klímaváltozás a mezőgazdaság termelési feltételeinek alakításán keresztül nagyban befolyásolja a Homokhátság gazdasági jövőképét.

III.2.5. Társadalmi környezet és változása

Kulturális adottságok értékek

A Homokhátság az ország sajátos, színes történelmű területe, mely Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád és Pest vármegyék területeit érintő, önmagukban is jelentős hagyományokkal bíró kistájakra bontható. A **térség meghatározó néprajzi egysége** a Kiskunság, mely etnikailag homogén, hagyományában fontos a mezőgazdasági örökség, melyben a tradicionális állatfajták tenyésztése mellett nagy jelentőségű a tanyás szántóföldi termelés és a homoki kultúra művelése (szőlő, gyümölcs és zöldség termelés). Emellett fontos a kun identitás, és történelmi események pl. Redemptio emlékének a megőrzése is.

A Kiskunság jellegzetes hagyatéka, hogy a török hódoltság után a XIX. századig csak kevés település volt e tájon és a tág határok alkotta frontiert a külterjes állattartás, valamint a tanyák terjedése töltötte meg élettél. E fejlődésnek a Kiskunsági Nemzeti park természeti értékeivel együtt turisztikailag is hasznosítható eredménye a puszta, amely nemcsak kultúrtáj, de a helyi identitás és gazdaság lényegi eleme is. Ezen örökség részei a helyi mezőgazdasági és kézműves termékek, például a hungarikumként is nyilvántartott Halasi csipke, vagy a Kecskeméti Barackpálinka. A hungarikumok közé tartozik még a magyar tanya, különösen, mivel az egyik legjobban fennmaradt tanyás tájunk a Homokhátság. A pásztorkodás tradíciói jelentősek, e táj szerves eleme a szürke marha és a Kunfakó ló. Nagy jelentőségű a bugaci Kurultáj rendezvény, mely a kontinens legnagyobb lovasnomád hagyományörző találkozója.

A Homokhátság délkeleti területe a Tisza-völgye felé haladva fokozatosan megy át a korábban majorsági rendszerben művelt területekre, ahol az egykori kastélyok képeznek kiemelkedő épített örökséget. A hátság Csongrád-Csanád vármegyéhez tartozó területén található az

Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark, amely a honfoglalás korának bemutatását célzó egyedi emlékhely, egyben a magyar identitástudat egyik jelképe. A DTkh déli része pedig az egykori szegedi tanyák területén kialakult településeket érinti, melyek gazdag történelmében meghatározó a homoki mezőgazdaság és az erős kötődés a Tisza-parti városhoz.

A **térség kulturális központja** Kecskemét, melyhez számos kulturális, gasztronómiai és képzőművész érték kapcsolódik, a hungarikumok közül pedig a már említett barackpálinka mellett a Piros Arany és a Kodály-módszer is. Emellett a vármegyeszékhelynek jelentős szerepe van az építészeti örökség megőrzésében és bemutatásában, hiszen a városban számos nevezetesség található, mint például a Cifrapalota, a Városháza, vagy a Bábszínház.

A területen jelentős látogatottsága van a kiállításoknak és múzeumoknak, Ópusztaszer kiemelkedő mivel 2021 során 169.595 fő látogatót vonzott, emellett Kiskőrös (45.501 fő) és Kecskemét (28.161 fő) rendelkezik jelentősebb látogatottsággal. A Homokhátság és a területén fekvő településekhez a három érintett vármegye értéktáráiban közel 300 tétel kapcsolódik. A táj értékeiben nagy szerepe van az Árpád-korig visszanyúló templom- és kolostorromoknak, a kunhalmoknak és a nagyszámú régészeti leleteknek. A mezőgazdasági tradíciók jellegzetes lenyomatai a szélmalomok, az egykori uradalmi épületek és kastélyok, valamint gémeskutak, a homoki szőlősök épületei, továbbá a XIX. századi tanyák.

Területi identitás, civilaktivitás

A DTkH területi identitását az előző alfejezetben bemutatott színes öröksége meghatározza. A hagyományos gazdálkodási formák, a sajátos tájképi értékek megőrzése érdekében fontos lenne a sajátosan magyar települési forma, a tanyavilág megőrzése. Ehhez elengedhetetlen a külterületeken élők segítése, mely nem csak az ott élők számára létkérdés, de általában a társadalom számára is fontos, mert ezek a közösségek tudják fenntartani a biológiai, kulturális és mezőgazdasági értelemben is kiemelkedő fontosságú kultúrtájukat.

A tanyákon és az előző fejezetben bemutatott értékeken túl jelentősen meghatározza az itt élők identitását a Petőfi kultusz, különösen Kiskunfélegyházán és Kiskőrösön. 2023-ban volt Petőfi Sándor születésének 200. évfordulója, melyről Bács-Kiskun megyében programsorozattal emlékeztek meg. A Homokhátság területén a teljesség igénye nélkül kiemelhetjük még Móra Ferenc, Katona József, Kodály Zoltán, Kossuth Lajos és Tömörkény István nevéhez kötődő aktív tradíciókat.

Az egykori mezővárosok magas kultúrája és az agrárhagyomány, mely a fesztiválokban is tükröződik. Népszerűek a táncházak, a néptánc- és népdalcsoporthoz, valamint említésre méltó a kecskeméti származású Csík János országosan elismert, népművészeti hagyományokat korszerűen feldolgozó zenekara.

A Homokhátság területén több, mint kétezer civil szervezet aktív. Az alapítványok, egyesületek, nonprofit szervezetek és helyi társadalmi csoportok az élet szinte minden területére kiterjedve végzik munkájukat, jelentősen hozzájárulva a lakók identitástudatának erősítéséhez és életminőségük javításához. Elismert társadalmi szereppel bírnak az oktatást és szociális

ellátást, a kulturális és művelődési tevékenységet támogató, valamint a helyi hagyományokat és értékeket ápoló szervezetek.

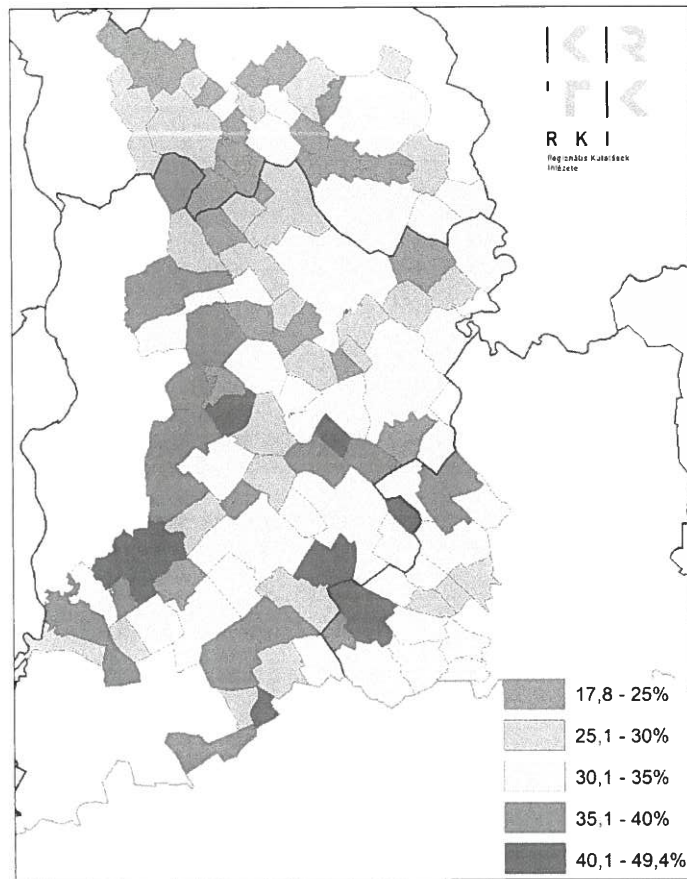
A három vármegyéhez tartozó Homokhátság területén azonban a közös identitás további megerősítésre lenne kívánatos, hiszen jelenleg a lakosság inkább az egyes városokhoz és vármegyékhez kötődik.

Demográfiai szerkezet és prognózis

A KSH 2021. december 31. adatai alapján tett megállapítások:

- a Homokhátság lakónépessége 623.386 fő volt,
- ebből Pest vármegye Homokhátságához tartozó települései valamivel több mint 203 ezer főt,
- Bács-Kiskun vármegye települései 362 ezer főt,
- míg Csongrád-Csanád vármegye települései 58 ezer főt tettek ki.
- A térségnek egy 100.000 fő feletti települése van: Kecskemét közel 109 ezer lakossal.
- 2021. december 31-én 228 ezer ember élt a további 12, 10.000 főt meghaladó településen,
- míg az 5 – 10 fő közötti települések összesített lakónépessége 86 ezer fő volt.
- Az 1.000 – 5.000 fő közötti települések összesített lakónépessége 187 ezer fő volt,
- ezzel szemben csupán 13 ezer ember élt 1.000 fő alatti településen.

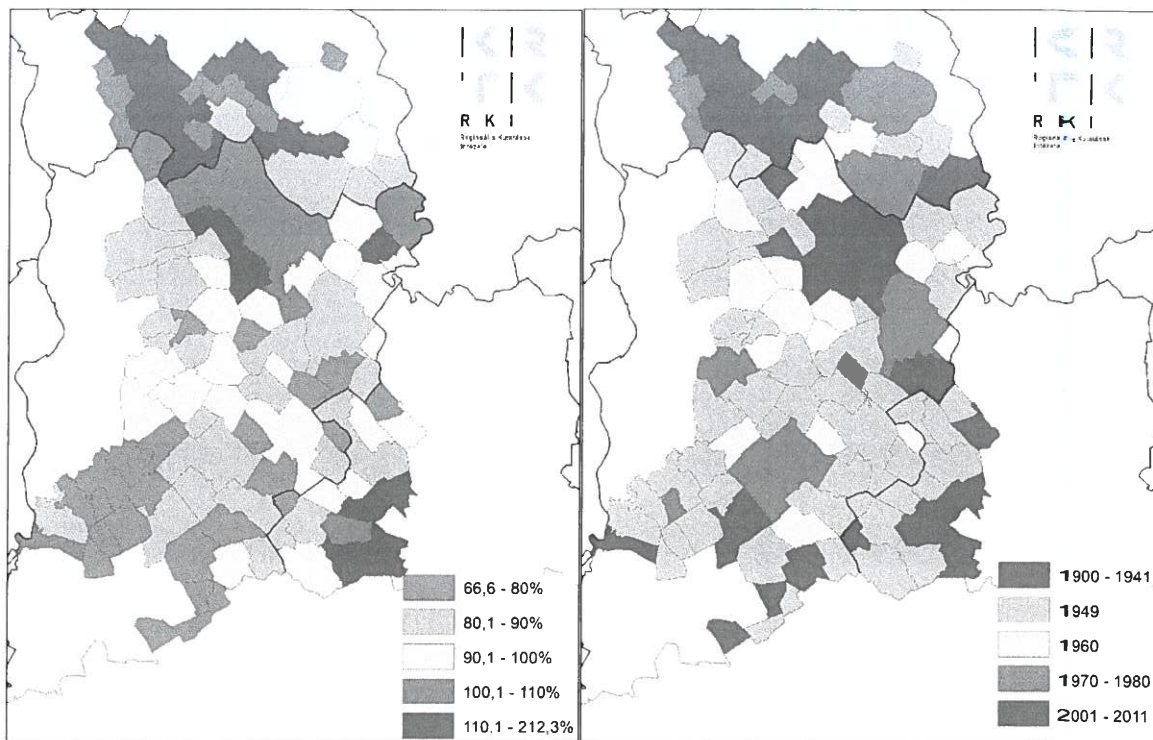
15. ábra: Időskorú eltartottsági ráta, 2021

A KSH 2021. december 31. adatai alapján az alábbi megállapítások tehetők:

- a Homokhátság lakónépességének valamivel több mint 15%-a volt gyerekkorú (0-14 éves),
- közel 65%-a gazdaságilag aktív korosztályokba tartozott,
- míg a népesség közel 20% időskorú volt.
- A fenti adatokból következik, hogy az időskorú népesség eltartottsági rátája (az időskorú népesség száma az aktív korúakhoz viszonyítva) meghaladja a 30%-ot, ami valamivel kedvezőbb az országos helyzetnél.
- A népességen belül enyhe nőtöbbletet találunk (322 ezer nőre 301 ezer férfi jut), összhangban a nők magasabb várható élettartamával.
- A családi állapot tekintetében a 2011-es népszámlálás adataiból lehet csak kiindulni: ekkor a 15 éves és idősebb népesség 32%-a volt nőtlen, illetve hajadon, 44%-a házas, 11%-a elvált és 12%-a özvegy.
- A Homokhátság lakónépessége a 1990-hez képest (620 ezer fő) enyhén növekedett, ami éles ellentétben áll az országos népességfogyással.
- A 2021 év végi lakónépesség (623 ezer fő) viszont már némileg alacsonyabb a 2011-es népszámlálás 630 ezer fős lakónépességénél – a térség vándorlási többlete nem tudja ellensúlyozni a természetes fogyást.

16. ábra: A 2021-es lakónépesség az 1990 százalékában (bal), a legmagasabb népszámláláskori népesség időpontja (jobb)

A rendszerváltás óta tapasztalt enyhe növekedés térben igen egyenlőtlenül oszlik meg. A 117 településből csupán 42 tudta növelni a lakónépességét. A Pest vármegyei növekvő települések a fővárosi szuburbán gyűrű részét képezik, és a Budapestről kiköltözők táplálják a népességnövekedésüket. A rendszerváltás után növekedést mutató települések másik csoportját Kecskemét és az agglomerációs gyűrűjébe tartozó települések adják. A rendszerváltás után növekvő települések harmadik csoportját Szeged környezetében találjuk – itt a regionális központ szuburbanizációs folyamatai adtak lökést a kitelepülésnek. A települések nagyobb többsége azonban veszített a népességéből, különösen a Homokhátság középső és déli részén. Míg Homokhátság északnyugati részén és Kecskemét, illetve Szeged környékén jellemzően vándorlási többlettel jellemezhető településeket találunk, addig a Hátság középső és déli részén vándorlási veszteséggel jellemezhető településeket. Egyes esetekben ez a vándorlási veszteség igen nagy méreteket is ölthet: Móricgát, Harkakötöny és Pusztamérges esetében egy évtized alatt meghaladta a kiinduló lakónépesség egytizedét.

Foglalkoztatási viszonyok

Az 1990 utáni ipari visszaesés és a mezőgazdaság átalakulása nagy nehézségekkel járt a területen a megszűnt munkahelyek nagy aránya miatt. Az elmúlt évtizedben a Duna-Tisza közti Homokhátság területén a munkaerőpiaci viszonyok kedvezően alakultak, a munkanélküliség helyét bizonyos szakmákban fokozatosan átvette a munkaerőhiány. A 2020-as évben a 100 lakosra jutó adófizetők száma 49,05 volt (országos átlag: 49,5), amely előrelépés a 2011 évi 40,07 fős értékhez képest. E folyamatban törést jelentett a COVID-19 pandémia, amely időszak alatt újra nőni kezdett a munkanélküliek száma, egyes vállalatok nagyobb léptékű leépítésbe

kezdték. 2021 decemberében már 5.490 fő volt 180 napnál hosszabb ideje nyilvántartott álláskereső.

A terület északi része a Budapesti Agglomeráció munkaerőpiaci vonzáskörzetéhez kötődik, magas a Budapestre ingázók aránya és a kisvállalkozások száma is jelentős, különösen a Ceglédi és Dabasi Járás területén. Ezzel szemben Nagykőrös környékéről már jellemző a kecskeméti irányú munkába járás is. E területen a munkaerőhiány számos szakmát érint, példaként említhetők az IT és mérnöki diplomások mellett villamossági, épületgépész szakmunkások.

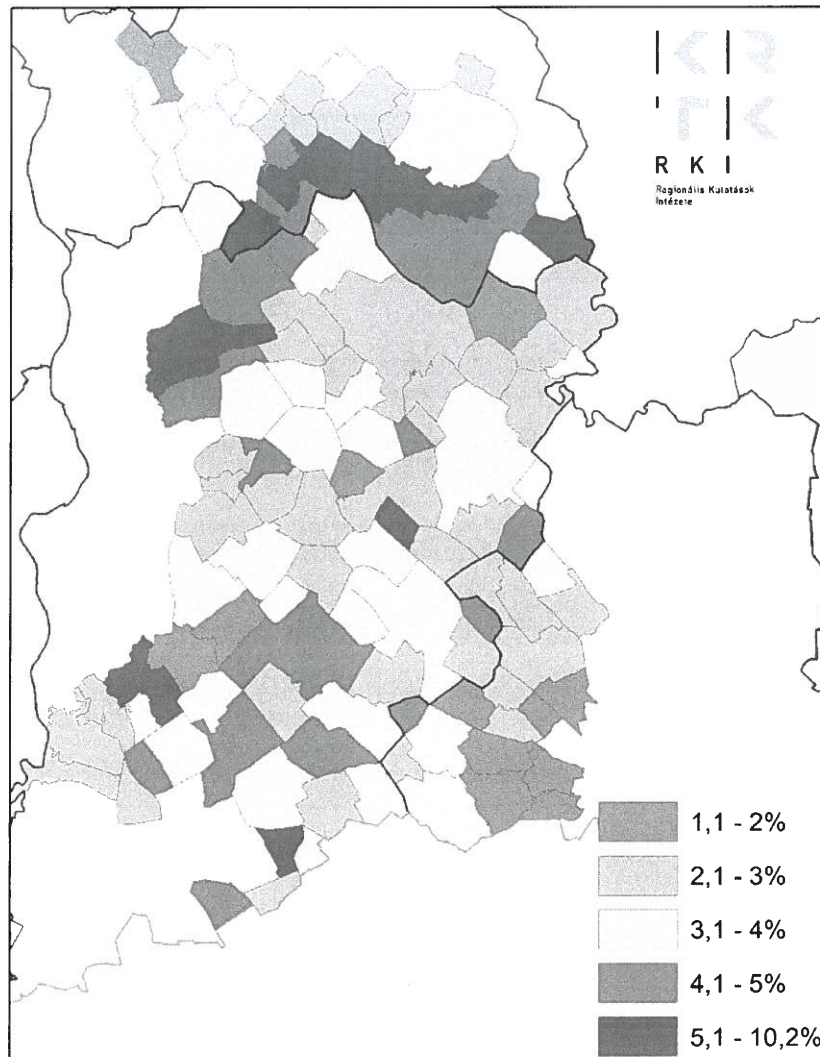
A Duna-Tisza közti Hátság középső területén Kecskemét munkaerővonzó képessége dominál, különösen az elmúlt évtized jelentős ipari – különösen a járműipari - beruházásai után. A vármegyeszékhely munkaerő-elszívó hatása kiterjed a teljes Kiskunsági-Homokhát területére, így a Kiskunfélegyházi, Kiskunmajsai és a Kiskunhalasi járások képzett munkaerejének egy részére is. Ennek hatására megindult a lakosság beáramlása a vármegyeszékhely környéki községekbe, amely eredményeként a kecskeméti agglomeráció népességkoncentrációja tovább nőtt. A feldolgozóipar és a kereskedelem, gépjárműjavítás a legjelentősebb foglalkoztatók, azonban az elmúlt 3 évben a Covid-19 pandémia, a kibontakozó energia- és gazdasági válság hatására megtorpant a munkaerőpiac bővülése.

A Homokhátság déli jáásaiban Szeged munkaerő-vonzó képessége meghatározó, ugyanakkor a helyi ipar és turizmus bővülése is számos állást teremtett. E területen több foglalkoztató a Vajdaság területéről is kénytelen volt munkaerőt toborozni a bizonyos szakmákat érintő lokális munkaerőhiány miatt.

2019 után a szépségipar, kiskereskedelem, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazatok bizonyos mértékű visszaesése a COVID-19 járvány hatásai miatt általános volt az egész Alföldön. Az elmúlt években a nyári aszályok és a madárinfluenza is érintette a mezőgazdaságot és az arra alapozó élelmiszer-feldolgozóipart, ez ráadásul a klímaváltozás hatásai miatt a jövőben is rendszeresen visszatérő probléma lesz. A nyilvántartott álláskeresők aránya a munkavállalási korú népességhez képest a Homokhátság területén 2020 óta csökken, járásonként eltérő mértékben 4 és 2,2% között alakul. Bács-Kiskun és Csongrád-Csanád vármegyékben Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat 2022 decemberi adatsora szerint csökkent az új munkahelyek létesülésének száma is. Bár járásonként és havonta eltérések mutatkoznak, de jellemző, hogy az álláskeresők negyede csak általános, további negyede csak szakmunkás, illetve szakiskolai végzettséggel bír; valamint nők aránya némileg meghaladja a férfiakét.

17. ábra: A nyilvántartott álláskeresők aránya a munkavállalási korú népességhez képest 2022.12.

A Homokhátság területe tehát alapvetően az országos átlagot közelíti, illetve kedvezőbb helyzetűnek tekinthető a bemutatott problémák figyelembevételével. 2022 év utolsó hónapjában a nyilvántartott álláskereső aránya a munkavállalási korú népességhez képest Fülöpjakab (4,79%), Fülöpszállás (4,33%), Hernád (4,87%), Jánoshalma (4,26%), Jászkarajenő (5,64%), Ladánybene (4,33%), Móricgát (5,58%), Nagykőrös (4,63%), Nyársapát (7,45%), Órkeny (7,75%), Pálmonostora (4,65%), Pusztavacs (6,04%), Pusztamérges (4,82%), Rém (4,5%), Szabadszállás (5,23%), Táborfalva (4,81%), Tatárszentgyörgy (10,24%) és Törtel (4,24%) településeken haladta meg jelentősen az országos átlagot (3,63%). Tehát jellemzően a Jánoshalmi, a Nagykőrösi és Dabasi járások esetében lenne kiemelt fontosságú a munkanélküliség kezelése a COVID pandémiát követően, illetve az összes járásban a legkedvezőtlenebb közlekedési helyzetű településeken.

A foglalkoztatottakon belül a közfoglalkoztatottak részaránya területi eltéréseket mutat, de jellemzően 2 és 3% közötti arányt képviselnek a járási adatokban, arányuk 2016 óta fokozatosan csökkenő tendenciát mutat. A közfoglalkoztatottakon belül enyhe többségben vannak a nők és a csak általános iskolai végzettségűek. Számuk jellemzően a hátság Kiskunhalas vonalától délre eső járásaiban, valamint Kecskeméten nagyobb.

Humánkapacitás

A Homokhátság lakóinak iskolai képzettsége kis mértékben az országos átlag alatt van. A 15 év feletti népességből 92,21% legalább az általános iskola 8. évfolyamát teljesítette, a 18 év feletti népességnek 30,72% érettségizett és a 25 év felettek között 8,44% szerzett egyetemi, főiskolai, vagy egyéb oklevelet adó képesítést.

A nagyobb egykori mezővárosok a magasan fejlett iskolai és kulturális infrastruktúrájuk miatt jelentős tudástermelő központok, melyek sokszor a települések méretéhez képest jelentős kapacitásokkal bírnak. Jelentős fejlődés mutatkozott az elmúlt évtizedekben e képzési központok szolgáltatásaiban mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt és így a terület iskolázottsági mutatói évtizedek óta folyamatosan javulnak. Ugyanakkor a közlekedésföldrajzi adottságok miatt számos településről, különösen a hátság déli pereméről nehéz az iskolák elérése.

A Homokhátságon belül azonban területi és település-típusok szerinti megoszlás mutatkozik a tudástőke minőségében. Kecskemét és a többi város a jobb ellátottság és a színesebb foglalkoztatási paletta révén a jobb készségekkel, képzettséggel rendelkező fiatal népességre jelentős vonzerőt fejt ki. A falvakban és általában a tanyákon – a lakosság az előbbieken bemutatott a korszerkezettel összefüggő sajátosságok, valamint a fiatalok városba irányuló migrációja miatt – általában alacsonyabb a képzettségi szint. Emellett a szerényebb lehetőségekkel bíró falusi háztartások egy része nem tudja támogatni a gyermekeik tanulmányait, így azok a képességeiknél kisebb legmagasabb iskolai végzettséghez jutnak esetenként.

A legfeljebb általános iskola 8. osztályát végzett 7 éves és idősebbek aránya Kéleshalom (65%), Kunadacs (63,9%), Tatárszentgyörgy (61,9%), Bácsszőlős (61,5%) és Csengele (60,1%) településeken haladja meg a 60%-ot. Rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesítettek 100 fő 0-18 évesre jutó havi átlagos aránya Bácsszőlős, Borota, Csikéria, Imrehegy, Jánoshalma, Jászkarajenő, Kéleshalom, Kisszállás, Kunbaja, Madaras, Ópusztaszer, Örkény és Tatárszentgyörgy településeken haladta meg legalább kétszeresen a hátság 15,49%-os átlagát 2021-ben.

Az elmúlt évek eredménye, hogy elterjedt a duális képzési forma, mely révén a közép- és felsőoktatásban részvevő tanulók gyakorlati képzését munkahelyi tevékenység segíti. Ennek révén a diákok már képzésük alatt megismerhetik azokat a helyi vállalatokat, feldolgozóüzemeket, valamint a betelepült multinacionális cégeket, amelyek potenciálisan jövőbeli munkahelyeik is lehetnek. Jelentős előrelépés történt a felnőttképzés fejlesztésében is, amely az idősebb korcsoportok számára nyit karrierlehetőségeket és előmozdítja az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák terjedését. A képzések minőségi javításában a Homokhátság területét érintő három vármegye iparkamarái mellett a városokban működő oktatási és vizsgahelyek szerepe is sarkalatos.

A Homokhátság déli területeinek oktatási központja Szeged, ahol a jelentős középiskolai és egyetemi oktatási kapacitás folyamatosan emeli a magasan kvalifikált szakemberek számát, ugyanakkor a város egyben el is vonja e munkaerő egy részét. A Szegedi Tudományegyetem az igen széles oktatási spektrumával szinte valamennyi gazdasági ágazatot ki tudja szolgálni.

Mórahalmotól északnyugatra e hatás gyengül, különösen a hátság átlagánál előregedőbb, valamint a kisebb lélekszámú településen jelentősebb az alacsonyabb képzettségűek aránya, valamint a tanyasi lakosság mutatói némileg elmaradnak a központi belterületen élőkétől a legtöbb esetben.

A DTkH középső területén Kecskemét mellett Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas tölt be jelentősebb szerepet. Kiemelkedő a Neumann János Egyetem (NJE), a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, a Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, a kecskeméti, és kiskunhalasi szakképzési centrumok, valamint e városok neves gimnáziumainak magas eredményessége a lakosság képzettségi mutatóinak javításában. Az NJE-n az agrár, a közgazdaságtani és műszaki képzés fejlesztése nagy léptékben haladt az elmúlt években és számos európai uniós kutatás-fejlesztési programban is részt vett az intézmény.

A Hátság északi, Pest vármegyéhez tartozó részei alapvetően a ceglédi és részben a szolnoki, színes kínálatot mutató oktatási intézményekhez kapcsolódnak, valamint igen erős a főváros szerepe is az itt élők közép- és felsőfokú oktatásában. Ugyanakkor a jólképzett munkaerő egy része el is áramlik a területről a fővárosi munkaerőpiacra, ezáltal számos szakmában folyamatosan munkaerőhiány mutatkozik.

Hátrányként említendő, hogy a homokhátság területén a képzési centrumok kínálata nincs összehangolva. Emiatt bizonyos területeken jelentős átfedések – esetenként túlkínálatok – vannak, míg számos szakmában máig nem sikerült megközelíteni sem a munkaerőigényt. Egyre több intézményt érint a szaktanárhiány, amely a tanári kar előregedése, a pedagógusok nagy arányú pályaelhagyása mellett részben a meglévő párhuzamos kapacitások indokoltnál nagyobb munkaigényére is visszavezethető, amely nagyobb léptékű összehangolással csökkenthető lenne. Az egy pedagógusra jutó tanulók száma az alapfokú oktatásban 2020-2021 során Bócsa (13,2), Inárcs (13,3), Ladánybene (14,2), Nyáregyháza (13,4) és Szabadszállás (13,4) településeken haladta meg az országos átlagot (9,5) jelentősebb mértékben.

Különösen a kisebb településekről érkező diákok esetében általános, hogy a bejárás nehézségei, valamint a pályaeorientációs hiányosságok miatt a diákok nem a képességeiknek vagy érdeklődésüknek megfelelő képzést választják, hanem a könnyen elérhető oktatási helyszíneket részesítik előnyben. Ennek következtében az alacsony motiváltság révén nagy a lemorzsolódás és az iskola elvégzése után a pályaelhagyás.

Az óvodai ellátás kielégítő a Homokhátság területén, azonban 2019-ben a KSH adatai szerint Ágasegyháza, Ballószög, Dabas, Felsőlajos, Helvécia, Izsák, Jakabszállás, Jászkarajenő, Jászszentlászló, Kistelek, Lajosmizse, Örkény, Pilis, Pirtó, Ruzsa és Szentkirály településeken haladta meg az óvodás korú gyermekek száma a férőhelykapacitást, valamint Bácsszőlős, Bugacpusztaháza és Móricgát településeken nincs óvoda.

Jövedelmi viszonyok

A Duna-Tisza közti Homokhátság területén a lakosság jövedelmi viszonyait meghatározzák a már bemutatott gazdasági, foglalkoztatási és oktatási sajátosságok. A felhalmozott vagyon és a jövedelmek alakulása, mellett azok kiszámíthatósága is sarkalatos.

A Homokhátság településein az egy lakosra jutó nettó belföldi jövedelem átlaga 1.124.304 Ft volt a 2020. évben, a legalacsonyabb értéket Bácsszőlősen (672.023 Ft), a legmagasabbat Dunaharasztin (1.825.446 Ft) regisztrálhatjuk.

A terület átlaga így jelentősen meghaladta a 2011 évi 453.783 forintos átlagot, de elmarad az országos 2020 évi átlagtól (1.263.138 Ft). A versenyszférában a bérek növekedése jelentősen meghaladta a közszférában elért emelkedést, különösen az infokommunikációs, pénzügyi, mérnöki és bizonyos hiányszakmákban (pl. villanyszerelő) volt dinamikus a fizetések bővülése.

A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó havi átlagkeresete a munkavállalók lakcíme szerint a 2021-es évben (Ft/fő/hó) a legmagasabb a kecskeméti (449.382) és a szegedi (448.222) járásokban (országos átlag: 438.814), míg a legalacsonyabb a bácsalmási (316.644), a jánoshalmi (326.370) és a kisteleki (333.123) járásokban volt. Tehát a tervezési térségen belül jelentős különbségek alakultak ki, melyre a helyi gazdaság szerkezetén túl a földrajzi fekvés és a településhierarchiában betöltött szerep is jelentős hatással van.

18. ábra: Egy állandó lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem, ezer forintban (2021)

Járás neve	Egy lakosra jutó jövedelem (e Ft)
Bácsalmási	1167
Kisteleki	1182
Jánoshalmi	1259
Kiskőrösi	1314
Kiskunmajsai	1316
Mórahalmi	1319
Bajai	1418
Kalocsai	1421
Kiskunhalasi	1505
Csongrádi	1508
Kunszentmiklósi	1546
Tiszaújvárosi	1628
Nagykőrösi	1636
Kiskunfélegyházi	1645
Ceglédi	1705
Dabasi	1794
Szegedi	1922
Gyáli	1946
Monori	1959
Kecskeméti	2006

Nemzetiségek helyzete

A nemzetiségek nyelvének és a hagyományainak megőrzése fontos a Homokhátság kultúrájában, a hatályos hazai törvényi szabályozás alapján Magyarországon 13 nemzetiség van, népesség arányuk a Homokhátság területén 3%-os.

A legjelentősebb nemzetiség a cigányság, arányuk a Jánoshalmán, Kecelen, Kiskunhalason, Solton, Sükösdön, Tiszaalpáron 5% felett van, Kiskunmajsán 6,5 %. A roma lakosságra az országos szocioökonómiai helyzetéhez hasonló mértékben jellemző a szegénység, a depriváció, a viszonylag alacsony foglalkoztatottság, a rossz lakhatási körülmények és gyakori az iskolai lemorzsolódás, ugyanakkor korszerűségük jobb az országos átlagnál.

A német, a horvát, a szlovák és a szerb nemzetiségek arányai 1% alatt maradnak. A német kisebbség lakosságaránya néhány településen kiugró, Nemesnádudvaron 41%, Császártöltésen pedig 26%. A jóval szerényebb lélekszámban élő szlovákok aránya Kiskörösön (7,8%) és Dabason (7,1%) jelentős. A homokhátság déli részén a délszláv (szerb, horvát – sokác, bunyevác) és a román nemzetiségek jelennek meg némileg nagyobb arányban.

A Homokhátság településein 59 nemzetiségi önkormányzat működik, amelyből 34 Cigány, 13 Német, 4 Szlovák, 3 Horvát, 2 Bolgár, valamint 1-1 Görög, Örmény és Ukrán. A nemzetiségek esetében általános nehézség a nyelv megőrzése, mivel évtizedek óta csökken az adott nyelvet (esetenként nyelvjárást) beszélők száma. A nyelvi készségek tovább örökítésében nagy a szerepe a nemzetiségi nyelvi általános iskolai oktatásnak és a testvérvárosi kapcsolatoknak. E téren jó hír, hogy már 3428 gyermek tanult nemzetiségi oktatásban az általános iskolai képzés során a 2021-es évben a Hátság területén.

III.2.6. A települések intézményellátottsága

Az intézményi ellátottság részletes bemutatása előtt célszerű áttekinteni egy 2021-es vizsgálat eredményeit, mely az alapvető szolgáltatások helybeni és térségi elérhetőségét vizsgálta. A vizsgált szolgáltatások körét települési szinten elemezve kiterjedt: 1/ a bölcsődére, 2/ az óvodára, 3/ az általános iskolára, 4/ a bankfiók és/vagy ATM léte, 5/ a helyben lévő háziorvosra és 6/ gyógyszertárra, 7/ a helyi bolt és 8/ az önkormányzati hivatal meglétére.

A 2019-es adatok alapján

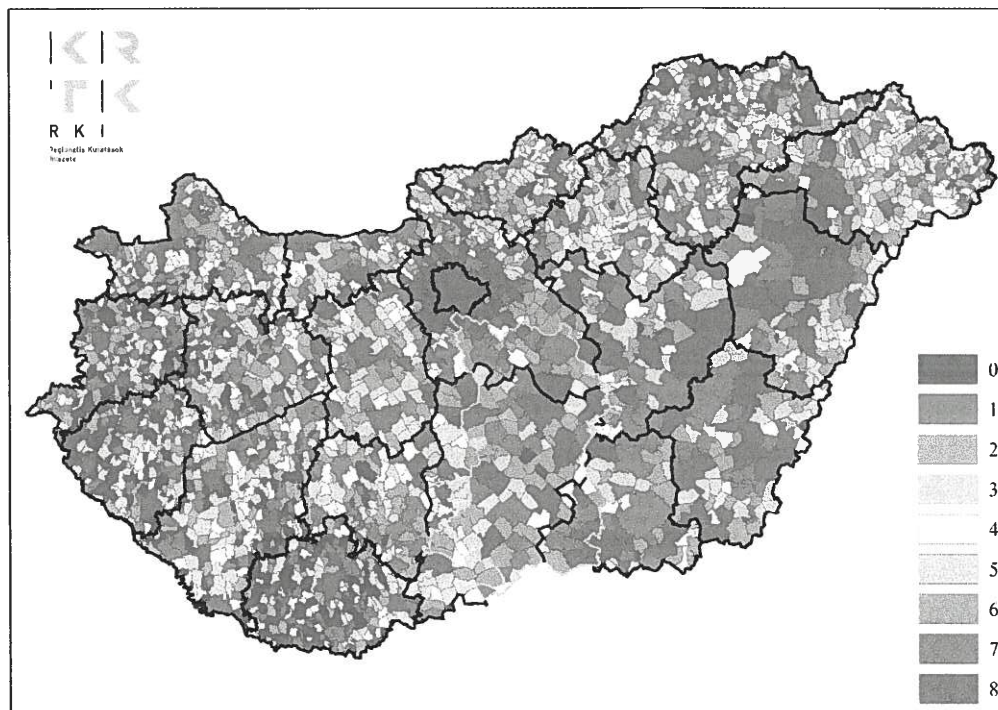
- a DTkH 117 településéből kettő olyan van, ahol ezek egyike sem található meg helyben (Bugacpusztaháza és Móricgát),
- egy olyan, ahol csak egy szolgáltatás van meg (Bácsszőlős),
- és három olyan, ahol kettő vehető igénybe (Fülöpháza, Kunbaracs és Mikebuda).
- A további 111 településen legalább három elérhető a fenti alapszolgáltatások közül,
- illetve összességében a települések 70,9%-án (83 db) hat vagy annál több megtalálható.

Ezzel országos viszonylatban a helyben elérhető szolgáltatások terén a DTkH térsége összességében kedvező helyzetben van. A legtöbb esetben a háziorvos és a bölcsőde hiányoznak a településekről.

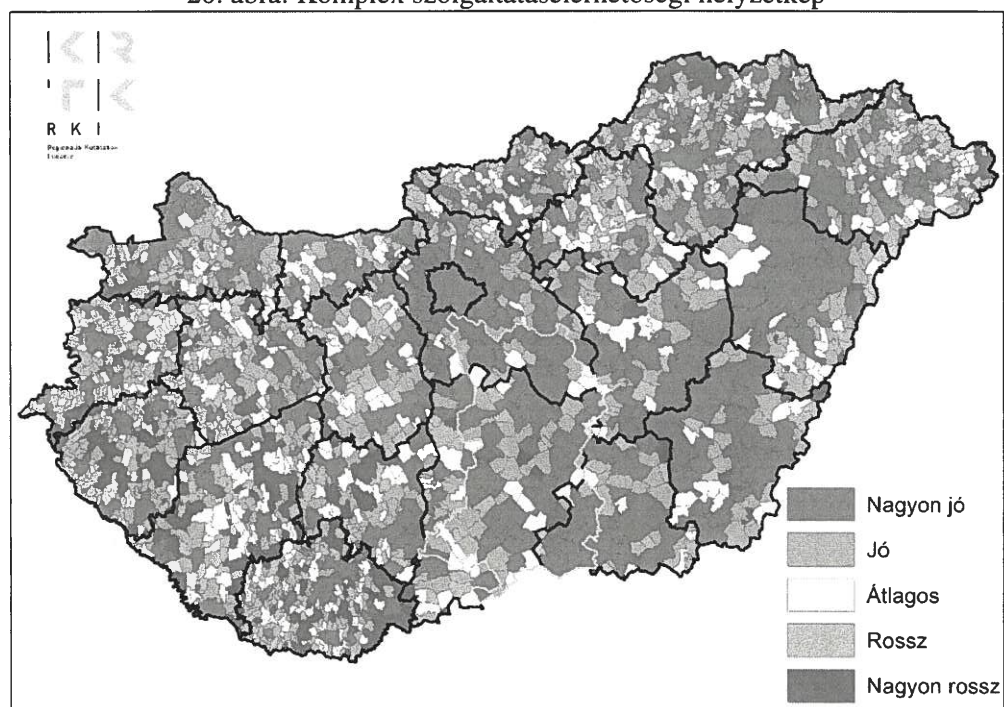
Ha a helyben hiányzó szolgáltatások elérési idejét is figyelembe vesszük, tehát a járásközpontba, vagy a vármegyeszékhelyre történő közúti utazási időt, akkor is kedvező képet

kapunk országos összehasonlításban a homokhátsági településeket illetően. A 117 településből 61 nagyon jó, 30 jó, 15 átlagos, 9 rossz és 2 pedig nagyon rossz szolgáltatáselérhetőséggel rendelkezik a 3155 település adatait elemezve.

19. ábra: Helyben elérhető alapszolgáltatások száma

20. ábra: Komplex szolgáltatáselérhetőségi helyzetkép

Egészségügyi ellátás

A KSH TSTAR 2021-es adatai szerint a tervezési térség 117 településén összesen 284 fő házi orvos és 92 fő házi gyermekorvos dolgozik. Az előbbiek helyben 100, míg utóbbiak 40 településen érhetők el.

Az Országos Kórházi Főigazgatóság Alapellátási Igazgatóságának 2023. január 1-ei tájékoztatója alapján a DTkH 117 településéből 33 településen 34 darab tartósan betöltetlen házi orvosi praxis van. Ezek közül 13 db vegyes (felnőtteket és gyerekeket egyaránt ellátó), 7 darab felnőtt és 14 darab gyermekorvosi körzet található.

A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő 2023 januári adatai alapján a 117 településből 91-ben található működő fogászati rendelő, ezekben 192 szolgáltató biztosít alap- és 49 szakellátást. Ez utóbbiak elsősorban a nagyobb városi központokban érhetők csak el (összesen 8 településen).

A KSH adatai alapján 2021-ben

- járóbeteg szakellátás 33 településen működött a 117-ből, ezeken összesen 2.966.819 megjelenési esetszámot rögzítettek.
- Hat településen van működő kórház vagy kórházi telephely: Cegléd, Dunaharaszti, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas és Nagykőrös.
- Mentőállomást 16, míg gyógyszerterületet, vagy fiókgyógyszertárat 101 településen találhatunk.

Szociális ellátás

Az állam a szociális feladatait a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságon (SZGYF), illetve annak vármegyei kirendeltségein és intézményein keresztül látja el. A DTkH térségben a Főigazgatóság Kecskeméten rendelkezik vármegyei szervezettel, illetve Ócsán, Nagykőrösön, Pilisen, Kecskeméten (2 db), Kiskunhalason, Kaskantyún és Kisteleken intézményekkel. Ezekben az intézményekben pszichiátriai betegek, fogyatékkal élők, szenvedélybetegek, idősek és gyerekek ellátását, gondozását végzik.

A DTkH térségében 2021-ben 60 db működő bölcsőde volt 47 településen. A bölcsődei férőhelyek kihasználtsága 95,7%-os, a rendelkezésre álló 2698 férőhelyre 2.584 gyerek volt beíratva. Gyermekjóléti ellátást tekintve a 117 településből 12-ben működik család és gyermekjóléti központ és 50 településen szolgálat.

A szociális ellátásokat alapvetően két típusra bonthatjuk: a nappali ellátásokra és az elhelyezéssel történő ellátásokra. Ezek adatait a következő két tábla foglalja össze.

21. ábra: Szociális alapszolgáltatások nappali ellátásban

Intézmény típusa	Intézmény darab	Település száma
Időseket (is) ellátó nappali intézmények	57	48
Fogyatékosokat (is) ellátó nappali intézmények	15	12

Pszichiátriai betegeket (is) ellátó nappali intézmények	7	7
Szenvedélybetegeket (is) ellátó nappali intézmények	9	9
Hajléktalanok nappali intézményei	8	6
Népkonyhák	16	9

22. ábra: Szociális ellátás elhelyezéssel

Intézmény típus	Intézmény darab	Település száma
Tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények	56	33
Önkormányzat kezelésében levő tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények	21	19
Időskorúak otthonai	50	39
Időskorúak gondozóházai	6	6
Fogyatékos személyek otthonai	19	9
Pszichiátriai betegek otthonai	6	4
Szenvedélybetegek otthonai	4	4
Hajléktalanok otthonai	2	1

Oktatás és képzés

Az **óvodai feladatellátási helyeket** vizsgálva a megállapítható, hogy

- 2011-hez képest az óvodai feladatellátási helyek száma 241-ről 2021-re 274 db-ra nőtt.
- A férőhelyeket tekintve 23.586 főről 24.936 főre.
- A kihasználtság 2021-ben 88,5%-os volt.

Általános iskolai feladatellátási helyeket tekintve a 2021-es adatok alapján a térség települései jól ellátottak. Megállapítható, hogy

- a 117-ből 110-en található 220 db alapfokú intézmény. Kivételt képeznek ez alól általában a legkisebb lakosságszámú települések: Bácsszőlős, Bugacpusztaháza, Csikéria, Fülöpháza, Kunbaracs, Mikebuda és Móricgát,
- A feladatellátási helyek internetellátottsága 94,5%,
- További fontos jellemzője az ellátásnak, hogy a 2011-es 4618 fő főállású pedagógushoz képest 2021-ben 6,1% többen, 4900-an dolgoztak az alapfokú oktatásban.

A KSH 2021-es adatai szerint **középiskolai feladatellátási helyek** száma az alábbiak szerinti:

- összesen 121 db középiskolai feladatellátási hely található 20 településen a tervezési térségben. Ezek elsősorban a nagyobb városokban, járásközpontokban koncentrálódnak: Kecskemét – 43 db, Cegléd – 19 db, Kiskunfélegyháza – 18 db, Kiskunhalas – 16 db (a többi településen már 10 db alatti számokat láthatunk).

- Feladatellátási hely típusok szerint a DTkH térségben: gimnáziumi 41 db – 16 település, technikum 38 db – 14 település, szakképző iskolai 25 db – 12 település, szakiskolai és készségfejlesztő 9 db – 6 település és köznevelési szakgimnázium 8 db – 5 település.

A DTkH területén két **felsőoktatási intézmény** működik: Kecskeméten a Neumann János Egyetem, míg Nagykőrösön a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara. A felsőoktatásban részt vevő hallgatók száma az alábbiak szerint alakult:

- Nappali tagozaton 2021-ben 1979 fő volt, ami 2011-hez képest 863 fős (több mint 30%-os) csökkenést jelent.
- Az 1.979 fön belül alap- és mesterképzésben nappali tagozaton 1734 tanulnak (a 2011-es adat 2.466 fő).
- A nem nappali képzésben résztvevő hallgatók létszáma 1.298 fő (2021), ami szintén jelentős, mintegy 40%-os csökkenés a 2011-es adathoz képest. A hallgatói létszámok csökkenése általános jelenség, hiszen országosan is a felsőfokú szakképzésben és az alapképzésben is jelentősen csökkent a hallgatók száma 2011-2021 között.

Kulturális infrastruktúra

A KSH TSTAR intézmény ellátottsági adatai alapján a tervezési területen a legelterjedtebb kulturális intézmények a **közművelődési intézmények**, melyek minden településen megtalálhatók.

Ezeket követik a **települési könyvtárak**. Ezekből 2021-ben 126 db működött 13-mal több mint 2011-ben. Elterjedtségük ellenére a beiratkozott olvasók száma jelentősen csökkent 2011 és 2021 között (105.617 főről 61.919 főre, ami több mint 40%-os csökkenés).

A települési könyvtárak mellett 5 városban (Dabas, Kecskemét, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas) találunk **nemzeti** vagy **szakkönyvtárakat** is.

A **muzeális intézmények** száma is emelkedett 2011-2021 viszonylatában. Míg 2011-ben 29 intézmény működött 15 városban, addig 2021-ben a KSH már 36 darabot tartott számon 18 településen (új belépők: Bugyi, Dánszentmiklós és Kecel).

Színház 2021-ben 6 településen regisztráltak: Kecskemét, Kiskunhalas, Mórhalom, Dunaharaszti, Inárcs és Pilis. Ezeknél némileg gyakoribbak a **filmszínházak** (mozik), melyből a Geox Kft. intézmény ellátottsági adatai alapján 9 működött (8 településen) a tervezési területen.

Levéltár a DTkH területén belül csak Kecskeméten működik, ahol a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltárának két telephelye található, összesen 86 fő levéltárost foglalkoztatva.

A **kulturális rendezvények**et tekintve 2011-ben 7.285 db-ot tartottak a KSH adatai szerint a tervezési terület 100 településén. 2021-ben a rendezvények száma 5.314-re csökkent (113 település), ami elsősorban a Covid-19 pandémia hatásának tudható be. Ismeretterjesztő rendezvényből 793 darabot tartottak 2021-ben a DTkH 69 településén.

Sport infrastruktúra

A KSH TSTAR adatbázisa két helyen is közöl adatokat a sport infrastruktúráról. Az intézményi ellátottság adatok alapján a DTkH területén 2021-ben 71 településen volt **sportcsarnok**, vagy **sportpálya**, ami a 2011-es adatot 8 darabbal haladja meg, tehát jelentős fejlődés volt ezen a téren. A magyarfutball.hu honlap nemhivatalos gyűjtése alapján a 117 településből 109-ben találtunk sportpályát. A KSH adatokkal meglévő jelentős különbséget az okozza, hogy ez az adatbázis tartalmazza az elhanyagolt állapotú pályákat is, ami mutatja, hogy még lenne lehetőség a sportinfrastruktúra állapotának helyreállítására.

Az **önkormányzati tulajdonú sportlétesítmények** között csak 2018-ra találunk adatokat, mely szerint a tervezési területe 35 darab önkormányzati fenntartású fedett létesítmény működött. Ebből 19 darab volt labdajátékpálya, 6 db volt tornaterem és 10 darab volt tornacsarnok. A legtöbb fedett labdajátékpálya – 5 darab – Kiskunhalason működik, a többi 23 településen 1 vagy 2 darab ilyen létesítmény található.

A Nemzeti Sportinformációs Rendszerben (nsr.gov.hu) összesen 105 létesítmény adatai szerepelnek, melyből mindössze kettő esik a DTkH területére: Ifjúsági Sporttelep – Nagykőrösön és a Sporttelep és sportöltöző – Orgoványon.

A KSH intézményi ellátottság adatbázisa még két további idevágó intézménytípusra is tartalmaz adatokat ez pedig az **uszodák és gyógyfürdők**, valamint a **strandok** megléte. Az előbbiből 2021-ben 6 darab (2011-ben még csak 4 db), míg utóbbiból 8 db működött a 117 településen.

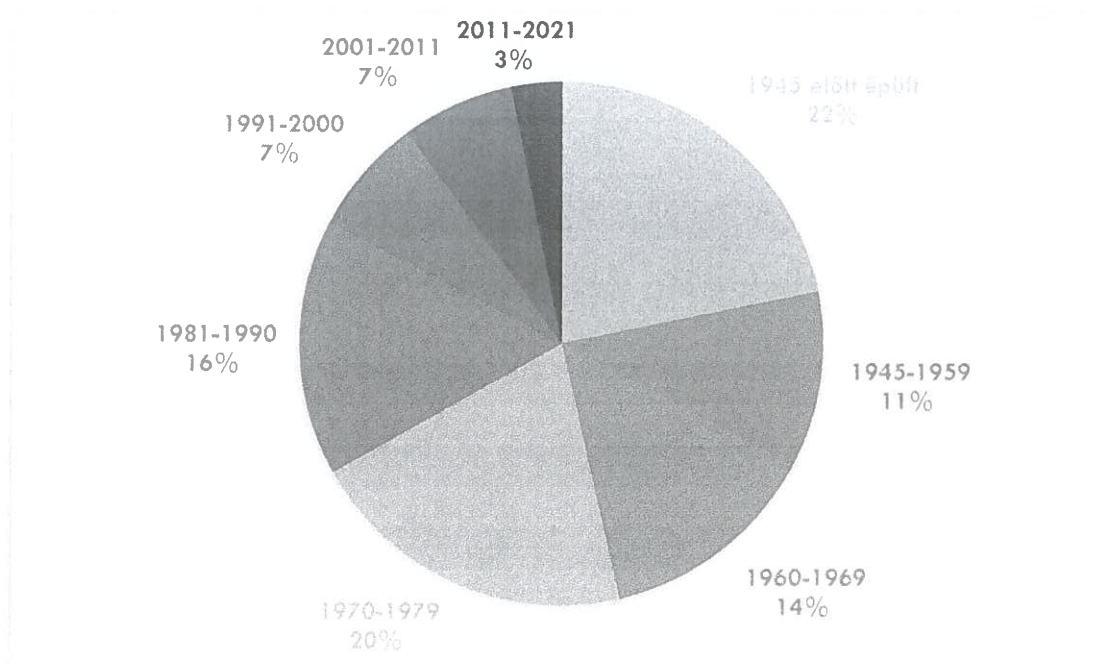
Összességében azt mondhatjuk, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján 8 település kivételével mindenhol található sportolási lehetőséget biztosító szabadtéri pálya (sajnos sok elhanyagolt állapotú is) vagy fedett létesítmény. Emellett azt is ki kell emelnünk, hogy a magánkézben is működnek sportlétesítmények és területek elsősorban a nagyobb városokban, amelyek sok esetben nem jelennek meg a KSH statisztikáiban pl.: gokart és műjégpálya, konditermek, paintball pályák.

III.2.7. Települések jellemző lakásviszonyai

Lakásállomány-változás, új lakás építés

A lakásállomány történeti fejlődését illetően megállapíthatjuk, hogy a térségben a legtöbb lakás 1945 előtt (22%), valamint 1970-79 közötti periódusban épült (20%).

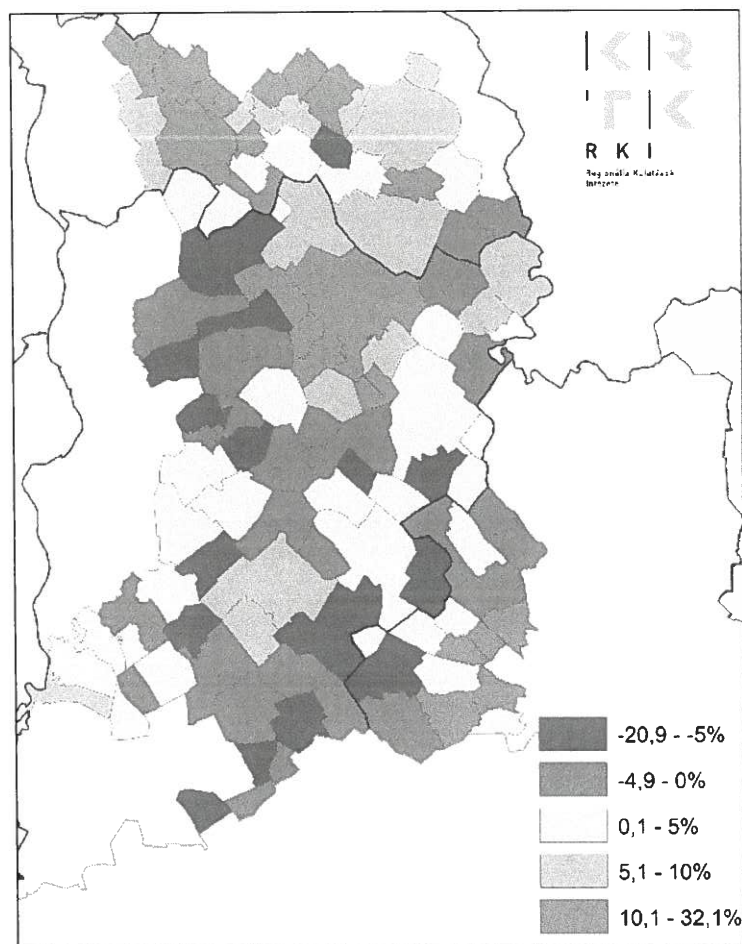
23. ábra: A lakásállomány megoszlása építési időszak szerint a DTkH területén

Lakásépítési volumenre a fenti ábrát elemezve az alábbi megállapításokat tehetjük:

- a térségben összességében egy csökkenő trendet ír le a rendszerváltás óta a lakásépítési volumen, kisebb kilengésekkel.
- Az 1990-es csúcst (614 lakás) az elmúlt 31 évben nem sikerült megközelíteni.
- A 2008-as válságot követően elcsúsztatva jelentkezett a térségben az épített lakások számának csökkenése (100 darab alá esett 2014-2016 között), ezt valamelyest a családtámogatások, a kedvező makrogazdasági környezet, a reálbérnövekedés át tudta lendíteni.
- 2001 és 2021 közötti húszéves periódusban a lakásállomány mérete alapvetően stagnált. Többnyire azokon településeken bővült a lakáspiaci kínálat, ahol jelentősebb megújulást regisztrálhattunk már 2011-ig is (pl. Ballószög, Dunaharaszti, Helvécia, Hernád). Kecskemét a feldolgozóipari FDI beruházások miatt relatív felértékelődő lakhatási célponttá vált, amely egy országos szinten kiemelkedő lakáspiaci megújulást hozott a Kecskeméti nagyvárosi településeggyüttesben már az új évezred első évtizedében (a 2011.évi lakásállomány több mint 12 %-a 2001 és 2011 között épült). Kecskemét mellett pozitív példaként kiemelhető települések az elmúlt 10 évből Bugacpusztaháza (10 000 lakosra jutó 38 db lakással 2014-ben), Kiskőrös (2017-ben 35 db 10.000 főre jutó lakás), Dunaharaszti (2018-ban 85, 2019-ben 87 db 10.000 főre jutó lakás) és Ballószög (2019-ben 89 db, 2020-ban 267 db 10.000 főre jutó lakás), amely a legvonzóbb település Kecskemét vonzáskörzetében.
- A lakásépítések csúcspontja 2020-ban volt, a legtöbb új ingatlant ebben az évben adták át a 2011-es népszámlálás óta mind országosan, mind a térségben.
- A lakásépítési „boom” 2021-re kifulladásra fordult és ebben az évben kevesebb mint feleannyi lakást adtak át a térségben, mint 2020-ban.

24. ábra: Lakásállomány-változás a Duna-Tisza közti Homokhátság településein 2011 és 2021 között

Összességében azonban az új lakásépítések volumene szempontjából a DTKH túlnyomó része egy kvázi „sivatag” -ként írható le, ahol az elmúlt évek legjelentősebb bővülése során is a települések többségén a 10.000 főre jutó épített lakások száma nem haladta meg az évi 20 darabot. A térség 117 települése közül 46 esetben csökkent a lakásállomány az elmúlt 20 évben, Kunadacs, Kéleshalom és Bácsszőlős esetében több mint 15%-kal (24. ábra).

A használt lakás tranzakciók alakulása

Az újonnan épített lakások trendje nem egyezik meg a használt lakáspiac mozgásaival. A használt lakáspiac térséget jellemző számai követik az országos trendeket, markáns különbség ahhoz képest nem figyelhető meg. A legutolsó, teljes évre rendelkezésre álló 2021-es adatsor szerint az alábbi megállapításokat tehetjük:

- tranzakciós intenzitás (összesen 6.288 db tranzakció) szinte teljesen megegyezik a 2017-es szinttel (6.069 db tranzakció).
- A Duna-Tisza Közi Homokhátság településein létrejött adás-vételek aránya átlagosan az országos adat (az utóbbi évek átlaga 149.000 db ügylet) kb. 4%-a.
- A 2019-hez képest történő megugrás 2021-ben a járvány utáni relatíve gyors gazdasági visszapatannásnak tudható be, ugyanez igaz volt néhány nagyobb lakáspiaci súlyú megyére és a fővárosra is. A Covid-19járvány hatása továbbá a családi házas épülettípus még vonzóbbá válása. Azonban ezt a trendet a kibontakozó energiaválság megboríthatja, a jelenlegi piaci folyamatok között nehezen prognosztizálható, mennyire lesz élénk a következő pár évben a lakáspiac.

Lakások fűtése

E témakörben a legfrissebb elérhető adat vármegyei szinten a 2016-os mikrocenzusból érhető el. Ennek alapján a vármegyék általános gazdasági fejlettségétől függően a gáz alapú fűtés aránya nő, míg a fa, mint fűtőanyag használata csökken. A korábbiakban a központi régióhoz tartozó (Közép-Magyarország) Pest megyében volt a legmagasabb a megújuló energia felhasználásával fűtött lakások aránya, akárcsak a fűtési módok vonatkozásában az egy lakást fűtő központi, vagy cirkó kazán használatának mértéke. Azonban a rezsiköltségek növekedése folytán e területen markáns változás következhet be. Különösen a vidékies karakterű, zömében családi házas beépítéssel rendelkező településeken könnyebben megvalósítható lehet a háztartási méretű napelem rendszerek kiépítése. Ez különösen vonzó lehet a DTkH térségében, amely kiemelt napenergia termelési potenciállal rendelkezik. A hálózati terhelhetőségi küszöb elérése okán azonban elsősorban a szigetüzemű napelemrendszerek telepítése lehet célszerű a jövőben.

Távfűtéses lakások csak Cegléd, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas és Nagykőrös településeken találhatók. Cegléd kivételével mindegyik említett településen minimálisan csökken a távfűtéses lakások aránya, amelynek értéke Kecskeméten a legmagasabb (21,21%).

Ingatlanárak

2002 májusa óta elérhetők az ingatlan négyzetméterár adatok az ingatlanet.hu adatbázisában. Ettől a kezdőponttól számítva, az elmúlt 20 év magyarországi ingatlanpiaci trendjeit két-két fel, illetve (potenciálisan) lefelé ívelő szakasz jellemezte az alábbiak szerint:

- A 2005 márciusi plafont (481.698 Ft átlagos reál négyzetméter ár) kisebb kilengésekkel egy markáns árcsökkenési lejtő követte köszönhetően a 2008-as globális pénzügyi válságnak. 2015 februárjára az árak majdnem megfelezték (263.700 Ft átlagos reál négyzetméter ár).
- Ezt követően a negatív kamatok korszakában, a családtámogatásoknak (CSOK) és az építőipari konjunktúrának (ÁFA-kedvezmény új lakásépítésre) köszönhetően markáns ingatlanár emelkedési ciklus következett. Ezt a trendet a Covid-19 járvány sem törte meg látványosan, sőt, a kilábalást követően 2021 januárja és 2021 áprilisa között egy jelentős emelkedés volt tapasztalható az ingatlanpiacon (14,12 %).

Napjainkra az ingatlanpiacon némi konszolidáció figyelhető meg az energiaárak növekedése és a monetáris szigorítás végett, amely a jövőben a kereslet apadását és az árak csökkenését vetíti előre. A DTkH térségére ez hatványozottan igaz, mivel az ingatlanpiaci esést tovább hajthatja, hogy a térségben kevés olyan település található, amelyben a befektetői aktivitás ellensúlyozná mind az árak, mind a tranzakciók számának potenciális csökkenését.

A térség településein található ingatlanok árai között viszonylag magas a szórás, a szuburbanizációs célpontok, valamint a főváros közvetlen vonzáskörzetébe tartozó települések emelkednek ki magasan: Ballószög, Alsónémedi, Dunaharaszti, valamint a térség központja Kecskemét. Ezen településeken az árak 2021 ősztől és 2022 nyarán tetőztek, a négyzetméterárak mind a négy településen meghaladták 600 ezer Ft/m² -t (Kecskemét: 622 ezer, Dunaharaszti

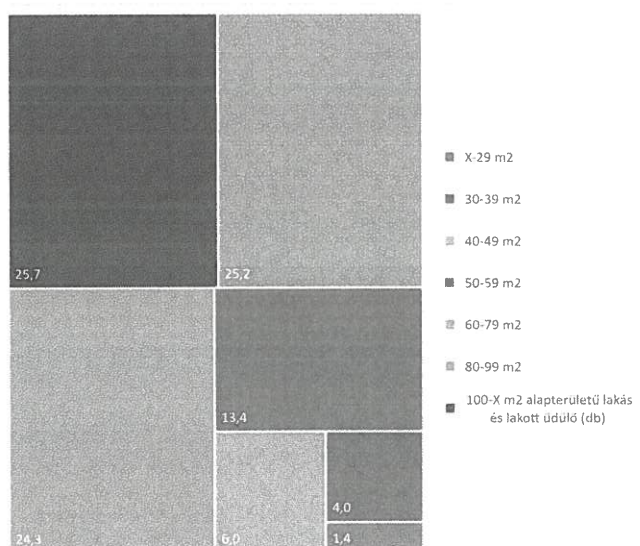
779 ezer, Alsónémedi 835 ezer, Ballószög 977 ezer Ft). 2023 januárjára az árak 19-46%-ot csökkentek.

Míg ezzel szemben a periférikus elhelyezkedésű, meghatározó foglalkoztatóval nem rendelkező településeken a csúcsidőszakokban is csak a legritkább esetben lépték át a négyzetméter árak a 400 ezer Ft/m² -t. A legalacsonyabb ingatlanárakkal rendelkező települések: Páhi, Csengőd, Kisszálás, Fülöpszállás, Balotaszállás, Kelebia és Öttömös. Utóbbi esetében az elmúlt 1 év csökkenésének következtében a négyzetméterárak 100 ezer Ft alá csökkentek (88 ezer Ft) míg a legalacsonyabb ingatlanárak Bácsszőlősen vannak (2022 decemberében a reál négyzetméter ár 53 ezer forint volt).

Lakások mérete

A térség jellemző építészeti karaktere – amelyre nagy hatást gyakoroltak az uralkodó lakásépítési korszakok – megmutatkozik a lakások méreteiben is. A lakásállomány több mint fele 80 négyzetméter feletti alapterülettel rendelkezik, amely kedvező laksűrűségi körülményeket biztosít.

25. ábra: Lakásállomány megoszlása a DTkH településein alapterület méretkategóriák szerint

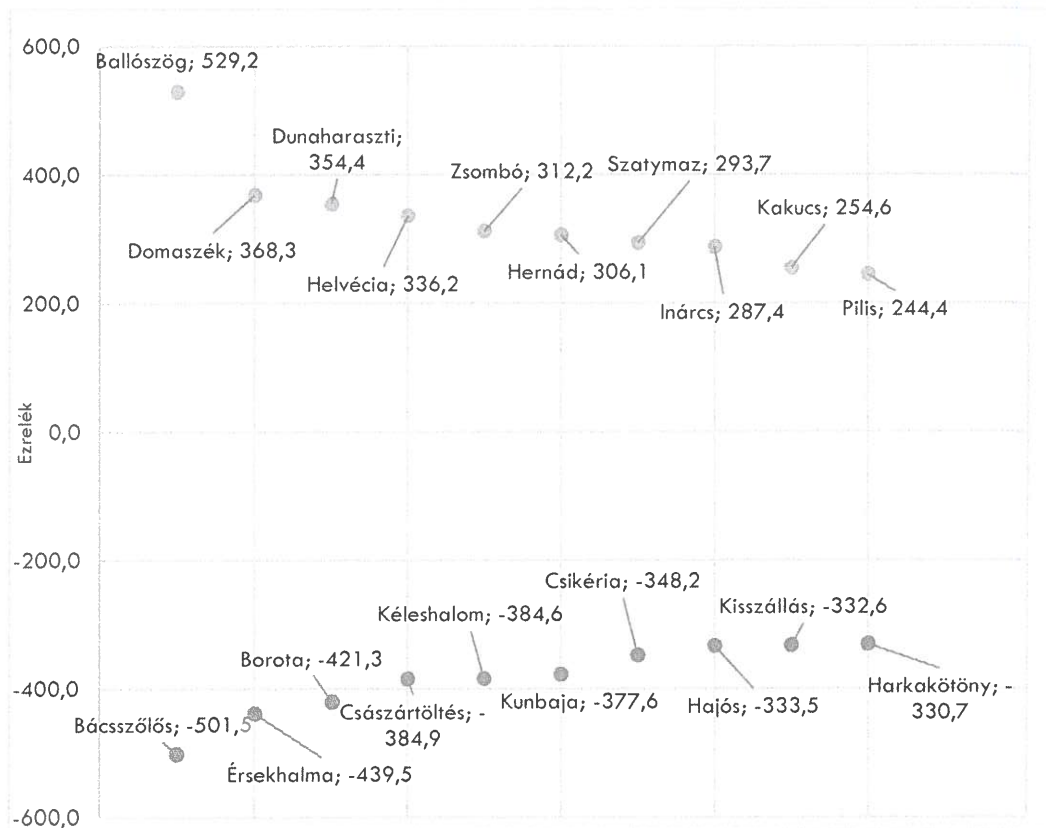
III.2.8. Településhálózati adottságok

Településhierarchia

Annak ellenére, hogy a térség településhálózatában a községek dominálnak az urbanizáltság foka meghaladja a 67%-ot. Ezt az magyarázza, hogy míg a térség Magyarország területének több mint 9%-át teszi ki, addig a települések száma csupán 3%-a teljes településállománynak (3.155 db). A városok lakosság száma azonban három esetben nem éri el az 5.000 főt. A városok köre az elmúlt 15 évben két településsel bővült: 2009-ben Mélykutat, 2013-ban Újhartyánt nyilvánították várossá. A térség 74 települése 1990 óta veszített népességszámából, mindössze 43 volt képes növelni népességszámát a rendszerváltás óta. Vannak olyan települések, amelyek kiugró mértékben növekedtek a szuburbanizáció, vagy épp kedvező közlekedéshálójuk miatt, míg a fogyó népességszámú települések között is kiemelhetők drasztikus

mértékben csökkenő települések, melyek a jelenlegi trendek fennmaradása esetén hosszútávon akár el is néptelenedhetnek.

26. ábra: A 10 legnagyobb népességnövekménnyel és veszteséggel rendelkező település a DTKH területén 1990-2021 között

A települések területen belüli és kívüli kapcsolatai

A térségben élők városokba áramlásának trendje megegyezik az országos és európai uniós folyamatokkal, amelyek az urbanizáció fokozódása felé mutatnak. A **Kecskeméti Nagyvárosi Településeggyüttes** abszolút központi szereppel bír a Duna-Tisza Közi Homokhátságon. Vonzáskörzete folyamatosan változott az elmúlt években a városokat övező funkcionális, munkaerőpiaci, gazdasági kapcsolatok dinamikus volta miatt. Hivatalosan mindösszesen 8db település tartozik a Kecskeméti nagyvárosi településeggyüttesbe (Kecskemét, Ágasegyháza, Ballószög, Fülöpjakab, Helvécia, Jakabszállás, Kerekegyháza, Kunszállás), azonban Kecskemét vonzáskörzete térben jóval kiterjedtebb, ha szerepét funkcionálisan (funkcionális várostérség), vagy a munkaerőpiac (munkaerőpiaci körzet) szempontjából vizsgáljuk.

A **funkcionális várostérség** meghatározása az ingázásra épít: a központi város körül lévő kisebb települések alkotta gyűrűből a dolgozók legalább 15%-a ha a központi városban végzi a munkáját, akkor egy funkcionális várostérségről beszélünk. E mutatót figyelembe véve a Kecskemét vonzáskörzete kiterjed nyugati irányban Szabadszállásig, kelet felé pedig Jász-Nagykun-Szolnok vármegye határmenti kistelepülései felé is (Tiszasas, Csépa).

Az ingázási adatokat tekintve általánosságban elmondható, hogy az alföldi térségekre jellemző mintázat rajzolódik ki az alábbiak szerint:

- a térség 117 településéből csak 41-ben haladta meg az ingázók aránya a foglalkoztatottak 50%-át a rendelkezésre álló 2011-es népszámlálási adatok szerint.
- Mindemellett az alföldi ingázó települések sajátja, hogy viszonylag kevés településsel kapcsolódnak intenzíven, a Pest vármegyei településekről ingázók Budapesten kívül agglomerációs településekre is átjárnak dolgozni, ilyen pl. Monor vagy Dabas.
- A legnagyobb „kibocsátó” települések: Ceglédbercel, Ballószög és Nyáregyháza, míg a legkisebb arányban Kecskeméten, Bócsán és Kiskunhalason vannak jelen ingázók.
- A Homokhátság alföldi részein alközpontokként Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskunmajsja és Kiskőrös jelennek meg.

A területi munkamegosztás rendszere

Az egyes lehatárolások jól tükrözik a térség térszerkezetét: regionális központtal nem bír, de Kecskeméttel, mint nagyvárosi központtal rendelkező térségről beszélhetünk a DTkH esetében. Kecskeméten a védelmi, kereskedelmi, kulturális és közlekedési központ szerepkörök egyesülnek a térséget tekintve.

A közép-és kisvárosok meglete enyhíti a térségen belül kvázi periférikus jelleget, a fokozódó urbanizáció miatt ezek szerepe egyre nő, míg a kisebb települések egyre nagyobb nehézségekkel nézhetnek szembe, melyek a tervezési területen belül elsősorban a Kiskunmajsai és a Jánoshalmi járásban találhatók. E járások a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján a komplex programmal fejlesztendő kategóriájába esnek.

A járásközpont városok államigazgatási, hivatali funkciókat ellátó szerepe az elmúlt években felértékelődött, mindemellett a turizmus számított egy kitörési pontként. Azonban a turisztikai terén fokozódó verseny, a változó makrogazdasági környezet, valamint a Covid-19 pandémia rávilágított arra, hogy a helyi gazdaságokat nem lehet önmagában a turizmusra alapozni.

III.2.9. A táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása

A Homokhátság területe környezeti szempontból sérülékeny térség. A táj formálódása komplex környezeti (belső táji) folyamatok és antropogén hatások eredménye. Ez a táji átalakulás nem feltétlen jár a táj és a tájalkotó tényezők degradációjával, azonban DTkH tervezési térség esetében jelentős szerepe van a táj erőforrásainak kapacitását túllépő hasznosításnak, amely negatív folyamatokat indukál.

Környezeti szempontból a térség éghajlata jelent elsősorban kihívást mely a FAO/UNESCO bioklimatikus indexe szerint szubhumid/szemiarid térségnek minősül. A klímaváltozás folyamata tovább erősíti a szemiarid jelleget, amely az éves csapadék csökkenését és kedvezőtlen éven belüli eloszlását eredményezi.

A klímaváltozás következtében csökkenő csapadékmennyiség kiegészülve a terület lecsatornázásával, a túlzott és nem megfelelő erdősítéssel, a vízpazarló mezőgazdasági művelésmódokkal és a már említett felszín alatti vízkitermeléssel a hátság egészen jelentős - a magasabb területeken pedig kritikusan súlyos - talajvízszint csökkenéssel, illetve aszályal jár együtt. E problémák megoldására számtalan terv (pl.: Duna-Tisza-csatorna különböző változatai) született már az elmúlt közel 100 évben.

Azonban emellett a folyamat érinti a talajtermékenységet (pl. a talaj erózió révén), a felszíni vizek mennyiségi és minőségi problémáit, a vizes élőhelyek kiszáradását, a természetes vegetáció változását, az őshonos és invazív fajok területi elterjedését.

Az antropogén hatások közül a talán a legjelentősebb a mezőgazdaság (állattartó telepek, intenzív kultúrák, nagyüzemi szántóföldi művelés) és a rá épülő élelmiszeripar környezetterhelése.

Az agrártámogatási rendszer részeként megjelenő agrár-környezetgazdálkodási és zöldítési intézkedések talajerózióra gyakorolt hatása a térségben csekély, így annak egésze szélerózióval erősen veszélyeztetettnek minősül (6,5 m/s-os szélesebségtől kezdődik a homok szállítása).

A **szélerózió** általában a tavaszi időszakra, illetve újabban a téli évszakra jellemző. A károkozását a növényzet gyökerének felszínre kerülésével, illetve a homokveréssel (az akkumuláció helyén a növényzet betemetésével) feje ki. Emellett a szántóföldi művelés során kijutatott vegyi anyagokat (műtrágyák, gyomirtó és rovarölő szerek) lakott területre is eljuttathatja, amely a szállópor mellett külön egészségügyi kockázatot jelentenek (Szabó et al., 2018).

A **mezőgazdaság tájterhelése** a nem megfelelő gazdálkodási gyakorlatnak is köszönhető. Elsőként a már említett mezővédő fasorok és facsoportok hiánya okoz problémát, melyek, mint széltörők gátolhatnák a szél munkáját. Emellett célszerű olyan mezőgazdasági gyakorlat kialakítása, mely a lehető legtöbb napon át biztosítja a talajfedettséget ezzel is akadályozva széleróziót. Kerényi és szerzőtársai szerint (2018) a Homokhátságon a mezőgazdasági terület kb. 10-20 %-án alkalmaznak csak talajvédő művelést.

További probléma a **termelés fokozódó intenzitása**, mely során egyre több fosszilis energiahordozót, műtrágyát és növényvédőszerrel használnak fel a gazdálkodók a terméshozamok növelése érdekében. Helyspecifikus adatok ugyan a 2020-as évekre már nem állnak rendelkezésre, de a korábbiak alapján valószínűsítjük, hogy továbbra is az országos trendek érvényesülnek a térségben is, így lényegében 2000 óta megduplázódhatott az egy hektárra kijutatott műtrágya mennyisége, jelentősen nőtt a növényvédőszer használat, az energiafelhasználás és ezzel együtt az üvegházgáz kibocsátás. A fokozódó nitrogén műtrágya használat elsősorban a felszíni és felszínalatti vizek nitrát terhelésében jelenthet elsődlegesen problémát.

A növénytermesztés mellett az **állattartó telepeknek és az arra épülő élelmiszeriparnak** jelentős a környezetterhelése az OKIR adatai alapján. Az állattartótelepeken országosan mintegy 260 e tonna hígtrágya keletkezik, mely magas ammónia tartalmú és nemcsak a szaga

kellemetlen, de nem megfelelő kezelés mellett vízminőség problémákat is okoz, illetve kedvezőtlenül hat a biodiverzitásra is. A vágóhidak és a húsfeldolgozás esetében az állati szövet hulladékok jelennek meg nagy mennyiségben, országosan mintegy 9000 t.

Az ipar és a szolgáltatások tekintetében az OKIR adatbázis alapján a 100 legjelentősebb **hulladéktermelő cég** közül többet is találunk a tervezési területen. Átfogó képet adnak az ITM települési szintű veszélyes hulladék adatai, amelyek alapján azt mondhatjuk, hogy

- A veszélyes hulladékok kibocsátása 2,4-szeresére nőtt 2011 és 2021 között, 12644 tonnáról 30364 tonnára.
- Települési szinten a 2011-ben 13, 2021-ben 12 település volt, ahol nem keletkezett ilyen típusú hulladék.
- A veszélyes hulladéktermelés a nagyobb városokban koncentrálódik (pl.: Cegléd, Dunaharaszti), melyek közül kiemelkedik Kecskemét, ahonnan több mint 17.043 t, a teljes homokhátsági érték 56%-a származik.

2015 és 2021 között jelentősen megnőtt a Homokhátságon keletkező **szennyvíziszap** mennyisége, számszerűen 31.618 m³/évről 226.743 m³/évre (több mint hétszeresére). A növekedés szinte kizárólag a Pacapime Kft. hullámkartongyárának betelepüléséből származik a mórahalmi ipari parkba. A szennyvíziszapban lévő foszfor és nitrogén mennyisége is jelentősen nőtt az elmúlt időszakban, az előbbi 77 t/évről 110 t/évre, míg az utóbbi 143 t/évről 350 t/évre. A szennyvíztelepek túlterheltsége következtében nem megfelelő az elválasztás és a tárolás, így ezek az anyagok sok esetben a felszíni vízfolyásokat terhelik.

A **szennyezőanyagok** tekintetében ilyen összesítő statisztikát nehéz készíteni, hiszen az OKIR adatbázisába több mint 50 féle szennyezőanyag és egyéb terhelés (hőterhelés) jelentése történik meg a tervezési területen működő vállalkozásoktól. Az adatok vegyes képet mutatnak, egyrészt többféle szennyezőanyag jelenik meg a 2021-es adatokban, mint a 2015-ösben, másrészt azok mennyisége is nő (pl.: ammónia és származékai), míg mások (pl.: higany) kibocsátása csökken. A TEAOR tevékenységek szerint a jelentősebb szennyezőanyag kibocsátással rendelkező tevékenységek a Homokhátságon: a szennyvíz gyűjtés és kezelés, a fémfelület kezelés, az üdítőital és ásványvízgyártás, a baromfihús feldolgozás és tartósítás, sportszer valamint közúti gépjármű gyártás.

A **települések** (lakosság és egyéb ágazatok) **általános tájterheléséről** a víz- és energiafogyasztási, valamint a hulladék adatok alapján lehet képet kapni. Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy

- a 2000-2021 közötti időszakban az összes szolgáltatott víz mennyisége 24.600.000 m³/év körül alakul az adott év időjárásának függvényében. Egyértelmű emelkedő vagy csökkenő trend nem mutatható ki, sem az abszolút, sem az egy főre jutó fogyasztási adatokban. Összességében azonban ezt kedvezőtlennek ítélnéljük meg, hiszen azt mutatja, hogy egy vízhiányos térségben sem a lakosság, sem a vállalkozások nem törekedtek a fogyasztásuk racionalizálására, különösen, ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy a nagyobb vízhasználók saját kutakkal is rendelkeznek (pl.:

Mercedes gyár), amelyek adatai nem szerepelnek ebben az összesítésben, sem a már legalizálás alatt lévő mezőgazdasági vízkivételek.

- A gázfogyasztás 21 éves átlaga 434 millió m³ körül alakul. A fogyasztás az éves időjárástól erősen függően fluktuál. Ugyanakkor, ha az időszakot részleteiben vizsgáljuk akkor azt látjuk, hogy 2014-ig jelentősen csökkent az abszolút és az egyfőre jutó fogyasztás is (701,37 m³/fő/évről 523,49 m³/fő/évre), majd elsősorban a rezsicsökkentés bevezetésének köszönhetően újra emelkedik és 2021-ben az egy főre jutó fogyasztás elérte a 720,86 m³/évet. Ez valószínűsíthetően a 2022-es évben az árszabályozás változásának és az enyhe téli időjárásnak köszönhetően jelentősen csökkenhetett. Hasonlóan a vízhez a problémát az jelenti, hogy a vizsgált időszakban nem sikerült a hatékonyabbá tenni a térségben a gázfelhasználást.
- A fűtés kapcsán meg kell említenünk még, hogy a szilárd tüzelés térnyerése, valamint a nyílt téri avar és kerti hulladék égetés miatt a lakosság is fontos PM10 kibocsátó, amellyel a téli időszakban jelentősen hozzájárul a levegőminőség romlásához.
- A szolgáltatott áram mennyisége a gáztól és a víztől eltérően viszont folyamatos emelkedést mutat. A 2007-es 1,88 mrd kWh-ról 2021-re elérte a 2,4 mrd kWh-át, ami 27%-os emelkedés. Egy főre vetítve pedig a 2.948 kWh/évről 3.862 kWh/év-re nőtt, ami 30%-os emelkedés (a lakónépesség csökkent ezen időszakban).
- Az elszállított hulladék mennyisége hasonló trendet mutat, mint a gázfogyasztásé. Annak adatait 2006-tól vizsgálva minimálisan csökken a mennyiség, 206 e tonnáról 198 e tonnára, ami egy főre vetítve azt jelenti, hogy 0,322 t/évről 0,318 t/évre. Azonban a 2010-es évek elején jóval alacsonyabb értékeket láthatunk (2013: 0,222 t/év/fő), majd onnan újra folyamatosan emelkedik a hulladék abszolút és egy főre vetített mennyisége is. A csökkenésben minden bizonnyal szerepe volt a 2008-as válságnak, amely jelentősen visszafogta a fogyasztást, azonban később a prociklikus gazdaságpolitika mesterséges élénkítőhatásának is köszönhetően újra gyors növekedésnek indult, amivel együtt nőtt a környezet terhelése is.

Összefoglalóan megállapíthatjuk tehát, hogy mind a gazdaság, mind a lakosság tájterhelése jelentős, és az elmúlt évtizedben azok inkább növekedtek semmint csökkentek volna például a klímavédelem jegyében. A növekvő antropogén hatások következményeként megjelenő tájdegradáció visszahat a térségben folytatott emberi tevékenységre, elsősorban a mezőgazdaságra, de ipari és környezet-egészségügyi vonatkozásai is fontosak, mint például a levegőminőség romlása a magas PM10 koncentráció miatt. Lényegében egy spirál alakul ki, melyben a romló táji ökoszisztéma szolgáltatásokat egyre jelentősebb energia- és anyagbevitellel próbáljuk ellensúlyozni, melynek következményeként tovább romlik a táj általános állapota.

